

Tuija Lilja

"GET USED TO THAT UNIFORM, SON."

Yhteiskuntakuvaus Ian Rankinin romaanissa *Black and Blue*

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuus

Kevät 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos - Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä - Author Tuija Lilja	
Työn nimi - Title ”Get used to that uniform, son.” Yhteiskuntakuvaus Ian Rankinin romaanissa <i>Black and Blue</i>	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji - Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and Year Toukokuu 2011	Sivumäärä – Number of Pages 86
Tiivistelmä - Abstract <p>Tutkin työssäni Ian Rankinin dekkarin <i>Black and Blue</i> yhteiskuntakuvausta, jossa menetelmällisenä pohjana käytän kulttuurintutkimuksen eri teorioita. Tutkin miten yhteiskunta ja sen instituutiot näyttäytyvät romaanin luomassa maailmassa. Esittelen kirjan representoiman yhteiskunnan tyypillisiä edustajia sekä yksilöinä että ryhminä. Tutkin kirjan yhteiskuntakuvausta myös dekkarin konventionaalisten osien ilmenemisen mukaan, kuten rikos tapahtumana, uhri ja syyllinen henkilöinä ja tutkiva poliisi tapahtumien analysoijana.</p> <p><i>Black and Blue</i> on modernin yhteiskuntakriittisen dekkarin edustaja, ja sen yhteiskuntakuvaus nousee dekkarin konventionaalisia osia tärkeämmäksi. Kertomuksen pääosassa ei enää ole syyllisen henkilöllisyys tai rikoksen ratkaisu menetelmänä, vaan näitä tärkeämmäksi nousee kirjan tapahtumien taustalla toimiva yhteiskunta, joka suoraan tai välillisesti aiheuttaa rikokset. Tätä kirjoitettua yhteiskuntaa tarkkailemalla lukija näkee heijastumia modernista nykymaailmasta.</p> <p>Tutkimuksessani totean, että dekkarigenre on hyvä kehys yhteiskunnallisten olosuhteiden näyttämiseen ja kritiikin esittämiseen. Sen vahvojen ja tunnusomaisten osien, kuten rikos, syyllisyys ja rangaistus, ohien voi kirjoittaa lukijaa puhuttelevia sivukertomuksia.</p>	
Asiasanat – Keywords Ian Rankin, rikoskirjallisuus, yhteiskuntakuvaus, kulttuurintutkimus, yhteiskuntakritiikki	
Säilytyspaikka - Depository JYX -tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN KOHDE	3
	2.1 <i>Black and Blue</i> –romaani	3
	2.2 <i>Ian Rankin</i>	4
3	YHTEISKUNNALLISESTI SUUNTAUTUNUT KIRJALLISUUDENTUTKIMUS.....	6
	3.1 Kirjallisuus ja yhteiskunta.....	6
	3.2 Marxilainen teoria.....	6
	3.3 Frankfurtin koulukunta	8
	3.2 Brittiläinen kulttuurintutkimus.....	9
4	DEKKARI JA LAJI.....	11
	4.1 Lajityypin määrittelyä	11
	4.2 Kohti modernia yhteiskuntakriittistä dekkaria.....	12
	4.3 Dekkarit tutkimuksen kohteena	14
5	<i>BLACK AND BLUEN</i> YHTEISKUNTA	16
	5.1 Yhteiskunta ja identiteetti.....	16
	5.1.1 Yhteiskunnan käsitteestä.....	16
	5.1.2 Identiteetin ongelmaa	17
	5.2 Laki ja oikeus.....	20
	5.2.1 Todisteet ja tunnusmerkit	20
	5.2.2 John Rebus ja muut poliisit.....	22
	5.2.3 Armeija	30
	5.3 Pahuus.....	32
	5.3.1 Syyllisyys.....	32
	5.3.2 Rikolliset	34
	5.3.3 Uhri Allan Mitchison	40
	5.4 Kulttuuri ja viestintä.....	42

5.4.1 Kulttuuri.....	42
5.4.2 Joukkoviestintä.....	47
5.4.3 Dialogi.....	51
5.4.4 Naishahmot.....	54
<i>5.5 Talous ja politiikka</i>	<i>56</i>
5.5.1 Talouselämä	56
5.5.2 Politiikka	60
5.5.4 Taloudellinen eriarvoisuus	61
5.5.4 Kohtauspaikat.....	70
5.5.5 Esimerkkinä Aberdeenin kaupunki	71
6 PÄÄTELMÄT	74
7 LÄHTEET	80
<i>Primäärilähde</i>	<i>80</i>
<i>Sekundäärilähteet.....</i>	<i>80</i>
<i>Painamattomat lähteet</i>	<i>83</i>

1 JOHDANTO

Pro gradu –työssäni tutkin yhden modernin yhteiskuntakriittisen dekkarin edustajan, Ian Rankinin romaanin *Black and Blue* yhteiskuntakuvausta. Käytän siitä jatkossa kirjallisissa lainauksissa lyhennettä BB. Tutkin miten yhteiskunta ja sen instituutiot näyttävät romaanin luomassa maailmassa sekä millaisena sen ihmisten elämä näyttää. Esittelen kirjan representoiman yhteiskunnan tyypillisiä edustajia sekä yksilöinä että ryhminä. Esittelen kirjan yhteiskuntakuvausta myös dekkarin konventionaalisten osien mukaisesti, kuten rikosta tapahtumana, uhria ja syyllistä henkilöinä ja tutkivaa poliisia tapahtumien analysoijana.

Esittelen aluksi kulttuurintutkimuksen alkulähteenä olevaa marxilaista teoriaa ja sen edelläkävijää Frankfurtin koulukuntaa, mutta käytän analyysissäni brittiläisen kulttuurintutkimuksen eri teorioita. Mikko Lehtosen mukaan kulttuurintutkimus on tieteidenvälinen ja poikkitieteellinen, sisäisesti epäyhtenäinen ja monimuodosteinen. Se on luonteeltaan maailmallista ja ei-akateemista ja sen kohteena on koko kulttuurinen jokapäiväinen todellisuus sekä materiaalisena että symbolisena toimintana. Tiivistetysti sanottuna se on modernin kriittistä tutkimusta. Sen kohteena on koko kulttuurinen kokonaisuus ja siinä on nähtävissä jälkiä mm. sosiologiasta ja kirjallisuustieteestä. (Lehtonen 1994.) Kulttuurintutkimuksen monialaisuudesta johtuen käytän Raymond Williamsin, Lawrence Grossbergin ja Stuart Hallin ajatuksia enkä keskity täsmällisesti johonkin tiettyyn teoriaan tai liikkeeseen.

Käytän tutkimani kirjan edustamasta genrestä yleisnimitystä dekkari. Voitto Ruohonen käyttää kirjassaan *Kadun varjoisalla puolella* rikoskirjallisuus–nimikettä, koska hänen mielestään nimitys dekkari ei kata kaikkea rikoskirjallisuuden aluetta (Ruohonen 2008, 7). Mielestäni dekkari on kuitenkin luonteva ja riittävän kattava nimitys lajille, joka sisältää salapoliisiromaaneja, rikoskirjallisuutta, etsivätarinoita ja gangsterikertomuksia. Nämä ovat kuitenkin kaikki leimallisesti fiktiivistä kirjallisuutta. Nimitän tutkimani yhteiskuntakriittisen modernin dekkarin alalajia lyhyemmin joko moderniksi tai yhteiskuntakriittiseksi dekkariksi. Dekkarin määrittely moderniksi dekkariksi sijoittaa sen ajallisesti klassisen eli perinteisen dekkarin ja postmodernin dekkarin väliin.

Yhteiskuntakriittisyys on yksi modernin dekkarin sisällöllisistä määritteistä, se kuvailee teoksen reagointitapaa ympäristöönsä.

Kun dekkari kerronnassaan keskittyy rikoksen tutkimiseen ja syyllisen löytämiseen, sen olosuhteet voivat olla korostetumpia ja jopa enemmän todellisia kuin kaunokirjallisessa romaanissa. Raimo Salokangas erittelee, että rikos kuvastaa yhteiskuntaa ja rikosromaanin suo mahdollisuuden kertoa, mistä yhteiskunnassa oikeastaan on kysymys. Dekkari on viihteellinen ja laajasti luettu kirjallisuudenlaji, ja dekkareista suuri osa on kaupallista populaarikulttuuria, mikä juuri on kulttuuritutkimuksen kohde. Monet kirjailijat ovat osoittaneet rikoskirjallisuuden erinomaiseksi yhteiskunta-analyysin välineeksi. (Salokangas 2003.)

Kirjallisuudelta on perinteisesti odotettu yhteiskunnallista ääntä. Sen tehtävä on ollut pitää yllä toden ja hyvän elämän arvoja ja myös yhteiskunnallisesti painokkaita puheenvuoroja maailman nykytilasta ja siitä, mihin se on menossa. (Ruohonen 2008, 10.) Kirjallisuus onkin hyvä yhteiskunnan peili, koska se reagoi nopeammin muutoksiin kuin varsinaiset teoreettiset yhteiskuntatieteet ja pystyy antamaan tarkkoja kuvauksia yhteiskunnallisista ilmiöistä (Saaristo & Jokinen 2005, 30). Tämä kirjallisuuden ja yhteiskuntatieteiden yhdistäminen on mielenkiintoista myös siksi, että kirjallisuus taiteena ei voi erehtyä tai olla väärässä, joten se saa ja voi olla tiedettä rohkeampaa liikkeissään. Kirjallisuus on yhteiskunnallinen instituutio, joka käyttää välineenään sen luomaa kieltä. Kirjallisuus imitoi elämää, sitä sosiaalista todellisuutta jonka jäsen kirjailija itsekkin on. Myös kirjallisuuden käyttäminen eli lukeminen on sen yhteiskunnallinen tehtävä, ja sekään ei ole pelkästään yksilöllistä. (Wellek & Warren 1969, 111.)

Terry Eagletonin mukaan kirjallisuus ei suoraan heijasta kirjoitusaikansa yhteiskuntaa, koska kokemukset siirtyvät kirjoitukseen kirjoittajansa aktiivisen tuotannon kautta. Kirjallisuus ei näytä symmetristä ja peilimäistä kuvaa kohteistaan, vaan sen kuvaus on kirjoittajansa representaatio todellisuudestaan. (Eagleton 1976, 51.) Raymond Williamsin mukaan taide heijastaa omalla tavallaan niitä asioita, jotka ovat jollakin muulla tavalla todellisuutta. Nämä heijastukset ja ilmaukset ovat epäsuoria, sillä taide ja siten myös kirjallisuus eivät kuvaa sosiaalista todellisuutta suoraan, vaan kulttuuri välittää yhteiskuntaa. (Williams 1978, 97-99.)

2 TUTKIMUKSEN KOHDE

2.1 *Black and Blue* -romaani

Ian Rankinin dekkari *Black and Blue* kertoo edinburghilaisen poliisietsivän John Rebusin tekemästä murhatutkimuksesta. Oikeastaan hänellä on tutkittavanaan useita murhia, mikä onkin modernille dekkarille tyypillistä. Kirjan ensimmäinen uhri on öljynporauslautan maalarina työskentelevä Allan Mitchison, joka löytyy pudonneena purkukuntoisen talon rauta-aidan piikkeihin. Hänet on teipattu tuoliin muovipussi päässään. Rebus tutkii myös vuosikymmeniä aiemmin tapahtuneita sarjamurhia ja niiden toisintoja, kertomuksen nykyajassa tapahtuvia murhia.

Black and Bluen toisena päähenkilönä Rebusin lisäksi on raiskaaja-sarjamurhaajan uraltaan vetäytynyt Bible John eli Ryan Slocum alias Ray Slocan, joka on tehnyt kirjassa tutkittavat aiemmat murhat. Hän on saanut murhilleen jäljittelijän, median Johnny Bibleksi nimittämän rikollisen. Alkuperäisenä ja aitona itseään pitävä sarjamurhaaja haluaa puolustaa mainettaan ja löytää Upstartiksi nimittämän seuraajansa ennen poliisia. Muina tärkeinä hahmoina kirjassa ovat rikollisia edustavat hahmot kuten rikollispomo Joseph ”Uncle Joe” Toal, hänen poikansa Malky ”Stanley” Toal ja hänen nykyinen vaimonsa Eve Cudden. Poliisien tärkeitä hahmoja ovat Rebusin vartiomies Jack Morton, avustava tutkija Brian Holmes ja esimies Gill Templer.

Black and Bluen tapahtumat vievät lukijan Edinburghin ja Aberdeenin kaupunkien erilaisille asuinalueille, Shetlannin saarelle sekä öljynporauslautalle Pohjanmerelle. Murhien motiiveja löytyy öljyteollisuuden saastuttavasta vaikutuksesta, uhrien lapsuuden traumoista, yleisestä rahanahneudesta ja maailman muuttumisesta. Tutkimuksille kehykset antaa Rankinin representoima skotlantilainen elämä vuonna 1996, jolloin kirjan kertomus tapahtuu.

Rankin esittelee kirjassaan tapahtumien kulisseja, alueiden infrastruktuuria ja niille tyypillisiä ihmisiä, jotka heidän yhteiskuntansa on tuottanut. Hänen tutkiva poliisinsa John Rebus tarkastelee tapaamiaan eri alueiden asukkaita ja näkee heidät niille tyypillisinä henkilöinä, joka osaltaan määrittelevät asuinalueitaan. Rebus on myös skotlantilainen, ja Rankinin kirjoissa tuodaan esiin skotlantilaisten ajatuksia itsenäisyydestään ja sen erottautumista muista brittiläisistä kulttuureista, sekä käsitellään maailman yleistä muuttumista Pohjois-Englannin näkökulmasta.

Valitsin tutkimukseni aiheeksi tämän Ian Rankinin kahdeksannen Rebus-dekkarin, koska se on hänen läpimurtoteoksensa ja ensimmäinen kaupalliseen menestykseen johtanut kirjansa, toistaiseksi myös niistä palkituin. Pidän sitä hyvin tyypillisenä modernin yhteiskuntakriittisen dekkarin edustajana. *Black and Blue* julkaistiin Suomessa vuonna 2006 nimellä *Sinistä ja mustaa*, suomentajana Ulla Ekman-Salokangas ja kustantajana Blue Moon.

2.2 Ian Rankin

Ian Rankin syntyi 28.4.1960 Skotlannin Fifessä ja asuu nykyisin Edinburghissa. Lähellä Edinburghia sijaitseva Fife on skotlantilaisen muuttuvan kaupungin tyyppiesimerkki. Paikkakunnan päätyönantaja hiilikaivos suljettiin 1960-luvun alussa ja syntyneessä muutoksessa kaupungin taloudellinen kehitys taantui. Rankinin isä toimi kauppiana ja toimistotyöntekijänä, ja yhdessä poikansa kanssa he käyttivät kirjastoa pakopaikkanaan asuinalueensa ankeaa todellisuutta vastaan. Ian Rankinin suosikkikirjoja olivat Mario Puzon *The Godfather*, Ken Keseyn *One Flew Over the Cuckoo's Nest* ja Ernest Tidymanin *Shaft*-sarja. Kiinnostus näihin johti myöhemmin dekkareiden kirjoittamiseen. (Nicol 2008, 1-2.)

Vuonna 1978 Rankin kirjoittautui Edinburghin yliopistoon sukunsa ensimmäisenä collegeopiskelijana. Hänen pääaineenaan oli englannin kieli ja kirjallisuus ja hän erikoistui amerikkalaiseen kirjallisuuteen. Hän valmistui 1982 ja aloitti sitten väitöskirjan tekemisen, aiheenaan vuonna 1918 syntyneen skotlantilaiskirjailijan Muriel Sparkin tuotanto. Sen työstämisen sijaan hän ryhtyikin päätoimiseksi kirjailijaksi ja keskittyi romaanien kirjoittamiseen, joista ensimmäinen *Summer Rites* jäi

pöytälaatikkoon. Ensimmäinen julkaistu romaani *The Flood* ilmestyi 1986. Hän ei alussa tietoisesti ajatellut kirjoittavansa dekkareita, mutta sen nimikkeen alle ne asetettiin myyntiin (Salokangas 2003).

Rankin työskenteli myös toimittajana kirjoittaen musiikkiartikkeleita *Hi-Fi Review* -lehteen ja kokeili kirjoittamisessaan useita eri tyylilajeja, kunnes päätyi kirjoittamaan pääasiassa dekkareita. Niissä useimmissa on päähenkilönä moniongelmainen Edinburghin poliisin rikoskomisario John Rebus. Rankinin mielestä Rebusissa on paljon häntä itseään, he jakavat samaa ajallista, paikallista ja sosiaalista historiaa (Ephron 2007). Ensimmäinen Rebus-dekkari *Knots and Crosses* ilmestyi 1987. Rankin on julkaissut yhteensä 17 Rebus-dekkaria vuosina 1987 – 2007. Hän on kirjoittanut myös novelleja ja nimellä Jack Harvey useita romaaneja.

Kahdeksas Rebus-dekkari *Black and Blue*, jota nyt tutkin, sai Gold Dagger -palkinnon 1997. Romanista *Resurrection Men* hänelle myönnettiin Edgar Award -palkinto 2001. Muiden palkintojen ohella hänet on palkittu myös elämäntyöstään kirjallisuuden hyväksi vuonna 2002 Order of the British Empire -kunniamerkillä. Hänelle on myönnetty kunniaatohtorin arvot Abertayn, Hullin, Edinburghin ja St. Andrews'n yliopistoissa.

3 YHTEISKUNNALLISESTI SUUNTAUTUNUT KIRJALLISUUDENTUTKIMUS

3.1 Kirjallisuus ja yhteiskunta

Taide, kirjallisuus ja yhteiskunta ovat oleellisesti yhteydessä toisiinsa, sillä taiteen eri alat, joihin myös kirjallisuus kuuluu, esiintyvät yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Jokainen lukija on yhteiskuntansa jäsen, ja myös kirjallisuutta tuottavat laitokset ovat osa siinä olevaa teollisuutta ja siten yhteiskuntaa. Myös elektroninen aineisto tuotetaan osana aikansa kulttuuria. Siten pidän kirjallisuutta ja varsinkin siinä esitettyä yhteiskuntaa antoisana tutkimuksen kohteena. Tarmo Kunnas jaottelee yhteiskunnallisesti suuntautuneen kirjallisuudentutkimuksen osiksi marxilaisen tutkimuksen, sen alalajit Frankfurtin koulukunnan ja brittiläisen kulttuurintutkimuksen sekä kirjallisuussosiologian ja reseptioestetiikan (Kunnas 1983, 170).

Kunnaksen mukaan taide ja kirjallisuus voidaan ymmärtää vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen heijastumina ja sosiaalisten konfliktitilanteiden kuvastajina, ne muokkaavat inhimillistä tajuntaa ja vaikuttavat osaltaan yhteiskunnan alarakenteeseen. Ne voivat näyttää totuuksien ja ideologioiden relatiivisuuden, sillä ne eivät ole mustavalkoisia, vaan monikerroksisia ja vivahteikkaita. Kirjallisuuden kuvaama todellisuus ei heijasta suoraan oikeaa todellisuutta, vaan se tyyllittelee, valikoi ja jopa liioittelee sitä. (Kunnas 1983, 172-173.)

3.2 Marxilainen teoria

Karl Marx ja Friedrich Engels rakensivat yhdessä marxilaisen teorian 1800-luvun puolessavälissä ja heidän pääteoksensa, oikeastaan useasta osasta koostuva *Das Kapital: Kritik der politischen Ökonomie* eli suomeksi *Pääoma*, julkaistiin vuosina 1867-1894. Teoria ei käsittänyt yhtenäistä kirjallisuuden teoriaa, mutta he käsitelivät kirjoituksissaan paljon taidetta ja kirjallisuutta. Marxilainen lähestymistapa

kirjallisuudentutkimuksessa tarkoittaa tekstien syntymisajan historiallisten olosuhteiden tarkastelua. (Koskela & Rojola 1997, 119.) Marxilainen tutkimusote on säilynyt kirjallisuudentutkimuksessa elävänä juuri siksi, että kirjallisuus tuotetaan yhteiskunnissa, joissa on luokkaeroja ja jotka jättävät aina jälkensä teksteihin (Ryan 2007, 118). Marxilaisen kirjallisuustutkimuksen mukaan esteettistä elämää ei kannata erottaa yhteiskunnan ja sosiaalisen todellisuuden ulkopuolelle (Kunnas 1983, 171). Kirjallisuutta tulee siten aina tarkastella historiallisissa olosuhteissaan ja oman kulttuurinsa tuotteena. Kunkin ajan kirjallisuus on parhaiten ymmärrettävissä syntyäikansa valossa tarkasteltuna, kuten tutkimani yhteiskuntakriittinen dekkari *Black and Blue* 1900-luvun lopun skotlantilaisen yhteiskunnan tuotteena ja sen ajan yhteiskunnallisen maailman kuvauksena. Marxilaisen käsitystavan mukaan kirjojen merkitykset eivät ole peräisin kirjailijasta vaan yhteiskunnasta (Ihonen 2000).

Marxilaisen määritelmän mukaan yhteiskunta koostuu perustasta ja päällysrakenteesta. Siinä perusta muodostuu yhteiskunnan taloudellisista ja sosiaalisista suhteista, ja päällysrakenteen muodostaa sosiaalinen tietoisuus, josta Marx käytti käsitettä ideologia. Marx ei täsmällisesti määrittele käsitteitään, joten niitä on tulkittu eri tavoin historiallisten olosuhteiden valossa. (Koskela & Rojola 1997, 120.) Siten marxilainen tutkimus onkin elinvoimaista, se on muuntunut aina uuden aikakauden tarpeisiin. Se on tehnyt yhteiskunnallista paljastusta ja tuonut ilmi salattua laskelmointia ja kätkeyttä vallanhimoa (Kunnas 1983, 174).

Marxilaisen ajatustavan mukaan taiteen, siis myös kirjallisuuden, pyrkimys on vaikuttaa ja herättää toimintaa. Sen mukaan jokainen taiteilija ja siten myös kirjailija on jonkin instanssin palveluksessa tai ainakin suosii jotain normia tai arvomaailmaa. Hänen aatteensa voivat ilmetä avoimena ohjelmana tai verhotusti, kuin rivien välistä tulkittuna. Taiteen tehtävä on myös näyttää ongelmia ja kysymyksiä, se ei ole mustavalkoista joko-tai kirjallisuutta, vaan monikerroksista ja vivahteikasta. Kirjallisuuden todellisuus ei suoraan heijastu tekstistä, vaan kirjallisuus tihentää, tyyllittelee, valikoi ja liioittelee sitä. (Kunnas 1983, 172.) Mielestäni marxilainen teoria ansaitsee tulla esitellyksi myös tässä tutkimuksessani, koska se on kulttuurintutkimuksen teoreettinen perusta.

3.3 Frankfurtin koulukunta

Marxilaisen ajattelun jatkojalostaja Frankfurtin koulukunta aloitti Saksassa vuonna 1923 ja jatkoi kehittymistään aina 1950-luvulle asti. Se näki kirjallisuuden keinona etäännyttää todellisuus ja luonnehti sitä teollisuuden kaltaiseksi tuotannoksi. Sen tuotteet eli kirjat se näki tavaroina ja osana taloudellista toimintaa. Se aloitti virallisen kritiikin auktoriteetteja vastaan vastustamalla kaikkia näennäisiä totuuksia ja hylkäsi edistyksen positiivisuuden, joka oli sen edeltäjälle eli marxilaisuudelle oleellista. Tutkijat näkivät kulttuurin olevan modernin maailman itsenäistä massakulttuuria, joka alisti ihmisiä enemmän kuin heidän sosiaaliset olosuhteensa. Sen mukaan massakulttuurin tuotteet olivat valheellista viihdettä ja varsinkin viihdekirjallisuus alistui kaupallisuuden välineeksi. Siten kirjallisuutta saattoi tarkastella osana taloudellista perustaa ja sosiaalista toimintaa. (Koskela & Rojola 1997, 123-125.)

Frankfurtin koulukunta yhdisti poliittinen taloustieteen, tekstien kulttuurisen analyysin ja niiden vastaanoton tutkimuksen. Nämä se nimesi yhdessä kulttuuriteollisuudeksi, ”culture industries”, mikä nimitys kuvaa tuotetun kulttuurin teollistumisen prosessia ja sen levittämistä ohjaavia kaupallisia kanavia. Se jakoi kulttuurin korkeaan ja matalaan osaansa ja arvosti korkeaa eli eliitin kulttuuria nähden alemman kulttuurin vain kuluttajia passivoivana massakulttuurina. Se nosti esille klassikot esimerkkeinä vapautumisesta. Frankfurtin koulukunnan malli ylitti nykykäsityksessä vallalla olevan jaottelun median, kulttuurin ja viestinnän tutkimukseen. (Kellner 2003, 29-30.) Sen käsitteiden mukaan kaikki tutkijat ovat aikakautensa ihmisiä, ja siten tutkijan aika ja ympäristö määrittävät hänen mielipiteitään ja näkyvät niissä. Kaikkeen tutkimukseen tulee siten suhtautua kriittisesti, koska tutkimukset tehdään yhteiskunnan sisällä ja sen jäsenenä eläen. Siten yhteiskuntakriittisyys on mitä suuremmassa määrin Frankfurtin koulukunnan perillinen.

3.2 Brittiläinen kulttuurintutkimus

Brittiläinen kulttuurintutkimus tai lyhyemmin vain kulttuurintutkimus (cultural studies) alkoi 1960-luvulla tutkimushankkeena, jossa tarkasteltiin kulttuuria monitieteellisesti ja kriittisesti (Kellner 2003, 31). Se jatkoi edeltäjänsä Frankfurtin koulukunnan ajatuksia, mutta lopetti kulttuurin kahtiajaon, sillä se näki kaikki kulttuurit samanarvoisena nostaten siten populaari- ja massakulttuurin eliittikulttuurin rinnalle. Niinpä pro graduissa ja väitöskirjoissa voidaan mainiosti tutkia populaarikirjallisuutta kuten dekkareita. Brittiläisen kulttuurintutkimuksen käsitteet määrittelevät kulttuurin olevan osa yhteiskunnallista tuotantoa ja sen uusintamista. Se pyrkii määrittelemään, miten kulttuurin eri muodot joko vahvistavat yhteiskuntaa tai ajavat kansalaiset vastustamaan sen pyrkimyksiä. Käsite populaari on kotoisin juuri brittiläisestä kulttuurintutkimuksesta, jossa sillä viitattiin brittiläisen työväenluokan kulttuuriin. (Kellner 2003, 31.) Juuri tällaisen kulttuurin jäseniä *Black and Bluen* henkilöt ovat.

Brittiläisen kulttuurintutkimuksen syntyä aikana joukkoviestintä radikalisoitui ja massakulttuuri ilmaantui kansan suuren enemmistön saataville. Amerikkalainen kulttuuri nähtiin uhkana brittikulttuurille, johon se saattoi tunkeutua yhä laajenevien kanaviensa kautta. Se alkoi kiinnostua myös alakulttuureista, jotka vastustivat hallitsevia valtarakenteita. 1970-luvulla brittiläinen kulttuurintutkimus löysi feministisen tutkimuksen ja havaitsi uusoikeistolaisuuden ja myös rasismien nousun. (Grossberg 1995, 176-178.) Brittiläisen kulttuurintutkimuksen painopiste on siirtynyt aina kunkin aikakauden poliittisen tilanteen muuttumisen mukaan. Siten se seuraa edeltäjänsä ja esi-isänsä marxilaisen tutkimuksen ajankohtaisuutta. (Kellner 2003, 36.) Poliitiikan painottaminen sitoutti sen tutkimusotteen sosiologisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen yhteyteen, sillä tuotteiden tuotanto ja kulutus elävät aina ympäröivässä yhteiskunnassa ja sen toimintaympäristöissä.

Kulttuurintutkimus haluaa kuvata yleisesti niitä tapoja, joilla tekstejä ja diskursseja tuotetaan ja joilla ne asetetaan osaksi ihmisten arkea. Se tutkii, miten ihmisten tekemä historia toteutuu kulttuurisissa käytännöissä ja mikä näiden käytäntöjen asema on historiallisissa muodostumissa. Kulttuurin ja yhteiskunnan merkitys ja niiden suhde on jatkuvasti problemaattinen. (Grossberg 1995, 186.) Kriittinen kulttuurintutkimus

käsitteellistää yhteiskunnan hallinnan ja vastarinnan näyttämöksi ja tuo esille ne tavat, jolla kulttuuri vahvistaa hallinta- ja alistussuhteita. Se voi ajaa myös alistettujen ryhmien etuja, koska se voi nostaa syrjinnän esiin ja näyttää syrjityt myönteisessä valossa. (Kellner 2003, 3.) Yksi tapa konkretisoida kulttuurituotteita on nostaa niistä jokin esimerkki tutkimuksen kohteeksi, kuten itse olen tehnyt tutkiessani Ian Rankinin romaania *Black and Blue*.

4 DEKKARI JA LAJI

4.1 Lajityypin määrittelyä

Kirjallisuuden eri lajit ovat yleisiä malleja ja kaavoja, joiden mukaan yksityiset teokset muovautuvat ja saavat osan merkitystään (Lyytikäinen 2005, 26). Laji toimii osaltaan mallina lukijan suhtautumiselle teokseensa, ja toisaalta se antaa kirjoittamiselle konvention, jonka sisällä teksti liikkuu. Lajin määrittely tuo lukijalle välineitä tekstin ymmärtämiseen, sillä genren valossa lukeminen antaa vertailukohtia sisällön käsittelyyn. Tyyllilaji on kirjan laadullinen määritelmä jonka mukaan ne voidaan jaotella eri alalajeihinsa. Lajien teoria on järjestysprinsiippi, joka luokittelee kirjallisuutta sen rakennetyyppien tai jäsentymisteorioiden perusteella. (Wellek & Warren 1969, 286.) Lajien luokittelu muuttuu uusien teosten syntymisen myötä, ja näin myös dekkarikirjallisuus jäsentyy uudelleen uuden postmodernin dekkarin ja esimerkiksi Paul Austerin dekkariparodioiden myötä. Renè Wellek ja Austin Warren määrittävät lajin jopa instituutioksi (Wellek & Warren 1969, 285).

Kirjallisuudentutkimuksen ensisijainen tehtävä on ratkaista erilaisia ongelmia, ei vain tuoda esiin vaikutelmia jostakin tyylistä tai lajista. Erilaiset menetelmät tuovat esiin niitä kysymyksiä, joihin kukin menetelmä parhaiten sopii, sillä ajan muuttuminen tuo mukanaan uusia tulkintoja. Kirjallisuus ei elä vain menneessä, vaan aina myös nykyhetkessä. (Nevala 1983, 8.) Lajityypin käsite antaa paremman mahdollisuuden kunkin teoksen analysointiin ja tulkintaan juuri siinä kentässä, jossa se on kirjoitettu. Tutkimani romaani *Black and Blue* kuuluu modernin yhteiskuntakriittisen dekkarin alalajiin, mutta tämä on vain yksi sen luokitteluista. Se on myös nykykirjallisuutta, aikalaiskuvaus, skotlantilainen kirja ja televisiosarjan lähde. Lajityypin tunnistaminen ohjaa lukijaa tulkitsemaan kirjaa juuri sen genrelle ominaiseen suuntaan. Esimerkiksi dekkareista kannattaa etsiä populaarin viihdekirjallisuuden tyypillisiä piirteitä, niissä ne ovat edukseen. Lajitutkimus saa lukijan tajuamaan lajityypin sisäisen kehityksen

(Wellek & Warren 1969, 298). Siten tämäkin tutkimani dekkari on myös osa kirjallisuuden kehitystä.

Kun lukija tunnistaa lukemansa teoksen lajityypin eli pitää sitä tuttuna itselleen, hän saa takuun sen konvention mukaisten odotusten täyttymisestä (Cawelti 1977, 1). Tämä odotus ohjaa lukijaa käsittelemään paremmin kirjan edustaman lajityypin mukaisia aineksia. Dekkaria lukiessaan sen lukija voi olettaa löytävänsä rikoksen, syyllisen ja uhrin sekä kertomuksen sulkeuman. Varsinkin dekkareissa alalaji määrittelee rikoksen ratkaisun mallin; perinteinen dekkari tuo syyllisen ja rangaistuksen lukijan nähtäville kun taas kovaksikeitetty dekkari antaa lukijan osallistua etsivänsä syrjäytyneeseen elämään. Dekkarin kirjoittajat ovat käyttäneet paljon lajityyppinsä aineksia luodessaan uusia hahmojaan, he ovat siis rakentaneet hahmonsä omalle perinteelleen uskollisesti (Koskinen 2009, 7).

4.2 Kohti modernia yhteiskuntakriittistä dekkaria

Dekkari esittelee arvoituksen ja antaa usein sille myös ratkaisun. Tuo arvoitus on yleensä henkirikos eli murha. Usein dekkari antaa myös lukijalleen avaimet rikoksen selvittämiseen, joten lukija ei ole vain sivustakatsoja, vaan hän saa osallistua kertomuksen kulkuun. Dekkarit jakaantuvat eri luokkiinsa niiden tunnusomaisten osien muodostumisen mukaan. Näitä osia ovat rikoksen tekijän eli syyllisen henkilöllisyys ja hänen motiivinsa, uhrin eli rikoksen kohteen valikoituminen, rikosta selvittävän tutkinnan muoto ja etenemisen malli sekä ratkaisuun johtavien johtolankojen muotoutuminen ja niiden tunnistus.

Lukija voi kokea dekkareiden maailmankuvan ja niiden henkilöahmot totuudellisina, kuten itsekin teen lukiessani niitä. Pidän niitä todenkaltaisina, koska rikoksen tutkintaan kuuluu olennaisesti realismi. Vain todellisten ja pitävien johtolankojen, todisteiden ja todistajien kautta voidaan ratkaista rikos ja osoittaa syyllinen lukijalle. Dekkareita luetaan paljon ja niiden jännitysainekset nostaa lukijassa voimakkaita tunteita. Rikoksen käsittelyn kautta saattaa olla helppoa ongelmallista myös moraalisia asioita. (Haapaniemi 1994, 199.) Dekkarit voivat olla muutakin kuin vain viihdettä, ne voivat tarjota sekä ajattelun aihetta että moraalisia ja oikeudellisia pohdintoja.

Nykyaikainen rikoskirjallisuus alkoi vuonna 1841 julkaistun Edgar Allan Poen novellin *The Murders on the Rue Rogue* myötä (Koskinen 2009, 18). Tämä sisälsi dekkarin konventionaaliset tunnusmerkit eli syyllisen, uhrin, rikoksen ja rangaistuksen ja se noudatti realistista kerrontaa ja loogista päättelyä. Poen nimitys jännityskirjallisuuden aloittajaksi on perusteltu, sillä salapoliisitarinoiden myöhemmät juonirakenteet löytyvät pääpiirteissään hänen viidestä novellistaan. Niistä löytyy mm. suljetun huoneen arvoitus, tutkijaa yksinkertaisempi poliisi, ilmiselvien asioiden huomaamattomuus tutkinnassa ja väärin johtolankojen asettaminen. (Symons 1986, 42-47.)

Dekkareiden alalajeja ovat kauhukertomukset kuten Edgar Allan Poen tarinat ja arvoitusdekkarit, joita ratkoi Arthur Conan Doyleen Sherlock Holmes. Näitä seurasi perinteinen, klassinen salapoliisiromaani eli palapelidekkari, jossa kirjailija antoi lukijalle osat arvoituksen ratkaisuun. Tämän tyylin kuuluisin edustaja on Agatha Christie. Palapelidekkarin amerikkalainen aikalaisveli on kovaksikeitetty dekkari, jonka sankari on lain rajoilla taiteileva ja väkivaltaa käyttävä yksityisetsivä. Tämän alalajin tekijänä tunnetuin on Raymond Chandler. Näitä kehityksessä seurasivat agenttidekkarit, kuten James Bond ja hänen virkaveljensä. Modernia dekkaria lajin kehityksessä seuraa postmoderni dekkari, joka kyseenalaistaa dekkarien peruskonventioiden käsitteitä ja jopa niiden olemassaoloa.

Yhteiskunnan kehityksen myötä genreen astuivat yhteiskuntakriittiset dekkarit, joiden kerronnan oheen kirjailija saattoi esittää kritiikkiä. Kulttuurintutkimus toi nämä suosittu kirjat myös tutkimuksen kohteeksi, kun massakulttuurin leviämisen myötä huomattiin syntyneen uusia kanavia vaikuttamiseen ja mielipiteen ilmaisuun. (Ruohonen 2008, 151.) Tämän genren kirjoista löytyy paljon tarkkaa ja osuvaa psykologista henkilökuvausta ja yhteiskunnallisesti tärkeitä ongelmia. Niissä rikokset ovat yksilöiden tekemiä, mutta niillä on juurensa yhteiskunnan sisällä. (Ruohonen 2008, 163.) Usein rikokset johtuvat jostain yhteiskunnan rakenteellisesta epäkohdasta, kuten ihmisten eriarvoisuudesta tai talouselämän muutoksista. Yhteiskunnallisen dekkarin kerronnalliset osat eli sivujuonet, sisäkertomukset ja takaumat asettavat lukijaansa jatkuvasti uusiin positioihin, eli hän joutuu asettautumaan useiden kertomuksen osapuolien asemaan. (Ruohonen 2008, 11.)

Yhteiskunnallinen dekkari on lähtöisin eurooppalaisessa haarassaan Ruotsista, jossa sen aloitti vuonna 1965 kirjailijapari Maj Sjöwall - Per Wahlöö Beck-kirjasarjallaan. Kriittisyys ei ollut genressä uutuus, sillä amerikkalaisessa dekkaritradiitiossa yhteiskuntakriittisyys ja aikalaisdiagnostinen ote vallitsi jo 1930-luvulla kovaksikeitetyn dekkarin piirissä. (Ruohonen 2008, 69.) Sjöwall ja Wahlöö julkaisivat 10 romaania vuosina 1965-1975. Heidän Beck-sarjansa toi sivujuonet mukaan kerrontaan, ja ne nousevat tarinassa yhä merkittävämpään asemaan sarjan edetessä (Ruohonen 2008, 156).

Usein yhteiskunnallinen dekkari sisältää ihmismielen selittämättömiä kiemuroita ja epävarmuutta, eikä lukijalle eritellä syitä tai seurauksia tai arvoteta tai moralisoida niitä. Rikollisen tarkoituksellinen motiivi saattaa korvautua elämän satunnaisuuksilla. (Ruohonen 2008, 11-12.) Tämä sattumanvaraisuus voi jopa ahdistaa lukijaa, koska varhaisemmissa dekkarin alalajeissa juuri motiivin selvittäminen on rikoksen ratkaisun tärkein yksityiskohta. Yhteiskunnan muuttuminen muuttaa myös rikokseen syyllistynyttä henkilöä ja yleisesti myös syyllisyyden käsitettä. Perinteisissä salapoliisikertomuksissa syyllisen tuli olla yksilö, jotta rikos ei näyttäisi persoonattomalta ja kollektiiviselta, ja oikeaa syyllistä ei edes voisi identifioida. Niissä syyllisen löytäminen ja tuomitseminen on puhdistavaa, se selvittää syyllisen ja osoittaa siten muut kansalaiset syyttömiksi, myös lukijan muiden ohella. (Lehtonen 1998, 135.)

4.3 Dekkarit tutkimuksen kohteena

Pertti Alasuutari rinnastaa kirjassaan *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen* dekkarin ja yhteiskuntatutkimuksen käytettyjen menetelmien yhtäläisyydellä. Rikosetsivä ja yhteiskunnan tutkija tekevät molemmat faktoja kokoavaa työtä, punnitsevat niiden painoarvoa ja ratkaisuun päädyttyään esittelevät todistusaineiston lukijalle ja kuulijoille (emt, 6). Dekkareissa huomionarvoisia ovat myös ihmisten väliset suhteet ja sosiaalinen kanssakäyminen, jotka ovat yhteiskuntatutkimuksenkin perusaiheita. Dekkarien sidos yhteiskuntaan löytyy varsinkin niiden tunnusomaisesta osasta eli rikoksesta, joka vaatii toteutuakseen tekijän ja kohteekseen uhrin. Rikoksen oikeudelliset tunnusmerkit se täyttää rikkomalla vallitsevia lakeja. Laki taas tarvitsee yhteiskunnan normeja voidakseen toimia siinä.

Dekkarien tapahtumat sijoittuivat alusta asti lähinnä kaupunkeihin ja ihmisten keskuuteen, niiden synty liittyi teollisen vallankumouksen myötä kaupungistuvaan elämäntapaan. Dekkarit selittivät omalta osaltaan ihmisten motiiveja, myös heidän kykyään tehdä paha toisilleen. Niiden tapahtumat liittyivät yleisesti ihmisen käytökseen, mikä on myös sosiologian tutkimuskohde. Dekkarikirjallisuus oli kehittyisensä alusta asti aikasidonnaista, sillä varsinkin perinteisessä dekkarissa rikoksia tutkiva etsivä liikkuu nykyhetkessä ja on samassa autenttisessa ajassa lukijansa kanssa. Hänen päätelmänsä poimivat merkityksellisiä asioita eli johtolankoja menneisyydestä tai ainakin rikoksen tapahtuma-ajasta, mutta syyllisen paljastuminen tapahtuu aina lukijalle akuutisti hänen nykyajassaan. Dekkarit auttavat sijoittamaan sosiaalitieteen menetelmät omaan aikaansa ja tarjoavat ajankuvia ja aikakausien tunnelmia. (Alasuutari 2001, 10-13.)

Stefano Tani näkee kunkin dekkarilajin olleen aikanaan vallitseva ja ”se oikea” lajityyppi (Tani 1984, 36). Tuoreen ajankohtaisuutensa jälkeen kukin dekkarin alalaji jää omalle paikalleen ja antaa tilaa uudelle tyyppille, joka syntyy tyydyttämään uudistuneen lukijakuntansa mieltymyksiä. Tämä lajin ja lukijakunnan samanaikainen kehittyminen todistaa dekkarin sopivuutta aikalaisdiagnoosin tekemiseen, se osoittaa dekkarin kuvaavan syntymäaikaansa ja sen arvomaailmaa tekstinsä kautta.

5 *BLACK AND BLUEN* YHTEISKUNTA

5.1 Yhteiskunta ja identiteetti

5.1.1 Yhteiskunnan käsitteestä

Ian Rankinin *Black and Blue* on mielestäni tyypillinen modernin yhteiskuntakriittisen dekkarin edustaja. Rankin kirjoittaa luonnonsuojelusta, työttömyydestä ja teollisuudesta, ja lukijana päätelen kirjan rikosten johtuvan ensisijaisesti yhteiskunnallisista epäkohdista ja maailman muuttumisesta. Rankin perustelee itse kirjansa aiheen valintaa sen suomenkielisen laitoksen esipuheessa. Hän halusi käyttää yhtenä kirjan teemana öljyä, koska sen myötä hän voisi tarkastella Skotlannin öljyteollisuuden rapautumista ja uudistumista. Aiheen voisi linkittää myös politiikkaan, ja lähihistoria näkyisi oikean sarjamurhaajan liittämistä kirjan kertomukseen. Rankin halusi korvata lapsuutensa kaivoskaupungin hiilen, jota kutsuttiin mustiksi timanteiksi nyt öljyllä, jota kutsutaan mustaksi kullaksi. (Rankin 2006, 8-9.)

Dekkareiden lajeista yhteiskuntakriittinen dekkari on eniten sitoutunut kirjoitus- tai tapahtuma-aikaansa, koska sen tapahtumat sijoittuvat todelliselta vaikuttavaan maailmaan. Niissä rikos on arkipäiväistynyt, se on tullut tavalliseksi ja levittänyt sosiaalisen kentän jokaiselle tasolle. Rikokset ovat kytkeytyneet sosiologisesti uskottaviin tilanteisiin ja psykologisesti uskottaviin henkilöhahmoihin. (Ruohonen 2005, 97.) Moderni dekkari esittelee usein yhteisöllisyyden murenemista, jota sen yksinäiset ja sosiaalisesta yhteisöstään irralliset hahmot ilmentävät (Ruohonen 2008, 73). *Black and Bluessakin* sarjamurhaaja Bible John on ulkopuolinen ja liikkuva hahmo. Hän on irrottautunut oikeasta elämästään etsiessään seuraajaansa Johnny Biblea, ja vielä enemmän yhteiskuntansa marginaalissa hän oli suorittaessaan murhiaan 25 vuotta aiemmin. Molemmat sarjamurhaajat ovat irti yhteiskuntansa normeista, ja varsinkin Bible John on suorastaan myyttinen hahmo. Usein tämä irrallisuus pätee moderneissa dekkareissa myös etsivään, kuten Ian Rankinin päähenkilöön John Rebusiin.

Black and Bluen moraalisia kysymyksiä pohtii myös Rebus, joka ilmaisee mielipiteitä yhteiskunnan nykyisestä tilasta. Rebus sanoo: ”There’s a question I’ve been asking myself. Do we let it happen, or do we make it happen?” (BB, 255.) Kyseessä on Rebusin ja toisen poliisin keskustelu kaikista tapahtuneista murhista ja niiden motiiveista. Itse tulkitsen tekstin niin, että Rebus tarkoittaa tekijällä ”we” poliisivoimia. Christopher Nicol kirjassaan *Ian Rankin’s Black & Blue* puolestaan analysoi Rebusin tarkoittavan yhteiskuntaa (Nicol 2008, 23). Yhteiskunta olemme me, sen asukkaat, jotka saamme asiat tapahtumaan tai toiminnallamme sallimme niiden tapahtumisen.

5.1.2 Identiteetin ongelmaa

Identiteetin muotoutumisen sosiaaliset prosessit määräytyvät sen yhteiskunnan rakenteen mukaisesti. Identiteetti muodostuu sosiaalisissa prosesseissa ja se säilyy tai muuntuu uudelleen sosiaalisissa suhteissa. Ihmisen yhteiskunnan historia tuottaa identiteettejä, mutta samalla tuo historia on sen ihmisten omaa aikaansaannosta. Myös näillä ihmisillä on tietynlainen identiteettinsä. Erityyppiset yhteiskunnalliset rakenteet tuottavat identiteettityyppejä, jotka ovat yksilöissä tunnistettavissa. Identiteetti onkin käyttökelpoinen teoretisoinnin kohde. Se esittää informaatiota kohteestaan, vaikka olisi vakaa ja ongelmaton. (Berger & Luckmann 1979, 194.) Eri identiteettejä koskevat teoriat ovat aina osa yleistä todellisuuden tulkintaa. Identiteetti heijastaa myös ympäröivää todellisuutta, sillä se on aina yhteydessä kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Black and Bluessa Rankin esittelee kultakin asuinalueelta yhden henkilön lukijalle, ja tämä toimii sen tyypillisen asukkaan ulkoisena esimerkkinä. Liiallinen tyypittely voi luoda henkilöstä stereotyypin, eli hänestä tulee edustamansa joukon ulkoinen karikatyyri. Stereotypeissa tartutaan muutamaan ulkonaiseen seikkaan ja laajalti tunnettuihin luonnehdintoihin ja pelkistetään, liioitellaan ja yksinkertaistetaan niitä (Hall 1999, 190). Siten tyypin ajattelu stereotyypinä ei ole hänelle positiivinen määritelmä, vaan se latistaa hahmoa. Rankin kuvaakin henkilöitä monipuolisesti, jotta lukija välttyisi stereotyypin ajatukselta.

Hyvä kirjallisuus havainnollistaa todellisuutta juuri tyyppien ja tyypillisyyden kautta. Tyypin ei kirjallisuuden määritteenä tarkoita keskivertoihmistä, vaan se on henkilökuva tai tilanne, jossa yhdistyvät historiallinen tilanne ja yksittäinen konkreettinen seikka

kokonaisuudeksi. Tyypillisuus on niitä voimia, joita marxilainen näkökulma pitää merkityksellisinä ja edistyksellisinä, ja jotka paljastavat yhteiskunnan dynamiikkaa. (Koskela & Rojola 1997, 122.)

Koska identiteetin tunnistaminen tapahtuu erojen kautta, se vaatii jatkuvaa vuorovaikutusta muiden yksilöiden kanssa ja syntyvän identiteetin peilausta muihin. Identiteetti onkin jatkuvassa prosessissa. Ihmiset toimivat suhteessa vuorovaikutuksessa syntyviin merkityksiin, jossa myös identiteetti opitaan eli se muotoutuu (Saaristo & Jokinen 2005, 60). Tällaista identiteettien eroja tutkivaa työtä myös dekkarin etsivä tekee. Hän vertaa rikosten tekotapaa toisiin rikoksiin etsien niistä merkkejä tietynlaisesta tekijän identiteetistä ja erittelee johtolankoja, jotka viittaisivat luotettavasti juuri tiettyyn henkilöön, tuohon oletettuun syylliseen.

Black and Bluessa yksi Rankinin kuvaamista hahmoista on nuori lähiöäiti, jonka Rebus näkee poliisiaseman ulkopuolella:

Rebus bought cigarettes and a newspaper. As he walked out of the shop, a baby buggy caught his ankles, a woman told him to mind where he was fucking going. She bustled away, hauling a toddler behind her. Twenty, maybe twenty-one, hair dyed blonde, two front teeth missing. Her bared forearms showed tattoos, too. Across the road, an advertising hoarding told him to spend £20k on a new car. Behind it, the discount supermarket was doing no business, kids using its car park as a skateboard rink. (BB, 52-53.)

Tällä lyhyellä kappaleella Rankin näyttää lukijalle alueen, sen miltä se näyttää Rebusin silmin katsottuna, ja alueen ilmeisesti tyypillisen asukkaan ulkonäköineen ja ilmaisuineen. Kirjallisuuden henkilöhahmot ovat sosiaalisia toimijoita, he ovat ihmisiä kirjojen fiktiivisen maailman sisällä (Ruohonen 2005, 105). Ne representoivat mahdollista ja aitoa ihmistä. Kyseessä oleva nuori äiti on siis ihminen, joka virtuaalisesti on olemassa *Black and Bluen* arjessa. Ihmisen elävä puhe sosiaalisissa suhteissa on niiden takana olevan systeemin ilmentymä (Williams 1978, 27). Siten vaunuja työntävän äidin huomautus Rebusille ilmaisee paljon hänen taustastaan ja elämästään.

Tyypin etsiminen palautuu myös Bible Johnniin. Hän haluaa löytää seuraajansa Johnny Biblen, ja analysoidessaan tämän hahmoa hän arvelee tunnistavansa seuraajansa tämän

nähdessään (BB, 373). Itse sarjamurhaajan identiteetin sisäistäneenä hän uskoo seuraajansa olevan siinä yhtä sisällä, he siis jakavat yhteisiä ja tunnistettavia piirteitä. ”He killed them quick, then presented the bodies to the world” (BB, 112). Näin Bible John analysoi seuraajansa tappamistapoja verraten niitä omiinsa. Hänen mielestään Johnny Bible halusi esitellä työnsä maailmalle, ei vain poliiseille. Joukkoviestintä välittääkin ruumiit myös lähipiirin ulkopuolelle.

Rikollisilla on *Black and Bluessa* yleisesti lempinimi. Se antaa heille uuden identiteetin heidän omassa maailmassaan, jossa virallinen henkilöllisyys ei ole ihmisen hallitsevin ominaisuus. Jopa Rebus on saanut lempinimen, hän on Strawman. Rikollispomo Joseph Toal on Uncle Joe, hänen poikansa Malky Toal on Stanley ja Anthony Ellis Kane on Tony El. Sarjamurhaaja, jonka media nimesi Bible Johniksi, on alun perin nimeltään Ray Sloane, ja kadotessaan ulkomaille hän otti nimekseen Ryan Slocum. Uusi nimi auttoi häntä uuden identiteetin hallinnassa. Seuraajansa Johnny Biblen hän nimeää itselleen Upstartiksi tehden siten hänet itselleen persoonaksi.

Yksi hahmon tunnistamisen tapa on hänen ulkonäkönsä liittäminen yleisesti tunnetun henkilön ulkoiseen, populaarikulttuuriseen kontekstiin:

”I didn’t see him though.”

”Well, he’s six feet, black hair, it always looks wet. Brylcreem or something. Back-combs it, long, like that *Saturday Night Fever* guy.”

”Travolta?”

”Aye, in that other film. You know.” Toal made like he was spraying the room with bullets.

”*Pulp fiction*?”

Toal clicked his fingers.

”Except Judd’s face is thinner,” Eve added. (BB, 365.)

Tässä metsästetään miestä, joka on lyönyt Rebusin tainnoksiin. Mies näyttää John Travoltalta, mutta on kuin siinä toisessa Malky Toalin näkemässä elokuvassa. Ilmeistä on, että kaikki keskustelun osalliset tuntevat Travoltan, he siis ovat saman kaupallisen kulttuurin kuluttajia. Brittiläisen kulttuurintutkimuksen oppien mukaan myös Toal on kulttuurin harrastaja, sillä sen mukaan massakulttuuri on yhtä arvokasta kuin korkeakulttuuri (Hall 1999, 43).

Myös ryhmät ovat tärkeä osa identiteetin muodostumista, sillä yhden henkilön sijasta niiden yhteiset ominaisuudet koskevat suurempaa joukkoa yksilöitä. Ryhmään kuulumisen tuo ihmisille yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tämä on positiivista varsinkin silloin, jos ryhmä tai sen yksittäinen edustaja ei ole kadehdittavassa asemassa, eli hän voi olla työtön tai rikollinen. Ryhmä voi kokonaisuutena saada ylemmiltään etuisuuksia, mihin yksilö ei yksinään pystyisi. Myös arvoasteikon yläpäässä olevat voivat muodostaa ryhmän, joka suojelee heidän asemaansa. Ryhmätietoisuus on kollektiivinen selviämistrategia. (Alasuutari 2004, 135.) *Black and Bluen* kaikki ihmiset kuuluvat jollain tavoin ryhmäänsä, joko ammatillisesti tai asumismuotonsa kautta. Myös asunnottomat muodostavat oman syrjäytyneiden ryhmänsä.

5.2 Laki ja oikeus

5.2.1 Todisteet ja tunnusmerkit

Yhteisöt ja yhteiskunnat säätelevät asukkaittensa käyttäytymistä kieltojen ja lupien avulla, ja näitä säädellään pakotteiden ja lakien avulla. Sääntöjä kutsutaan normeiksi, ja niihin liittyvät pakotteet vaihtelevat yleisistä suosituksista varsinaisiin rangaistuksiin saakka. Näitä sääntöjä ovat viralliset eli lain mukaiset normit ja epäviralliset normit, jotka ovat yleisiä sopimuksia ja tapoja. (Kyntäjä 1998, 211.) Legaalisen rikosmääritelmän mukaan rikos on teko, josta voidaan lain mukaan rangaista. Rikos yhteiskunnassa on normaali sosiaalinen ilmiö, eikä sen poiskitkeminen ole edes mahdollista. (Kyntäjä 1998, 213.) Rikokseton yhteiskunta ei edes olisi toimiva, sillä rikollisuus yhdistää sen jäseniä luoden yhteistä tunnevoimaa ja aggressiivisuutta ja vahvistaen normien rajoja. Se antaa myös esikuvia uudistuspyrkimyksille ja kanavoi aggressiivisuutta. (Ruohonen 2005, 80.)

Black and Bluessa myös poliiseilla on vaikeuksia noudattaa lakia. Päällikkö Charles Ancram keskustelelee Rebusin kanssa: ”First, a good cop is going to get into trouble from time to time” (BB, 260). Poliisin työ on tasapainoilemista lain hänelle määräämällä alueella, ja jopa tunnollinenkin poliisi koettelee näitä rajoja. Lain rikkominen tuo lakia myös lukijalle tutuksi, näin kirjoittaja voi esitellä oman yhteiskuntansa määritteitä ja

esittää esimerkkejä. Brittiläinen kulttuurintutkimus pyrkii määrittelemään yhteiskunnan hierarkkisia rakenteita ja hegemoniaa, jota varsinkin oikeuslaitos ja sen edustaja poliisi ylläpitää (Kellner 2003, 31).

Syyllysten saaminen oikeuden eteen edellyttää todisteita, joiden tulee olla lainopillisesti päteviä. ”Same old problem. In law, *knowing* was not enough. Scots law was stricter still: there must needs be corroboration.” (BB, 465.) Tämä on nykyaikaiselle yhteiskunnalle oleellista, ja lain noudattamiseen perustuu myös dekkareiden etsivien työn tarkoitus. Epäillyn todistaminen syyllyiseksi ja hänen saattamisensa tuomittavaksi vaatii pitäviä perusteluja. Samaa yhteiskunnassa tekee poliisilaitos, se saattaa syyllyiseksi epäiltyjä tuomiolle ja asettaa heidät vallitsevan lain alaiseksi.

Lakia tunteva rikollinen voi *Black and Bluessa* olla poliiseille todellinen maanvaiva. Rebus laittaa järjestykseen eli uhkailee rikollista Mental Mintoa, jotta tämä ei tekisi valitusta häntä pahoinpidelleistä poliiseista: ”Christ, that brewhead knows more law than the procurator-fiscal” (BB, 10). Tämä rikollinen on hankala, sillä hän tietää laista enemmän kuin yleinen syyttäjä. Poliisin mielestä ilmeisesti tietämättömyys on hyve, ja lain tunteva rikollinen voi siten olla uhka, sillä hän tietää oikeutensa eikä ole huijattavissa. Rebus ja toimittaja Kayleigh Burgess keskustelevat oikeusjärjestelmästä, joka on Rebusin mielestä hukkateillä:

”I’ve seldom met a prisoner who didn’t profess his or her innocence,” Rebus went on. ”It’s a survival mechanism.”

”I don’t suppose you’ve ever come across a miscarriage of justice either?”

”I’ve seen plenty. But the thing is, usually the ‘miscarriage’ was that the criminal was getting away with it. The whole legal system is a miscarriage of justice.” (BB, 141.)

Lain tulee myös näkyä. *Black and Bluessa* poliisien ulkoinen tunnusmerkki eli virkapuku on käytössä vain alemmilla järjestyspoliiseilla. Rikoksia tutkivat rikospoliisit ovat soluttautuneet väestöön käyttämällä siistiä siviilipukeutumista. Pukeutuminen on yksi esimerkki lain näkymisestä katukuvassa, tunnistettava univormu on lain ja järjestyksen olemassaolon ulkoinen merkki. Virkavallan eli järjestyksen valvonnan halutaankin näkyvän, koska lakia valvovat muodostavat oman hallitsevan luokkansa, jonka tulee olla näkyvästi tunnistettavissa (Williams 1978, 67). Monet asiaan vihkiytyneet tunnistavat kyllä siviilipukuisenkin poliisin, sillä ammattirooli on asettunut

hänen ulkoisesti näkyväksi roolikseen. Rebus sanoo aberdeenilaiselle taksikusille haluavansa ostaa huumeita, mutta tämä arvaa Rebusin heti poliisiksi, koska hän näyttää siltä, ”look like a copper” (BB, 171). Rebusin tavoite onkin vain saada tietoa huumeiden myyntipaikoista.

5.2.2 John Rebus ja muut poliisit

John Rebus tulkitsee *Black and Bluen* aikakauden asenteita ja ajatuksia lukijalle. Monissa tutkimuksissa on todettu, että etsivä onkin dekkareissa perinteisesti ollut yleisen moraalisen mielipiteen ääni, varsinkin sen oikean moraalin, jota kirjan fiktiivinen yhteisö ei hyväksy (Pyrhönen 1999, 18). Rebus ei ole agenttidekkareiden sankari, koska hänellä ei ole teknisiä laitteita, asetta tai ”licence to kill”, vaan hän on tavallinen ihminen. Rebusilla on porvarillisesti vakituinen virka ja sen tuoma kuukausipalkka, henkilöauto ja omistusasunto. Modernin dekkarin etsivän minuuksien jäsentyy elämänkaariajattelun kautta (Ruohonen 2005, 99). *Black and Bluessa* Rebusin elämä on eronneen, keski-ikäisen ja keskiluokkaisen miehen elämää.

Rebus on yhteiskunnallisesti hieman syrjäytynyt. Hänellä ei ole enää perhettä, ei harrastuksia työn ohella ja suhde tyttäreen on etäinen. Hänellä on tuttavuuksia poliisivoimissa mutta ei juurikaan työn ulkopuolella. *Black and Bluen* alussa Rebusin ollessa komennuksella toisessa poliisipiirissä hänen työkaverinsa sopivat pubiin menosta hyvin kuuluvasti, eikä Rebusia pyydetä mukaan (BB, 9). Rebusin ulkopuolisuus tekee hänestä sopivasti syrjästäkatsojan, jonka kaltainen yksilö voi tarkkailla elämää ja ihmisiä sivusta ja tehdä huomioita. Sivustakatsojana hän on kuin turistina omassa elämässään.

Rebusin identiteetti on muotoutunut vieraantuneen ja modernin yksilön mukaan. Hänen identiteettinsä ei ole vakaa, vaan se on prosessissa, mikä onkin identiteetille olennaista (Hall 1999, 39). Tämä kuvaa myös subjektin keskeisen aseman menetystä. Rebus ei ole oman elämänsä päähenkilö, vaan sen paikan täyttää kunkin rikosjutun uhri, syyllinen tai todistaja omalla vuorollaan. Tätä sivullisuutta korostaa kerronta, jossa modernin dekkarin tapaan kertoja ja siten lukija on tapauksia tutkivaa poliisia edellä. Kirjan ulkopuolinen eli ns. ekstradiegeettinen kertoja kykenee ilmaisemaan hahmojen tunteita ja ajatuksia niin paljon kuin itse haluaa, hän voi rikkoa myös aikatasoja, tilan ja paikan

käsitettä ja paljastaa näin lukijalle tapahtumia osa kerrallaan haluamassaan järjestyksessä. Hän tunkeutuu halutessaan myös sinne, missä kirjan henkilö luulee olevansa yksin. (Kantokorpi 2005, 151.)

Rebus mietiskelee poliisin ammattia katsellessaan yöllä oman kotinsa ikkunasta ulkoa näkyviä valoja. Hän toteaa olevansa tirkistelijä, kuten hänen mielestään kaikki muutkin poliisit ovat. Rebusin erottaa varsinaisista tirkistelijöistä hänen halunsa sekaantua ympärillä olevaan elämään, hän ei halua vain seurata sitä sivusta:

He sat down and pulled his blanket over him, felt himself relax. There were lights on across the way and he concentrated on them. I'm a peeper, he thought, a voyeur. All cops are. But he knew he was more than that: he liked to get involved in the lives around him. He had a need to *know* which went beyond voyeurism. It was a drug. And the things was, when he had all this knowledge, he then had to use booze to blank it out. He saw his reflection in the window, two-dimensional, ghostly. I'm almost not here at all, he thought. (BB, 307.)

Työstä kotiin tullessaan Rebus peseytyy ja kuuraa kaupungin henkisen lian itsestään pois. ”When he went home, he took the night home with him, and had to soak and scrub it away, feeling like an old paving slab, walked on daily” (BB, 13). Lian poistamisen tärkeys vertaa Rebusin työtä perinteiseen kaivostyöhön, josta kotiin tullessa peseytyminen on ulkoisen likaisuuden vuoksi tärkeää. Moderni työ ei enää vaadi puhdistautumista liasta vaan maailman pahuudesta, joka tarttuu ihmiseen samoin kuin materiaalinen lika.

Rebus miettii rikosten uhrien asemaa, varsinkin selvittämättömien rikosten. Hän tuntee muiden poliisien tavoin olevansa heidän kanssaan jossain selittämättömässä yhteydessä.

Rebus hadn't worked the case, but knew men who had: they carried with them the frustration of a job left undone, and would carry it to the grave. The way a lot of them saw it, when you worked a murder investigation, your client was the deceased, mute and cold, but still screaming out for justice. It had to be true, because sometimes if you listened hard enough you could hear them screaming. Sitting in his chair by the window, Rebus had heard many a despairing cry. (BB, 49.)

Poliisit eivät tee työtään vain siksi, että he saivat siitä palkkansa, vaan he ilmeisesti haluavat myös toteuttaa lain suomaa mahdollisuutta oikeudenmukaisuuden

tuottamiseen. Tuo oikeus on asettanut heidän harteilleen valtavan taakan, joka painaa myös työajan ulkopuolella. Osa poliiseista onkin joutunut laskevaan urakiertoon, koska he ovat jääneet pakkomielteidensä vangeiksi (BB, 73). *Black and Bluessa* Rankin on luonut Rebusille motiivin tutkia yli kaksikymmentä vuotta aiemmin tapahtuneita Bible Johnin tekemiä murhia hänen henkilöhistoriansa kautta. Bible John on Rebusille 1960-luvun loppusinetti, joka tuhosi tuolle vuosikymmenelle ominaiset rauhan ja rakkauden aatteet. Samalla loppui ilmeisesti Rebusin nuoruus ja viattomuus.

Rankin loiventaa poliisin ja rikollisen välistä eroa, kun Rebus lavastetaan syylliseksi murhaan. Hän on Aberdeenissa kävelemässä kun hänen kimppuunsa hyökätään ja hänet pahoinpidellään. (BB, 217.) Samaan aikaan tapahtuu raiskaus ja murha, jonka tekotavat noudattavat sarjamurhaajan suosimaa metodia. Rebus haetaan kuulusteluihin kuten kuka tahansa rikollinen. Hänelle ei edes kerrota, miksi hänet haetaan poliisilaitokselle, vaan häntä noutavat virkapukuiset poliisit ovat vähäsanaisia:

”What I have done?”
 ”Tell them at the station.”
 Rebus looked at him. ”Tell me you’re fucking joking.”
 ”Language, sir,” the other uniform said. (BB, 242.)

Kun Rebus joutuu syytetyksi, hän joutuu asettautumaan rikollisen rooliin. Pahuus ja syyllisyys voi tavoittaa myös poliisin, sillä ammatti ei tee häntä koskemattomaksi lain edessä. Myös poliisi voi tehdä murhan kuten kuka tahansa muukin ihminen. Poliisit suhtautuvat pidätyksen aikana Rebusiin hyvin neutraalisti, kuin kehen tahansa rikolliseen. Poliisi on siis epäilyksen alaisena ollessaan vain syytetyn roolissa, hän ei ole enää poliisi. Bible John ja Rebus sekoittavat myöskin rikollisen ja etsivän rooleja keskenään. Bible John on *Black and Bluessa* myös etsivä, sillä hän yrittää ratkaista seuraajansa Johnny Biblen eli Upstartin henkilöllisyyden arvoitusta. Virallisen ja lainkuuliaisen etsivän tavoin hänen ei tarvitse kerätä todisteita tai todistajia, vaan hänen tuomiovaltansa rikoksen tekijään osoittautuu suuremmaksi kuin kirjoitetussa laissa. Upstartin löydettyään Johnny Bible tappaa hänet.

Black and Bluen alussa poliisit kuulustelevat rikollista, jolloin Rebusin mielestä toinen poliisi näyttää vakavamielisyudessaan ihan koneiston osalta: ”He looked like a piece of machinery at rest” (BB, 3). Poliisit ovat kuin suuren koneiston toimivia osia, heidän

tehtävänsä on liikuttaa järjestelmää, ja siihen jokainen poliisi tuo oman panoksensa. Yhdessä he muodostavat suuren organisaation. Rebus on poliisi-instituution ääni, hän ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asetteluihin ja halveksii lahjuksia ja korrup tiota. Modernissa dekkarissa poliisin muuttuminen inhimilliseksi selittyy osaltaan myös ammattikuntaan kohdistuvilla suurilla vaatimuksilla (Ruohonen 2005, 96). Poliisikin on pieni nappula suuressa yhteiskunnan pelissä, hän on hyvin usein voimaton järjestäytyneen rikollisuuden edessä ja saattaa turhautuessaan turvautua yksittäisiin väkivallantekoihin.

Rebusin mukaan poliisin työ vaati tekijältään kaiken. Hän oli naimisissa ollessaan keskittynyt rikosjuttuihin ja laatinut vain teorioita eikä ollut huomioinut vaimoan, avioliitto vain lopahti. (BB, 10.) Hän normalisoi tämän rinnastamalla itsensä muihin poliiseihin, sillä suurin osa rikospoliiseista tuntuu jakavan hänen kohtalonsa. Osa heistä näkee poliisin ammatin vain työnä eikä vie sitä kotiinsa. He selviävät juomatta itseään hengiltä ja eroamatta vaimoistaan, jotkut jopa eläkkeeseen saakka. Poliisikunta onkin muuttumassa, he ovat entistä koulutetumpia. Rebus huomauttaa: ”Half the force has been to university these days” (BB, 304). Ehkä koulutus lisää mahdollisuutta työn ja arjen erottamiseen, joten on mahdollisuus saavuttaa täysimittainen virkaura.

Black and Bluen alussa Rebus on siirretty pahamaineisen alueen poliisilaitokselle, koska hän on loukannut vaikutusvaltaisia ihmisiä eli hierarkiassa itseään ylempänä olevia henkilöitä. Asemapaikka on niin rankka, ettei kukaan poliisi kestä siellä kahta vuotta kauempaa (BB, 6). Asemalle johtava tie on umpikuja, ja väkijoukko saartaa sen ajoittain sulkemalla yhteydet ulkomaailmaan. Tästä kostona alueen poliisit eivät kovin innokkaasti keskity rikosten ratkaisemiseen tai asukkaiden ongelmiin. Toisilla alueilla poliisin työ saattaa olla rauhallista. Kun Rebus saapuu Shetlantiin, häntä on vastassa paikallinen poliisi halukkaana osallistumaan murhatutkimuksiin. Se olisi hänen 20-vuotisen uransa ensimmäinen kerta. (BB, 392.)

He keskustelevat myös poliisijohdon alueellisuudesta. Paikallista poliisia johdetaan keskukselta vain nimellisesti, käytännössä poliisi ottaa lain omiin käsiinsä. Paikka on rajaseutua, ja Rebus tuntee olevansa niin ulkomailla kuin mahdollista. Hänestä tuntuu, että hän ei selviäisi maaseudulla:

You had to respect people who chose to live miles from everything you took for granted. Easy enough to be a hunter-gatherer in a city, but out here...

As they drove through Burravoe into Brae, Rebus realised he felt just about as foreign as he ever had in his life. (BB, 393.)

Siirto rajaseudulle voi olla myös rangaistus. Niskoittelevat poliisit ylennetään ensin, jotta siirto ei näyttäisi viralliselta karkotukselta. ”Rebus had just dispatched one nemesis – DI Alister Flower, promoted to some Borders outpost, chasing sheep-shaggers and tractor racers – and wasn’t looking to fill the vacancy” (BB, 22). Hankalaksi koettua poliisia ei irtisanota virastaan, hänet vain siirretään pois näkyviltä.

Poliisit eivät noudata työaikoja. Rebus asetetaan ympärivuorokautiseen tarkkailuun koska hän on epäilty murhajatussa, mutta todisteita syyllisyyteen ei löydy. Toinen poliisi, Jack Morton, muuttaa Rebusin luokse väliaikaisesti vartioimaan häntä, kunnes asioihin saataisiin lain vaatima selvyys (BB, 266). He käyvät yhdessä pubissa ja ruokakaupassa ja jopa remontoivat aikansa kuluksi Rebusin asuntoa. Vahtipoliisi on siis töissä kaiken aikaa, mutta toisaalta hän myös viihtyy Rebusin kanssa. Poliisit ovatkin kollektiivisia, ryhmätyökykyisiä ja voimakkaasti sisäpiiriläisiä jo Sjöwall-Wahlöön Beck-romaaneissa (Ruohonen 2008, 156).

Ammattiryhmän kiinteys on konkreettista, kun sarjamurhaaja Johnny Biblen rikostutkinta päättyy hänen löytämiseensä, tosin kuolleena. Rebus olettaa Bible Johnin tappaneen seuraajansa. Koko poliisilaitos juhlii tutkinnan päättymistä, myös vapaapäivän viettäjät ilmaantuvat poliisiasemalle. Lähistön ravintolat toimittavat syötävää ja juotavaa, jottei kenenkään tarvitsisi lähteä kotiin, ja vuoron vaihtuessaakin poliisit jäävät asemalle. Ylin päällystö ilmestyy paikalle juomaan lasilliset, he jäykistelevät hetken juhlallisesti ja poistuvat sitten. (BB, 448.) Näin rivietsivät ja siviilipukuiset voivat irrotella vapaasti ilman esimiesten valvontaa. Tämä asettelu palautuu työväenluokan käytäntöihin, luokat eivät sekoitu keskenään. Poliisit muodostavat omat luokkansa, jossa rivipoliisit ja etsivät ovat työläisiä ja päällystö on ylempää luokkaa. Virkapukuiset poliisit ovat kuitenkin alempana kuin rikospoliisit. Saavutettu voitto eli loppuun saatettu tutkinta on poliisivoimille yhteinen saavutus, sitä juhliitaan yhdessä, vaikka varsinaisen työn ovat suorittaneet yksittäiset tutkijat.

Poliisin suhteet mediaan ovat julkisen kulissin ylläpitämistä:

Ancram was rising to his feet. Rebus turned away and walked to the far wall, turned round again and stopped.
 ”Look,” he said, ”a simple question: do you want to see Uncle Joe fucked?”
 ”We’re not here to - ”
 ”We’re here to put on a show – you know that as well as I do. The brass are sweaty about the media; they want the force to look good if that programme ever gets made. This way, everyone sits back and says there was an inquiry. TV seems to be about the only thing brass are afraid of. Villains don’t scare them, but ten minutes of negative coverage, dearie me, no. Can’t have that. All for a programme which will be stared at by a few million, half of them with the sound down, the other half not taking it in, then forgotten about the very next day. (BB, 342.)

Rebusin mielestä poliisijohdon suurin pelko on yleisen mielipiteen pelko. Poliisi instituutioon haluaa esittää ahkeraa ja näyttää siltä, että se työskentelee rikosten ratkaisujen parissa. Mahdollisten syytösten tultua julki se haluaa pestä kätensä ja puolustella yrittämistään. Rebusin mielestä tämä median palvonta on turhaa, koska puolet ohjelmia katsovista ihmisistä eivät kuuntele ohjelmien sisältöä, ja toinen puoli katsojista ei muista niitä enää seuraavana päivänä. Tässä näkyy *Black and Bluen* mediakriittisyys, julkiseen kuvaan tuntuu turhalta panostaa, koska näyttää, että se ei kiinnosta ketään. Tietoa tarjoava televisio on ihmisille pelkkää ääni- ja kuvatapettia.

Black and Bluen poliisi-instituutio on hierarkkinen, virkapukuista rivipoliisia ei kovin paljon arvosteta. Kun Allan Mitchison löydetään muovipussi päässään pudonneena rauta-aidan piikkeihin, nuori konstaapeli ehdottaa syyksi ”alky commits suicide”. Rebus vastaa hänelle: ”Get used to that uniform, son.” (BB, 20.) Hän myös huomaa, että joku virkapukuinen poliisi oksentaa nähtyään piikkien lävistämän ruumiin. Tämä on ilmeisesti heikkouden merkki. Virkapukuiset poliisit eivät myöskään näy kertomuksessa yksilöinä. Heitä ei lasketa sisälle taloon josta löytyy myöhemmin Johnny Bibleksi epäilty ruumis. He vain sotkisivat paikkoja, ja siksi paikkojen sotkemisen saavat nyt hoitaa päällystön edustajat. Virkapukuiset parveilevat vain ulko-ovella yrittäen nähdä mahdollisimman paljon. (BB, 441.)

Poliisien eri osastoilla on myös keskinäistä kilpailua. Poliisipäällikkö Templer on saanut vihjeen isosta huumeakaupasta, joka hänen tulisi antaa Skotlannin keskusrikospoliisin

hoidettavaksi (BB, 108). Hän haluaa kuitenkin kunnian itselleen ja järjestelee asiaa kaikessa hiljaisuudessa, vain luotettujen poliisien kesken, joihin myös Rebus kuuluu. Templer ei siirrä operaatioon mahdollisesti liittyvää suurta työmäärää toisille, vaikka näin hänen oma osastonsa pääsisi helpommalla. Rikollisten kiinnisaamisesta saatava mahdollinen kunnia pyhittää aikanaan raskaimmankin työn. Myös Rebus on kilpailuhenkinen. Hän haaveilee löytävänsä vanhoista Bible John-tutkimuksista jotain, mitä kukaan muu ei ole aiemmin huomannut ja ratkaista siten arvoituksen:

Rebus nodded. He was looking at all the material, thinking how he'd like to have a few weeks with it, how he might find something no one else had spotted... It was a dream, of course, a fantasy, but on slow nights sometimes it was motivation enough. (BB, 66.)

Poliisit tekevät tietenkin myös yhteistyötä keskenään, varsinkin jos he kuuluvat samaan portaaseen laitoksen hierarkiassa. Rebusilla on ollut hyvä opettaja, Lawson Geddes, joka neuvoi häntä käytännön rutiineissa uran alkuvaiheilla. Sittemmin hänen tuutorinsa joutui epäillyksi rikoksesta, ja Rebusin oikeudentunto koki kolauksen.

Tavalliset kansalaiset eivät tunnu arvostavan poliisia instituutiona, tai ainakaan heitä yksilöinä. Kun Allan Mitchison löytyy kuolleena, on paikalle kerääntynyt paljon uteliaita alueen asukkaita. Poliisit nähdessään he päästelevät sikamaisia röhkimisääniä. Rebusin mukaan toiminta on lähinnä perinteen noudattamista, se ei ole spontaania eikä siten ilmennä välttämättä ihmisten varsinaista ajatusmaailmaa. (BB, 19.) Poliisit eivät voi istua rauhassa edes pubeissa. Kun Rebus ja Ancram etsivät Aberdeenista pubia neuvotteluun, he joutuivat kulkemaan kolmen avoinna olevan ohi, koska ne eivät heidän mielestään näyttäneet turvallisilta (BB, 93). Asuinalueilla liikkuminen voi olla vaarallista myös poliisiautolle. Kun Rebus vierailee rikollispomo Uncle Joen luona, partioautoa ympäri ajelee joukko poikia polkupyörillään. He tuovat Rebusin mieleen Cherokee-intiaanien juhlamenot, joissa halutaan päänahkoja. (BB, 88.) Lapset tuskin ovat suoranainen uhka, mutta he ovat ulkoinen esimerkki yleisestä mielipiteestä.

Poikien suhtautuminen poliiseihin johtuu ilmeisesti heidän kasvatuksestaan, niistä kotoa opituista arvoista, jotka sisältävät tiettyjä sosialisatioprosesseja. Jokainen prosessi käsittää välttämättömän oppimisen lisäksi arvoja ja käytänteitä, nämä valikoidut merkitykset muodostavat todellisuuden perustan. Kasvatuksessa siirretyt tarpeelliset

taidot on valikoitu tietyin perustein, ja niihin liittyy myös yhteiskunnallista asennoitumista, joita myös kommunikaatiojärjestelmät siirtävät. (Williams 1978, 117-118.) Kulttuurintutkimus voi tarkkailla arvojen siirtymistä television ja joukkoviestimien tarjontaa tutkimalla, sillä myös näiden kautta arvot välittyvät, riippumatta kodin mielipiteistä.

Kolmenkymmenen vuoden työuran jälkeen poliisi saa eläkkeensä. Rebus tapaa entisen kollegansa, joka eläkkeellä ollessaan työskentelee turvamiehenä. Hän päättelee kyseisen poliisin kaipaavan takaisin poliisivoimiin, sillä poliisin työstä tulee ajan kuluessa tapa. Morton olettaa, että Rebus ei selviäsi eläkkeelle jäämisestä. Hän istuisi pubeissa, joisi eläkerahansa ja kertoisi aina samoja juttuja ihmisille, jotka eivät haluaisi kuulla niitä. Hän jatkaisi samaa eristyneisyyttä kuin työssä ollessaankin. (BB, 348.) Rebusin identiteetti noudattaisi eläkkeellä samaa linjaa kuin poliisissa ollessaan. Hänen identiteettinsä on staattinen, niin vahvasti poliisin työ on mukana hänen persoonansa muovautumisessa. Poliisit, ainakaan Rebus, eivät tunnu odottavan eläkettään. He pikemminkin pelkäävät sitä, koska työ on heidän elämälleen niin keskeistä.

Poliisina oleminen voi olla myös taloudellisesti edullista. Kun Rebus on työmatkalla Aberdeenissa hänelle sanotaan, että ravintolassa käydessään kannattaa ilmoittaa olevansa poliisi, jotta laskusta muodostuisi ”pretty reasonable” (BB, 157). Lukija voi päätellä, onko kyseessä lahjonta, vai haluavatko paikalliset yrittäjät vain olla poliisiystävällisiä. Kun Rebus on syömässä Aberdeenissa intialaisessa ravintolassa, näyttää hän laskun saatuaan poliisikorttiaan ja haluaa keskustella omistajan kanssa. Tämä saapuu paikalle hermostuneena ja on heti valmis repimään maksamattoman laskun. Rebus ilmoittaa kyllä maksavansa, mutta haluaa vain kysellä tietoja eräästä asiakkaasta tutkimuksiaan varten. (BB, 206.)

Rebus ihmettelee usein, miten rikolliset tuntuvat saavan etukäteistietoa poliisin toimista. Uncle Joen apulaiset osaavat välttää järjestetyt ratsiat, joten todisteita rikoksista ei löydy. Sakkoja voidaan antaa, mutta rikolliset välttyvät varsinaisilta rangaistuksilta. Rebus arvaa, että joku rikospoliisista vuotaa tietoja antaen ennakkovaroituksia tulevista operaatioista. Lahjonnan epäilyä vahvistaa myös se, että monilla poliiseilla on kalliita pukuja, hienoja kelloja ja kenkiä. Hänen mielestään poliisilaitosta tuntuu ympäröivän ”the general air of prosperity and superiority”. Rebusin lukemaan kansioon on myös

kirjoitettu: "Uncle Joe doesn't need to kill people any more. His rep is weapon enough, and the bastard's getting stronger all the time." (BB, 72.) Kyseessä on jonkun poliisin mielipide, jonka hän haluaa paljastaa. *Black and Bluen* lopussa paljastuukin, että kaksi johtavassa asemassa olevaa poliisia on lahjottu, joten Rebusin epäilykset eivät olleet turhia. Lahjonnan olemassaolo onkin näkyvää, sitä ei salata.

Poliisit tuntuvat lahjovan myös toisiaan. Rebusin ollessa Aberdeenissa komennuksella hänelle annetaan hotellista hienoin huone, jossa hän on koskaan ollut. Kantaja vie Rebusin laukut hänen huoneeseensa, siellä on korkeat ikkunat ja puistonäköala. Paikallinen poliisilaitos huolehtii laskusta, sillä se ilmoittaa haluavansa olla vieraanvarainen. (BB, 155.) Myöhemmin Rebusille selitetään huoneen loistokkuuden johtuneen vierailevan poliisimestarin peruutuksesta. Huone on maksettu joka tapauksessa, joten se annettiin Rebusille. Oikeastaan tarkoitus on vaientaa Rebusin epäilyt mahdollisesta lahjonnasta. Brittiläisen kulttuurintutkimuksen ohjenuoran mukaan Rankin riisuu poliisivoimien yltä sen hegemoniaa. Poliisit ovat kirjassa yksilöitä, eivät yhtenäisen osa hallitsevaa voimaa, jonka tehtävä on pitää kansalaiset kurissa ja järjestyksessä. Kriittinen kulttuurintutkimus keskittyykin taisteluun rakenteellista epätasa-arvoisuutta ja alistussuhteita vastaan (Kellner 2003, 32). Rebusin epäilykset lahjonnasta ovat oikeutettuja ja paljastavia.

5.2.3 Armeija

Armeija on koululaitoksen ohella niistä yhteiskunnallisista instituutioista tärkeimpiä, jotka jakavat tietoa keskitetysti ylhäältä alaspäin. Rebus on ollut armeijassa vuosina 1968-1969. Hän muistelee saamaansa koulutusta, jossa hänet on opetettu tappamaan ja tekemään taistelukyvyttömäksi: "They'd trained him how to disable and kill, then sent him on tours – including, eventually, Northern Ireland. He felt he'd missed an important part of the times." (BB, 25.) Rebus ei kovin paljon muista, tai halua muistaa, ajastaan Pohjois-Irlannissa. Tämä on myös hyvä keino välttää mielipiteenilmaisua kerronnassa. Rankin ohittaa näin korrektisti Pohjois-Irlannin kysymyksen, joka on kiistanalainen, sillä jokaisessa kansakunnassa on aina vähemmistö ja myös muita virallisesta mielipiteestä eroavia ajatuksia.

Pohjois-Irlannin poliittinen epävakaus alkoi, kun Irlanti irrottautui Iso-Britanniasta vuonna 1921. Tuolloin sen eteläosasta muodostettiin Irlannin valtio, ja pohjoisosan kuusi kreivikuntaa jäättyivät erilleen siitä. Niiden protestanttiset asukkaat kannattivat yhteyttä Isoon-Britanniaan mieluummin kuin katolisten hallitsemaan Irlantiin, joten Pohjois-Irlanti julistettiin itsenäiseksi valtioksi vähitellen vuosina 1921 – 1925. Vuonna 1972 sen hallinto asetettiin Ison-Britannian parlamentin alaisuuteen, koska suuri sisäinen hajaannus esti yhteistyön. Erimielisyyksistään johtuen Pohjois-Irlannin valtio oli koko itsenäisyytensä ajan suurien konfliktien tapahtumapaikkana. Varsinkin Pohjois-Irlannin tasavaltalaisarmeija IRA ajoi aseellisten selkkausten ja attentaattien avulla Irlannin yhdistymistä ja sen kahtiajaon lopettamista. Paikalla ollutta brittiarmeijaa vastaan käytiin useita taisteluita vuosina 1956 – 1962, ja kapinallisuus lisääntyi uudelleen vuonna 1969, jolloin Iso-Britannia lähetti armeijansa joukkoja rauhoittamaan tilannetta, tosin tuloksena oli väkivalta ja sekasorto. Sekaantumiseensa sillä oli brittien hiljainen tuki, koska armeijan ajateltiin parantavan katolisten asemaa. (Bew ym. 1996, 156.)

Rebus ollessa pidätettynä murhasta epäiltynä hän muistelee armeijan koulutusta, joissa harjoiteltiin päiväkausien mittaisia kuulusteluita erilaisilla tekniikoilla. Hän tuntee selviytyneensä niistä hyvin, mutta ajattelee olleensa tuolloin viattomampi ihminen. ”Yes, but back then his head had been emptier; there’d been less to feel guilty about” (BB, 246). Armeijan koulutus on siis myös mentaalista, se pyrki muokkaamaan sotilaitaan sekä ruumiillisesti että henkisesti. Armeijan ruumiillista koulutusta Rebus muistelee jahdatessaan epäiltyä uimahallin lastenosastolla:

The rollers were the first obstacle. He was too big to squeeze through, but managed to push his way through the gap between them and the side netting. He remembered his SAS training: assault courses you wouldn’t believe. Kept going. (BB, 313.)

Tässä Rebus rinnastaa armeijan tempuradan lasten leikkipaikkaan. Tästä voin ajatella myös yhtäläisyyksiä armeijan koulutuksen mielekkyyteen, Rebus saattaa pitää sitä jotenkin lapsellisena. Kaksintaistelu uimahallissa ei tee katsojiin vaikutusta: ”The attendant came after Rebus. ”Excuse me,” she said, ”could I have our ball back?” (BB, 314.) Rebusin sankarillinen ja näyttävä rikollisen pidättämisoperaatio tuntuu saavutukselta vain hänelle itselleen.

5.3 Pahuus

5.3.1 Syyllisyys

Varhaisissa dekkareissa etsivä selvitti syyllisen henkilöllisyyden, mutta moderneissa dekkareissa tuon työn tekee lukija itse. Hän voi joutua myös ratkaisemaan syyllisyyden ja pahuuden yhtäläisyyttä, eli ovatko ne samassa hahmossa. (Ruohonen 2008, 140.)

Modernissa dekkarissa mahdollisia syyllisiä ovat kaikki yhteiskunnan jäsenet, kunnes toisin todistetaan eli julistetaan syyttömiksi. Nykyaika ei tarvitse enää varsinaista motiivivia rikokselle, vaan siihen riittää pelkkä halu tai tarve tehdä se, ja se löytyy jokaisesta ihmisestä. *Black and Bluen* alussa taparikollinen tunnustaa murhan motiivinaan ”this urge” (BB, 3). Yksilön halu voi siis ajaa yleisen moraali- ja lakikäsitteen edelle ja se voi olla hänen motiivinaan. Kysymys tekijästä ei ole sama kuin kysymys syyllisestä, sillä dekkarien tutkimukset paljastavat syyllisyyden olevan universaalimpi ilmiö kuin rikos itse (Pyrhönen 1999, 18). Modernissa dekkarissa oikea syyllinen voi olla ahdas moraali, uskonnon väärä tulkinta tai rikollismaailman sisäinen rajaseudun laki. Syyllinen voi olla murhaajan pään sisältä kuuluva, tappamiseen kehottava ääni, ei teon varsinaisesti suorittava yksilö. Tämä voi olla tapa välttää vastuuta ja siirtää syyllisyys yhteiskunnan harteille, irti yksilöstä.

Black and Bluessa poliisi tuntee jonkinlaista yhtäläisyyttä rikollisten kanssa. He ovat molemmat lain kanssa tekemisissä, vaikkakin sen eri puolilla. Heidän yhtäläisyytensä dekkareissa juontuu jo Poen ajoilta, he ovat alusta asti muodostaneet genrelle tunnusomaisen vastaparin (Pyrhönen 1999, 32). He persoonallistavat rikoksen kaksi osaa: sen tekijyyden ja sen vaikutuksen arvioinnin. Rikoksen objekti eli uhri on hänkin tärkeä, mutta usein kuolleena esiintyvä uhri ei voi olla toimija. Siksi dekkareissa käsitellään yleisesti uhrin menneisyyttä, jotta hän voisi olla läsnä edes tekstissä. Yhtäläisyys johtuu myös siitä, että poliisit ovat yhtä pahoja kuin rikolliset, he vain hillitsevät itseään paremmin, koska heidän täytyy noudattaa lain kirjainta. *Black and Bluessa* ei itse asiassa ole yhtään todella hyvää ihmistä, jopa lapset nähdään päänahkoja metsästävinä alkuasukkaina.

Dekkareissa yksi olennainen osa on rikoksen aiheuttava pahuus. Rebus kuulustelee Allan Mitchisonin kuolemaan osasyllistä taparikollista, joka näyttää aivan tavalliselta ihmiseltä. Pahuus ei näy hänen kasvoistaan:

Looking at Shankley, and remembering Anthony Kane, Rebus sensed again how bland monstrosity could be. Faces and voices didn't give any clue; no one sported horns and fangs, dripping blood and all slouching malevolence. Evil was almost ... it was almost child-like: naive, simplistic. A game you played and then woke up from, only to find it wasn't pretend. The real-life monsters weren't grotesques: they were quiet men and women, people you passed on the street and didn't notice. Rebus was glad he couldn't read people's minds. It would be pure hell. (BB, 318.)

Pahuus on siis näkymätöntä eikä sitä voi havaita ulkoisista merkeistä. Rebus on varma, että ihmisten ajatusten lukeminen paljastaisi hirveitä asioita kaikista, hän pitää ihmisiä yleisesti pahoina, tai ainakin heidän ajatuksiaan. Modernille dekkarille tyypillistä onkin syyllisyyden osallisuus. Ihmiset eivät ole jakaantuneet hyviin tai pahoihin, vaan jokaisessa on molempia ominaisuuksia. Jokainen ihminen, ja siten myös lukija, on mahdollinen syyllinen. (Ruohonen 2005, 296.) *Black and Bluessa* Rebusin entisen työtoverin itsemurhakirjeessä tämä muistuttaa, että keskitysleirin vartijoilla oli tapana lukea iltaisin klassikoita ja kuunnella Beethovenia (BB, 432). Pahuus voi olla pukeutunut myös sivistyksen hahmoon. Dekkarin kerronta tuottaa pahuuden lukijan nähtäville, joka taas haluaa leikata pahuuden irti omasta sosiaalisesta maailmastaan ja vakuuttaa itselleen olevansa pahuuden ulkopuolella. Siksi on tärkeää, että rikollinen identifioidaan, vaikkei häntä saataisi tuomittua laillisesti. Tämä vapauttaa lukijan pahuuden osallisuudesta. Tätä vapautusta ei modernissa dekkarissa välttämättä tapahdu.

Black and Bluen Bible John on vääjäämättä paha ihminen, hän on raiskannut ja tappanut kolme naista. Murha on kiistämättä jokaisen yhteiskunnan lain silmissä rikos. Bible John on pahuudestaan huolimatta inhimillinen, sillä Rankin näyttää hänen ajatusmaailmansa loogisuuden ja tunteellisuuden. Bible John kerää muistoesineitä tappamiltaan naisilta, käy katsomassa niitä ullakolla olevassa arkussa ja elää uudelleen hetket heidän kanssaan. Hän on myös tunnollinen työntekijä, hän etenee urallaan ja kohtelee hyvin vaimoaan. Hänen pahuutensa ei näyttäyty yksioikoisena, vaan se on ennemminkin jonkinlainen luonteenpiirre tai tapa ilmaista itseään. Rankin ei luonnehdi Bible Johnin pahuutta enempää, hän vain näyttää sen aikaansaannokset kiihkottomasti.

Näin Bible John itse miettii menneisyyttään:

I didn't want to kill them. He would like to be able to tell Glasgow that, but of course it would be a lie. At the time ... at the last moment ... all he'd wanted in the world was their death. He had read interviews with killers, sat through trial testimony a couple of times, too, wanting someone to explain his feelings to him. No one came close. It was impossible either to describe or to understand.

There were many who especially didn't understand his choice of third victim. It felt pre-ordained, he could have told them. It didn't matter about the witness in the taxi. Nothing mattered, it had all been decided by some higher power.

Or some lower one.

Or merely by some collision of chemicals in his brain, by a genetic mismatch. (BB, 275-276.)

Hän ei edes itse tiedä tekojensa motiivia ja on hyvin tietoinen siitä. Bible John onkin hyvin moderni rikollinen, hän on yksilö ja samalla neutraalisti kuka tahansa. Häntä ei voi erottaa hyvistä ihmisistä ulkoisesti mitenkään. Hänen pahuutensa on kuin sairaus tai geenivirhe.

5.3.2 Rikolliset

Rikolliset ovat urautuneita, sillä heillä on omia tapojaan jotka tekevät heidän teoistaan tunnistettavia ulkopuolisille. Malky ”Stanley” Toal käyttää Stanley–merkin veitsiä, kun taas Mitchisonin uhkaaja Anthony Ellis Kane laittaa uhreilleen muovipussin päähän. Hän on saanut lempinimensä Tony El kiinnostuksestaan sähkötyökaluihin. Tekojen standardimaisen suorituksen tarkoitus on tuottaa tieto tekijästä niille, jotka osaavat lukea annettuja merkkejä. Älykkäämpää olisi olla jättämättä viestejä, mutta ilmeisesti heidän halunsa identifikaatioon on vahva. Viattomuus on anonyymia ja samanlaisuutta, joten rikollinen haluaa poiketa massasta, olla yksilöllinen ja erilainen, edes tuon tekemänsä rikoksen kautta (Lehtonen 1998, 133). Tämä on tietenkin onni rikostutkijoille, jotka myös osaavat tulkita näitä viestejä.

Black and Bluen rikollisilla on omat lakinsa, he hoitavat rangaistukset itse eivätkä turvaudu poliisiin tai viralliseen lakiin. Tämä on hyväksi yhteiskunnan rikoskontrollille, se säästää resursseja ja varoja muiden rikosten ratkaisuun ja rangaistukseen, sillä

yhteiskunnassa tulee aina olemaan niitä. Yhteiskunta joutuu aina sietämään rikoksia, mutta sen on huolehdittava siitä, että ne eivät ryöstäydä käsistä. (Kyntäjä 1998, 225.) Rikollisten oma laki näkyy myös Johnny Biblen kohtaamana rangaistuksena. Hän saa neljästä murhasta kuolemantuomion, jonka langettaja ja toimeenpanija ei ole valtiollinen oikeuslaitos, vaan toinen rikollinen, Bible John. Poliisitkaan eivät ota rikollisten välienselvittelyä tosissaan. Kun Tony El löytyy kuolleena vierellään Stanley-merkkinen veitsi, pidetään Malky Toalia oletettavana syyllisenä murhaan. Poliisit kuitenkin luokittelevat kuoleman itsemurhaksi, koska eivät halua käyttää aikaa mielestään turhiin tutkimuksiin. (BB, 184.) Toal kuitenkin tunnustaa murhan myöhemmin, koska hän haluaa tehdä vaikutuksen poliiseihin.

Rikollisten maailmankuva on paljolti samanlainen kuin poliiseilla. He ovat tavallaan virkaveljiä, sillä rikolliset voivat hyötyä myös poliiseista, joilla on lain suoma valta poistaa eli tuomita vankilaan rikollisille hankaliksi osoittautuneita kollegoita. Rebus vierailee vankilassa istuvan Morris Gerard ”Big Ger” Gaffertyn luona. Tämän tulisi ottaa yhteys Uncle Joehin, jotta Rebus pääsisi kyselemään tietoja rikollispomolta. Gaffertylla on jopa lempinimi Rebusille: Strawman. Hän nimittää Rebusia myös ”a dick” ja sanoo Rebusin olevan ”old school”. (BB, 83.) Rebus on siis vanhan koulukunnan miehiä ja hänen kanssaan voi käydä perinteistä kauppaa. Gafferty junailee Rebusin tuntemansa Uncle Joen luokse koska haluaa pomonsakin telkien taakse. Näin hän voi hoitaa kostonsa vankilan muurien takaa.

Jotkut rikolliset toimivat poliisin vasikoina eli ilmiantavat toisiaan. Tämä ei tarkoita, että he pettäisivät tietoisesti ryhmäänsä, vaan he ajavat lähinnä omaa etuaan. Rikollisten tuleekin olla omatoimisia, koska lait eivät suojele heitä. Tarve vasikointiin voi johtua rahasta, kostosta tai vain tarpeesta tuntea itsensä tärkeäksi. Rikollisen uralle joutuminen on itsenäinen valinta. Ammattirikollinen on tehnyt tietoisien valinnan, hän tuottaa omaa minäänsä harkitusti valtavirran ulkopuolella. (Ruohonen 2005, 81.)

Poliisin hyvin tuntema rikollispomo Joseph ”Uncle Joe” Toal pitää Glasgowin kaupunkia otteessaan. Hänellä on palveluksessaan ammattirikollisia ja muskelimiehiä, jotka hoitavat bisnesten ruumiillisen puolen. Yksi hänen palkollisistaan on Allan Mitchisonin pelottelija Anthony ”Tony El” Kane. Uncle Joe hoitaa harmaan talouden suunnittelutyön, hän on *Black and Bluen* esimerkki älykkäästä rikollisesta. Hän käy

huumekauppaa ja perii velkoja ja nämä liiketoiminnot hän mahdollistaa lahjonnalla ja uhkailulla. ”The public is my bisnes” (BB, 87). Hänen toimialansa on koko yhteiskunta. Toal asuu vuokratalossa huonolla alueella, vaikka hänellä olisi oletettavasti varaa parempaan. Hänen talonsa on mielenkiintoinen, siinä on yhdistetty kaksi kaupungin vuokrataloa yhteen, ja takapihaa laajennettu viereisen golfkentän puolelle. Tietenkin ilman rakennuslupaa. Asianlaitaan ei puututa, sillä siten virkavalta pääsee helpommalla ja yhteiskuntarauha säilyy ainakin nimellisesti.

Näin Rebus näkee Uncle Joen asuinalueen ja sen ihmiset:

The housing scheme, when they reached it, was much like any scheme its size in Edinburgh: grey pebbledash, barren play areas, tarmac and a smattering of fortified shops. Kids on bikes stopping to watch the car, eyes as keen as sentries’; brisk baby buggies, shapeless mothers with dyed blonde hair. Further into the estate, driving slowly: people watching from behind their windows, men at pavement corners, muttered confabs. A city within a city, uniform and enervating, energy sapped, nothing left but obstinacy: the words NO SURRENDER on a gable-end, a message from Ulster just as relevant here. (BB, 84.)

Alue on kuin toinen kaupunki Edinburghin sisällä, se poikkeaa ympäristöstä omaksi maailmakseen. Jo lapset ovat omaksuneet alueensa tiukkuutta vaativan ilmeen.

Rankin kirjoittaa Uncle Joelle elämäntarinaa, sillä hän on hiilikaivostyöläisen tyyppiesimerkki. ”Joseph Toal really *did* look like someone’s uncle. He was in his seventies, stocky, with the hands and face of a one-time coalminer.” (BB, 86.) Hänellä on paikatut vaatteet ja kävelykeppi, kynnet ovat nikotiinin kellastamat. Tämä vaikutusvaltainen mies on jo vanhus, mutta se ei vaikuta hänen asemaansa. Hänellä on myös perheongelmia: ensimmäinen vaimo on kuollut, kuten myös kaksi poikaa. Ainoa poika Malky on tyhmä ja pitää veitsistä, joilla hän tappaa tai pahoinpitelee uhrejaan. Malky tappaa Tony Elin, joka yritti murhata ensimmäisen uhrin, Allan Mitchisonin. Modernin dekkarin tapojen mukaan syyllinen ja uhri kietoutuvat samaan hahmoon, murhaaja tappaa toisen murhaajan, josta siten tulee uhri. Kirjan lopussa Uncle Joe Toal saa taas vaikeuksia, sillä hänen nykyinen vaimonsa Eve Cudden pettää häntä Stanleyin kanssa, huijaa tämän pidätetyksi murhasta ja häviää rahat mukanaan. Evellä on myös lyhyt suhde Rebusin kanssa.

Bible John selvittää osaltaan maailman muuttumista, hän peilaa 1960-lukua kirjan nykyaikaan. Ensimmäinen sarjamurhaaja Bible John oli jotain uutta, kun taas nykyinen sarjamurhaaja Johnny Bible on vain menneen toisintoa. Sarjamurhaajan hahmoon on tällä välin totuttu ja näitä kahta toimijaa ja heidän tekojaan vertaillaan toisiinsa. Molemmat ovat kuitenkin median suuria suosikkeja, sillä heistä saa uutisia ja otsikoita, joita lehdistö kaipaa. Ehkä niitä kaipaavat myös lukijat, jotka ostavat sensaatiolehtiä ja lisäävät siten niiden menekkiä ja rikosten uutisointia.

Havaitessaan kopioijansa Bible John huomaa, että hänen mainettaan käytetään hyväksi ja haluaa löytää seuraajansa Upstartin ennen poliisia. Hän haluaa myös tehdä eroa tuon röyhkeän vallananastajan kanssa haluten olla ainutlaatuinen ja alkuperäinen sarjamurhaaja. Hänen legendansa on vaakalaudalla, vaikka media ylläpitääkin sitä. Sarjamurhaaja Bible Johnin hahmo linkittää menneisyyden todelliset tapahtumat *Black and Bluen* kertomukseen, sillä 1960-luvulla Skotlannissa toimi sarjamurhaaja, jota nimitettiin Bible Johniksi (Nicol 2008, 18). Murhien tutkimukset lopetettiin tuloksettomina, eikä murhaaja tunnusmerkkeineen enää ilmaantunut. Rankin on ottanut todellisen henkilön yhdeksi kirjansa hahmoksi. Näin hän toimii kuin modernin dekkarin luonteeseen kuuluukin, hän valottaa aikakauden tapahtumia realistisella otteellaan.

Bible Johnin pelko seuraajastaan voi johtua myös hänen identiteettinsä fragmentaarisuudesta, sillä hän ei voi ylläpitää murhaajan identiteettiään sosiaalisissa kontakteissa ja se on siten haavoittuva. Identiteetti nykyaikana ei ole lopullinen ominaisuus, vaan se on epäselvä, hauras, jatkuvasti prosessissa ja uhkaavasti pirstoutumassa. Usein kirjailijat eivät anna hahmoilleen tiettyä identiteettiä, vaan puhuvat mieluummin identifikaatiosta tai identiteetin rakentumisesta kuin staattisesta identiteetistä. Identiteetti on verbi, ei enää substantiivi. (Alasuutari 2004, 121.) Bible John tutkii identiteettiään myös tietoisesti. Hän peilaa itseään kaupan ikkunaan nähden siellä aivan tavallisen liikemiehen:

Catching his reflection in a shop window he saw just another businessman tired of travelling. There was nothing memorable about either face or figure, and the clothes were always conservative: a suit from Austin Reed, shirt by Double 2. A well-dressed and successful businessman. (BB, 55.)

Hän on tehnyt itsestään merkkien avulla neutraalin tyypin, koska hänen rikollisuutensa vaatii niin. Se ei saa näkyä ulospäin paljastaen hänen toimintaansa.

Black and Bluessa Rankin antaa myös suoran viittauksen identiteetin ongelmaan. Bible John on vanhassa kotikaupungissaan Glasgowissa ja analysoi sitä:

In the late sixties, it had been reinventing itself: knocking down old slums, building their concrete equivalents on the outskirts. New roads, bridges, motorways – the place had been an enormous building site. He got the feeling the process was still ongoing, as if the city still hadn't acquired an identity it could be comfortable with.

A problem Bible John knew something about. (BB, 54.)

Bible John tuntee yhtäläisyyttä entisen kotikaupunkinsa ja itsensä välillä. Tämä saattaa johtua juuri siitä, että synnyinpaikka on tehnyt hänet kaltaisekseen, ja hänen identiteettinsä ei muodostunut tyydyttäväksi väliaikaisessa asuinpaikassa.

Globalisaatiolla on suljettuja identiteettejä kyseenalaistava vaikutus (Hall 1999, 70).

Bible John onkin globaali hahmo, hän asuu murhiensa välillä ulkomailla.

Murhaajahahmojen myyttisyyttä ja mediaseksikkyyttä ilmentää sekin, että molemmille miehille nimen on keksinyt heistä juttuja tekevä media, eli konkreettisesti jokin toimittaja. Ihmiset ovat aina keksineet myyttisiä hahmoja. Kulttuurin tietoisuus onkin historiallista (Williams 1978, 11). Kulttuurihistoriallisesti Bible Johnin kertomus yhdistyy yhteisöjen yhteisiin saagoihin joissa myyttinen sankari, oli hän sitten hyvä tai paha, luo yhteisöön kiinteyttä antamalla sille ulkopuolisen uhan tuntua:

Bible John was the bedtime bogeyman made flesh, a generation's scare story. He was your creepy next-door neighbour: the quiet man who lived two flights up; he was the parcel courier with the windowless van. He was whoever you wanted him to be. Back in the early seventies, parents had warned their children, "Behave, or Bible John will get you!" (BB, 72.)

Tunnistamattomana Bible John saattaa olla kuka tahansa. Hän on tarinoiden sankari, tai antisankari, toistaen kauttaan perinteisiä kertomuksia. Hän saattaa olla joku, joka on tunnettu vain ulkoisesti, mutta tuntematon henkilökohtaisessa mielessä. Tämä pelko toistaa kaupungistumisen anonyymiyden pelkoa. Tätä anonyymiyttä ja identiteetin puuttumista jo Sherlock Holmes ratkoi mysteereissään. Anonyymiyys oli pelottavaa, joten ihmisiä tuli valvoa ja heidät piti identifioida. (Lehtonen 1998, 132.)

Bible John pystyy muuttamaan identiteettiään niiltä osin kuin se on mahdollista, hän ottaa itselleen uusia asemia yhteiskunnassa, opettelee uusia tapoja toimia ja hankkii uusia taitoja vaihtamalla ammattia. Usein identiteetti muuttuu sen ongelmallistuessa, varsinkin kun yhteiskunnassa tapahtuu radikaaleja muutoksia (Berger & Luckmann 1979, 200). Bible Johnin ympäristö muuttui hänen muuttaessaan ulkomaille, hän loi itsestään täysin uuden henkilön eli rakensi itsensä sosiaalisesti uudelleen. Nykyaikana tämä on mahdollista, sillä ihminen voi luoda identiteettiään toistuvasti. Se ei ilmaise minän pysyvää ydintä, vaan yksilö muodostaa identiteettiään esittämisen eli representaationsa sisällä (Hall 1999, 250). Identiteetin muokkaaminen on modernille yksilölle jopa välttämätöntä, sillä maailma muuttuu jatkuvasti. Bible John on siis modernin ihmisen esimerkki.

Bible Johnin tunnusmerkki *Black and Bluessa* on ottaa jokin muisto uhriltaan, se on tavallinen esine kuten kenkä tai laukku. Uhri myös löydetään jokin omistamansa esine kainalossaan. Myös kirjan lopussa tapetulta Johnny Biblelta löytyy kainalosta musta naisten kenkä. Se on tekijän viesti poliiseille, ja Rebus arvaa heti asialla olleen Bible Johnin. Kaikki inhimillinen toiminta voi totunnaistua, mikä tahansa usein toistuva toiminta saa toistojensa kautta vakiintuneen muodon. Näin se voidaan toistaa yhä uudelleen alhaisella suoritusenergialla. Rutiinin mukainen toiminta on kuitenkin yksilölle mielekästä, koska se on hänelle selviö, sillä se palvelee hänen tulevia tarpeitaan. Se rajoittaa positiivisesti ihmisen valinnanmahdollisuuksia, koska tuolloin yksilö vapautuu valinnan rajoitteista. Rutiinien kautta hänen toimintansa voi kohdistua, mikä purkaa suuntautumattomien viettien kasaamia jännitteitä. (Berger & Luckmann 1979, 71.) Kainaloon laitettu esine on kuin piste lauseen lopussa, tekijän energia on purkautunut.

Tappamisen tarvetta Rankin esittelee *Black and Bluen* alussa. Rebus ja hänen kollegansa kuulustelevat miestä, William Crawford Shania, joka on haiseva, kaljuuntuva, naimaton ja asuu vuokralla, siis oletettavasti alueensa tyypillinen rikollinen. Hän on tullut tunnustamaan Johnny Biblen tekemiä murhia ja ilmoittaa motiivikseen ”it’s just this *urge*.” Syy tappamiseen on vain tarve tehdä niin. Poliisit eivät usko häntä, vaan lyövät häntä ja laittavat selliin. (BB, 3.) Mies on poliisin vanha tuttu, hän käy silloin tällöin tunnustamassa jonkin rikoksen, johon on syytön. Yksi syy

tunnustaa rikoksia onkin tarve saada huomiota osakseen. Lisäksi tunnustetusta rikoksesta saatavissa oleva status on sarjamurhaajan maine, se on niin houkutteleva, että siihen on tarjolla jopa syyttömiä ehdokkaita.

Black and Bluen sarjamurhaajat ovat henkilöinä tyypillisiä brittigenren edustaja, he ovat inhimillisiä ja ulkoisesti tavallisia ja siten huomaamattomia. Amerikkalainen genre käyttää Hannibal Lecterin tyylistä sarjamurhaajaa, joka on perverssi yli-ihminen ja patologisesti häiriintynyt nero (Ruohonen 2008, 163). Tämä Hannibal Lecter on Thomas Harrisin kirjojen *Red Dragon*, *The Silence of the Lambs* ja *Hannibal* päähenkilö. Myös romaaneista tehtyjen elokuvien myötä Lecter on osa länsimaista populaarikulttuuria ja sen tuote. Nimi Hannibal tulee historiasta, se palautuu voitokkaaseen sotapäällikköön.

5.3.3 Uhri Allan Mitchison

Black and Bluen varsinainen uhri eli Allan Mitchison esiintyy kirjassa lähinnä postuumisti, sillä hän löytyy kuolleena jo kertomuksen alussa. Pidän hänen hahmoaan kuitenkin tärkeänä ja esittelyn arvoisena, sillä hän on tyypillinen aikansa ihminen. Hän oli harmiton lapsi, kapinallinen nuori ja aikuisena sosiaalinen selviytyjä. Hänen elämäntapansa ja kehityksensä on yhteistä monelle muulle hänen kaltaiselleen.

Mitchison työskentelee öljynporauslautalla maalarina. Hän tekee 16 päivää töitä, jonka jälkeen seuraa 14 vapaapäivää, joista vaivalloiset matkat vievät osan. Mitchisonin ei tarvitse olla huolissaan rahasta, ainakaan ensimmäisenä vapaapäivänään. Tämä näkyy hänestä. Kaksi tyyppiä lyöttäytyy hänen seuraansa, houkuttelee asumattomaan taloon, köyttää tuoliin ja laittaa muovipussin hänen päähänsä. Sitten he kaivavat mukanaan kantamasta laukusta muun muassa pihdit ja sahan. Näistä pelästyneenä Mitchison hyppää tuoleineen ikkunasta ja iskeytyy alhaalla olevan rauta-aidan piikkien päälle, jotka lävistävät hänet. (BB, 15-18.)

Mitchison on ollut lapsena orpokodissa ja laitoksissa, hänen äitinsä kuoli synnytykseen ja isä päätti myöhemmin masentuneena elämänsä. Sukulaisia ei löytynyt, joten hänet otettiin huostaan. Hän oli villi lapsi, kiusankappale ja mököttäjä, ja karkasi usein lastenkodista. Teini-ikäisenä hän muuttui hiljaiseksi, mutta oli melko lahjakas koulussa.

Ehkä lapsuudestaan johtuen hän viihtyy työssään porauslautalla, jossa asutaan ahtaasti ja jaetaan makuutilat, omaa tilaa ei juuri ole. Hän on ostanut lainarahalla kodin hyvältä alueelta Edinburghista. Hän ei ole kalustanut sitä vaan hän pitää sitä jonkinlaisena kuorena itselleen. Hän ei ymmärrä, mihin kotia edes tarvitaan, mutta kaikki porauslautalla puhuvat kodista ja menevät niihin vapaapäivinä. Mitchisonkin haluaa tehdä niin ja olla samanlainen kuin muut. (BB, 15.)

Talo jossa Mitchison kuolee sijaitsee pimeällä alueella, aivan kuin koko lähiö olisi jättänyt sähkölaskun maksamatta. Talojen ikkunoista on suurin osa peitetty levyillä. Sisällä talossa ovet ovat avoinna, portaikko täynnä asunnoista heiteltyjä patjoja ja wc-pönttöjä ja uhkailuun käytetty asunto on tyhjennetty kaikesta minkä saattaa saada irrotettua. (BB, 16-17.) Rebus menee alueelle päivälläkin poliisin virka-autolla, koska ei halua riskeerata oman Saabinsa tulevaisuutta. Purettujen talojen takana on uusia paritaloja, jonne työttömät asukkaat ovat muuttaneet. Taloja koristavat satelliittiantennit, ja naapurustoa vakuutuspetoksena poltettu publi. Lapset leikkivät Rebusin havainnon mukaan innottomina, ja kulmakaupan ikkuna mainostaa videoita. Alueen infrastruktuuri on vaihtelevaa sisältäen vanhaa ja uutta, mutta kaikki vaikuttaa Rebusin mielestä jotenkin lohduttomalta.

Purettavassa talossa, jossa Mitchisonin murha – tai itsemurha – tapahtuu, on vielä asukkaita. Epäsiisti nainen on kotona kolmen lapsensa kanssa - mies on pubissa - hän ei ole kuullut tai nähnyt mitään. Hän kertoo heidän olevan asuntojonossa, mutta uutta asuntoa ei vielä ole saatu. Toinen asukas näyttäytyy tuskin ovensuussa ja ilmoittaa, ettei lähde asunnosta mihinkään ja että hänelle on turhaa uskotella mitään mistään murhasta. Kulmakaupan myyjä on nuori aasialaistyttö joka puhuu puhtaalla edinburghilaisaksentilla ja katselee myyntityönsä ohessa toimintaelokuvaa. Tytöllä ei ole kerrottavaa poliisille. (BB, 98-99.) Rankinin käyttämän menetelmän mukaan alueen näytetyt ihmiset edustavat sen tyyppillistä asukasta ja ilmentävät siten myös alueen luonnetta. Ihmisen sosiaalisen tilan pysyvät elementit ovat tyyppillisiä, sellainen on jokin kohdettaan edustava hahmo, josta voi tehdä likimääräisiä päätelmiä (Williams 1978, 101). Näin yksi esitelty henkilö edustaa aluettaan inhimillisesti. Mitchison on kuolleessaan väärässä paikassa. Hän ei kuulu alueen asukkaisiin, koska käy töissä ja menestyy elämässään.

5.4 Kulttuuri ja viestintä

5.4.1 Kulttuuri

Kirjallisuus on tärkeä osa kulttuuria, koska se läpäisee sekä populaari- että korkeakulttuurin kentän (Jokinen 1989, 34). Rankin käyttää tekstissään viittauksia kirjallisuuteen, autenttisiin paikkoihin ja tapahtumiin. Näillä hän tekee kerronnasta todellisen tuntuista. Yhteiskunnallisen dekkarin genre onkin refleksiivisen modernin peili, johon nykyihminen voi samaistua ja vertautua (Ruohonen 2008, 70). Tämä peili vaatii ympärilleen myös lukijalle totunnaiset ja todelliset kehykset, joita sen yhteiskuntakuvaus tarjoaa. Rankin käyttää erisnimiä kaduista ja alueista määrittämättä niitä muulla tavoin tai paikantamatta niitä erikseen, joten hän aikaansaa lukijassa käsityksen niiden todellisuudesta. Näin hän kuvaa Rebusin unettomuutta:

Sometimes he drove all night, not just through Edinburgh: down to Leith and past the working girls and hustlers, along the waterfront, South Queensferry sometimes, and then up on to the Forth Bridge, up the M90 through Fife, past Perth, all the way to Dundee, where he'd turn and head back, usually tired by then, pulling off the road if necessary and sleeping in his car. (BB, 13.)

Tietenkin lukija voisi paikantaa nämä nimetyt alueet kartasta ja varmistaa niiden olemassaolon, mutta ainakin itse luen ne sujuvasti läpi ja kuvittelen Rebusin paikkojen todella olevan olemassa.

Rankinin dekkari *Black and Blue* on suomennettu nimellä *Sinistä ja mustaa*. Kirjan nimi on kaksijakoinen ja palautuu Stendhalin romaaniin *Le Rouge et le Noir*, jossa eri tulkintojen mukaisesti punainen symboloi kirkollista valtaa ja musta maallista, tai punainen intohimoa ja musta luopumista. Rankinin musta on rikollisten maailmaa ja sininen poliisin. Kirjaimellisesti romaani sai nimensä Rebusin sinisistä ja mustista mustelmista, ja toisaalta musta viittaa öljyyn. *Black & Blue* on myös Rolling Stonesin albumin nimi. (Rankin 2006, 9.)

Rankilta löytyy myös suoria viittauksia kirjallisuuteen:

”Hard times, Mr. Minchell?”
 “A book by Dickens, Inspector Rebus. Goodbye.”
 Jack was laughing. “Good line,” he said approvingly.
 “So it should be,” Rebus said, ”he was less than a mile away.” (BB, 388.)

Rebus haluaa tietää etsivä Minchelliltä, onko öljyteollisuudella vaikeaa. Minchell vastaa tähän ja osoittaa samalla ymmärtävänsä Rebusin kirjallisen lainauksen. Tämä vaikuttaa Rebusista oudolta, sillä onhan teollisuus ja myös Minchell itse Dickensin edustamasta kulttuurista henkisesti mailien päässä.

Kun Allan Mitchison löydetään kuolleen muovipussi päässään, ruumista tutkiva lääkäri toteaa: ”I wonder if we’ll find an orange in his mouth” (BB, 19). Tämä on viittaus brittikonservatiivi Stephen Milliganiin, joka löytyi kuolleen vuonna 1994 kotoaan, appelsiini suussaan. Hän oli yksin, pukeutuneena naisten sukkiin ja alusvaatteisiin, ja hänellä oli myös muovipussi päässään. Kuolinsyyksi todettiin virallisesti vahingossa tapahtunut itsemurha. Tämän viittauksen kirjassa voi ymmärtää sekä faktuaaliseksi että poliittiseksi. Brittiläinen kulttuurintutkimus pitää yhteiskuntaa valvonnan järjestelmänä jota instituutiot hallitsevat ja jota vastaan yksilöiden pitää taistella (Kellner 2003, 32). Tapahtumien henkilöt ainakin pitävät kyseistä politiikkaa varsin vähäisessä arvossa. Hän vaikuttaa olevan poliitikon tyyppiesimerkki, hallitsevassa asemassa oleva ihminen, jolla on salattu ja kummallinen elämänsä.

Kun Rebus vierailee öljynporauslautalla, saapuu sinne myös ympäristöaktivisteja veneellään. He uskottelevat veneensä ohjauksen hajooneen, joten heidät autetaan porauslautan kannelle. Siellä he laittavat pystyyn mielenosoituksen. (BB, 237.) Rebus nimittää tätä invaasiota Troijan hevoseksi. Tämä on lainaus antiikin Kreikan mytologiasta, jossa kreikkalaiset tunkeutuivat Troijaan onton puuhevosen sisällä. Troijalaiset luulivat sitä lahjaksi ja avasivat portin, jolloin viholliset tunkeutuivat valloittamattomien kaupunginmuurien sisälle. Tämä vertaus kuvaa mielestäni hyvin ympäristöihmisten ja porauslautan välisen maailman eroa. Öljy-yhtiö ja varsinkin sen ulkoinen merkki eli porauslautta on valloittamaton linnake, jonka valtaus vaatii enemmän oveluutta kuin voimaa. Se on kuitenkin saavutettavissa.

Rankinin käyttämät erisnimet ovat kuvaavia dekkarin kontekstissa. Rebusin poliisikollega on nimeltään Brian Holmes, hän kulkee Arthur Conan Doyle'n kuuluisan salapoliisin Sherlock Holmesin jalanjäljillä. Rebus pyytää Holmesia tutkimaan omia vanhoja papereitaan. Lukijana voin ajatella, että nimensä mukaisesti hän ainakin löytäisi kaiken piilossa olevan. HOLMES on myös poliisin käyttämä tietokannan nimi, jota Rebus luonnehtii alan tärkeimmäksi (BB, 64). Sitä alettiin koota vuonna 1986. (HOLMES 2011.) Näin nykypoliisilaitos kunnioittaa dekkarin kirjallisia perinteitä. Rebusin nimikin on kuvaava, englannin kielen sana rebus tarkoittaa kuva- ja kirjainarvoitusta. Rebus on hahmona arvoituksellinen ja kompleksinen.

Conan Doylella tohtori Watson toimii Sherlock Holmesin ajatusten välittäjänä ja teorioiden tulkina lukijalle, hän on linkki kirjailijan, neron ja lukijan välillä (Pyrhönen 1999, 15). *Black and Bluessa* Rebusin ajatuksia välittää hänen musiikkinsa. Rankin laittaa Rebusin soittamaan musiikkia, joko todellisesti tai mielessään, ja tästä lukija voi poimia hetken tunnelmia ja ajatuksia. Tässä musiikki toimii kuin taustamusiikki elokuvassa, se antaa tapahtumille äänimaailman ja määrittelee niitä sanojen ulkopuolella. Tämä menetelmä toimii, jos lukija on samassa yhteiskunnassa ja ajassa missä Rankin ja Rebus ovat, eli länsimaisessa ja lähes nykyaikaisessa populaarikulttuurissa.

Musiikki tulkitsee sanoja paremmin Rebusin tunteita, kun hän käy kovistelemassa Mental Mintoa, rikollista jota hänen kollegansa Brian Holmes on pahoinpidellyt kuulusteluissa. Rebus lupaa auttaa Holmesia, jottei pahoinpidelty tekisi asiasta ilmoitusta. Rebus käy kertomassa Mintolle, että häntä ei uskottaisi kuitenkaan, poliiseilla on todistajia siitä ettei mitään pahoinpitelyä tapahtunut. Tämä väite on tietenkin valetta, mutta kovat otteet ovat poliiseille arkipäivää. Tästä tapahtumasta Rebusille tulee huono omatunto, sillä rikollinen näyttää Rebusille vartalossaan olevat ruhjeet, hänet on siis oikeasti hakattu. Kotiin ajaessaan Rebus hyräilee mielessään musiikkia, joista lukija voi päätellä hänen tuntemuksensa. ”He tried not to think about what he'd done, what Brian Holmes had done. The Pet Shop Boys inside his head: ”It's a Sin.” Segue to Miles Davis: ”So What?” (BB, 13.) Rebus muistelee myös entistä kollegaansa Lawson Geddesiä, joka tuotti hänelle pettymyksen ja katosi sitten: ”That was OK, friendship came and went. Geddes had been a useful man to know at the time, he'd taught Rebus a lot. Dylan: *Don't Look Back*. ” (BB, 37.)

Kertomukset ovat yksi kulttuurin keino rakentaa yhteiskuntaa. Kulttuurissa ihmiset tekevät maailmansa merkitykselliseksi kertomuksilla ja tuottamalla oletuksia (Lehtonen 1998, 27). Kansojen omat perinnetarinat voivat olla osaksi tehtyjä tai luotuja, mutta ne ovat osa kansalaisten identiteettiä. Todellisuus on kaoottista ja käsittämätöntä, ja tähän kertomukset luovat ihmisen kaipaamaa järjestystä, ne tuovat todellisuutta rationaalisenä ja järjellisenä. (Kunnas 1983, 177.) Toisaalta jokainen moderni yhteiskuntakin omaa historiansa ja juurensa. Ihmisille on tärkeää tietää, miten heidän yhteiskuntansa on kehittynyt sellaiseksi kuin se juuri nyt on. Sosiologisessa tutkimuksessa modernia lähestytään sen vastakohdan eli perinteen kautta ja määritellään se prosessi, joka irtaannuttaa modernin yhä kauemmas perinteestä. (Saaristo & Jokinen 2005, 243.)

Rebus löytää Allan Mitchisonin ystävän Jake Harley'n eristyneeltä saarelta Shetlannista, jonne tämä on piiloutunut pelkäämältään murhayritykseltä (BB, 398). Harley majoittuu vanhassa linnoituksessa nimeltään Mousa Broch, joka on ollut paikallaan jo kaksituhatta vuotta. Harley pitää sitä turvapaikkanaan. Tämän rakennuksen kerrottu historia on yksi kulttuurin kertomuksista. Kansallinen kulttuuri onkin diskurssia, se on tapa tuottaa merkityksiä jotka muokkaavat ihmisten toimintaa ja käsityksiä heistä itsestään (Hall 1999, 47). ”It’s been here two thousand years. It’ll be here long after the oil’s gone.” (BB, 398.) Rakennelma tulee jäämään paikalleen, kun öljy on pumpattu tyhjiin. Ihmisten tekemä kulttuuri on kestävämpää kuin teollisuus.

Öljynporauslautan omistava Major Weir on amerikkalaistunut skotti. Hän häpeää jenkkiaksenttiaan niin paljon, ettei puhu julkisesti lainkaan. Hän käyttää työmaalla kilttiä, ja on nimennyt öljykenttensä historiallisen skotlantilaisen taistelun mukaan. Weir haluaa olla aito skotti. Hän käyttää hyväkseen valikoivaa traditiota, jossa muokataan menneisyydestä valikoiden sen parhaimpia osia käytettäväksi. Traditio on liikkumaton menneisyyden kerrostuma, mutta siitä voidaan valita jokin osa, omaan käyttöön sopivaksi nähty valikoitu versio. Valikoidusta osasta suljetaan ulkopuolelle sopimattomat käytännöt ja merkitykset, ja luodaan uusi merkittävä menneisyys, joka palvelee käyttäjänsä tarkoituksia. Siinä esitetään menneisyydestä jokin tulkinta ja vahvistetaan siten nykyisyyttä. (Williams 1978, 115-116.) Weir noukkii skotlantilaisuuden tarinasta itselleen parhaat ja käyttökelpoisimmat osat. Ihminen pystyykin muokkaamaan toimintansa ja muiden ihmisten välisen kanssakäymisensä

kautta minuuttaan, se ei ole pysyvä ja aina samanlainen (Saaristo & Jokinen 2005, 61). Toimintansa kautta Weir pyrkii myös uusintamaan skottilaisuuden kertomusta. Kansalliset kulttuurit koostuvat symboleista ja representaatioista, sillä kulttuuri on tapa rakentaa merkityksiä. Kulttuurit rakentavat identiteettejä tuottamalla merkityksiä siitä kansakunnasta, johon sen asukkaat voivat identifioitua. Merkitykset sisältyvät asukkaiden kertomiin tarinoihin, muistoihin ja kuviin. Kansakunta on kuviteltu yhteisö, ja kansallinen kulttuuri on ilmiönä moderni. (Hall 1999, 46-48.)

Uskonto on yksi tärkeimmistä kollektiivisen ideaalin ilmentymismuodoista. Se on ideajärjestelmä, jonka mukaan asioita ryhmitellään ja jonka kautta ihmiset jäsentävät maailmankuvansa. Uskonnollisen kokemuksen myötä muodostuva todellisuus on yhteisö itse, joka aiheuttaa osallistujissaan tunteen liittymisestä johonkin elämään suurempaan ja kestävämpään. Tämän yksi ilmenemismuoto on toteemi, johon pyhän kokemus kanavoidaan. (Saaristo & Jokinen 2005, 33.) Grossberg luokittelee uskonnon vanhimaksi populaarin muodoksi. Uskonto auttoi tuottamaan vaikutelman maailman kokonaisuudesta ja näytti, että elämällä oli jokin merkitys. Tätä merkitystä myös populaari voi tuottaa nykyihmiselle, mutta sen tuotos ei ole yhtä pysyvä. (Grossberg 1995, 63.)

Uskonto näkyy *Black and Bluessa* myös maallistuneessa muodossaan. Martin Davidson eli Johnny Bible alias Upstart on tehnyt vierashuoneeseensa pyhätön ihailemilleen murhaajille. Hän on asettanut huoneeseen lehtileikkeitä, nauhoitettuja dokumenttielokuvia ja kaiken kruunuksi suurennoksen esikuvansa Bible Johnin kasvoista. (BB, 443.) Toinen uskonnon korvike on Rebusin kollegalla Brian Holmesilla, jonka vaimo on jättänyt hänet. Holmes on asetellut hänen kuvansa muistoalttarin tapaan, sillä hän odottaa vaimonsa palaavan takaisin kotiin (BB, 296). Hän palaakin, kun Holmes lupaa erota poliisivoimista. Myös Rebus huomaa luoneensa alttarin pakkomielteelleen (BB, 451). Hän keräilee lehtileikkeitä molemmista sarjamurhaajista, sekä Bible Johnista että tämän seuraajasta Johnny Biblesta. Näitä hän varjelee ulkopuolisten katseilta, sillä ne ovat hänen omia yksityisiä ikonejaan. Kirjan lopussa hän heittää leikkeet roskakoriin, koska hän on päässyt riivaajistaan eroon. Rebus tietää molempien sarjamurhaajien todellisen henkilöllisyyden. Hän ei kuitenkaan voi asettaa heitä lain eteen tuomittaviksi, koska Johnny Bible on kuollut ja Bible John päässyt etsijöiltään karkuun.

Uskonto ilmenee *Black and Bluessa* myös kirkollisessa roolissaan, sillä Bible John sai nimensä siitä, että hänen kuultiin siteeraavan raamattua. Myös Rebus harjoittaa uskontoa omalla tavallaan. *Black and Bluen* alussa hän toimii kuin uskolla parantaja kaataen maahan kuulusteltavan pikkurikollisen: ”Rebus reached out a hand until it touched the man’s forehead, faith-healer style. Then he pushed, not very hard. But there was no resistance. Shand and the chair toppled backwards on to the floor.” (BB, 5.) Rikollinen kokee lain käden kuin uskonnon vallan, hän ei vastusta sitä. Ne ovat hänelle samanvertaisia instituutioita, molemmat kaatavat kannattajansa maahan ja ehkä myös parantavat hänet. Ne ovat yksilöä suurempia voimia. Yksi *Black and Bluen* uskontoa säännöllisesti harrastava henkilö on Bible John, mikä ei luo positiivisia yhteyksiä uskonnon ja rehellisyyden välille.

5.4.2 Joukkoviestintä

Kulttuurintutkimus näkee myös massakulttuurin tärkeänä, sillä media hallitsee ihmisten vapaa-aikaa ja vaikuttaa sen kautta sosialisointiin ja ihmisten poliittiseen todellisuuteen (Kellner 2003, 20). *Black and Bluessa* massakulttuuri vaikuttaa kaikkiin ihmisiin. Kun Rebus käy Aberdeenissa hän näkee pääasiassa työttömien asuttamalla alueella satelliittilautasia, ne ovat merkkejä paremmista vuokra-asunnoista. Niitä on varsinkin paritaloissa. Asumismuoto jakaa työttömät asukkaat kahteen leiriin, toisilla on paritalo ja satelliittilautanen ja toisilla vain kerrostaloasunto peruskanavilla. Koska työttömän status on heille yhteinen, asuinmuoto ratkaisee asukkaan sijoittumisen sosiaalisessa nokkimisjärjestyksessä.

Tavallaan satelliittiantennin olemassaolo merkitsee myös ulospäin näkyvää symbolia. Se on merkki halusta ja myös mahdollisuudesta kuluttaa massakulttuuria. Satelliittilähetykset ovat hyvin kaupallisia. Kaupallinen televisio on syntymästään saakka ollut viihdemedia (Kellner 2003, 235). Satelliitin avulla voi seurata ulkomaisia lähetyksiä ilman katsojan tottumuksien kontrollointia. Asukas on siis vapaampi kuin keskivertokatseliija, joka noudattaa BBC:n aikatauluja. Hän saattaa olla myös suuntautunut kansallista kulttuuria enemmän populaarikulttuurin piiriin, koska suuri osa satelliittikanavien tuotannosta tulee Yhdysvalloista, siis ulkomailta. Satelliittilautanen saattaa olla tie positiiviseen yksilöllisyyteen, sillä sen katsoja on vapaa valitsemaan

kymmenien kanavien tarjonnan joukosta omansa. Tällainen positiivinen yksilöllisyys on tyyppillinen moderni piirre ihmisessä (Saaristo & Jokinen 2005, 65).

Rebus on koonnut vanhoja lehtileikkeitä Bible Johnin aikaansaannoksista reilut kaksikymmentä vuotta aiemmin ja hän käyttää niitä todisteina rikostutkinnassaan. Ne ovat realistista todistusaineistoa ja osoittavat samalla joukkoviestinnän mahtia, sillä lehtien välittämää tietoa pidetään totena. Lehtileikkeet ovat vapaasti saatavilla, toisin kuin poliisin omat arkistot, joiden läpikäyminen rekisteröidään ja joihin käsiksi pääseminen vaatii myös poliisin statuksen. Lehtileikkeiden lukeminen on anonyymia tutkintaa ja avointa kaikille. Lehteen voivat myös muutkin kirjoittajat tuottaa sisältöä kuin vain ammattilaiset eli toimittajat. Sanomalehti kuvaa ilmestymisaikansa todellisuutta.

Joukkoviestintää tarjoava televisio tuottaa myös viihdettä. *Black and Bluen* pubeissa ja kodeissa, niissä paikoissa joissa ihmiset kokoontuvat, katsotaan tietovisailuja televisiosta. Juuri viihteen laaja leviäminen tekee siitä massakulttuuria. Massatuotetun kulttuurin teollistumisprosessin ja kaupallistumisen Frankfurtin koulukunta nimesi kulttuuriteollisuudeksi, culture industries (Kellner 2003, 28). Kulttuuri ja viestintä hallitsevat paljon nykyihmisen vapaa-aikaa. Television viestintä on tyyppiltään yksipuolista tiedonvälitystä, se ei edellytä katsojan osallistumista, vaan tuottaa puhunnoksen yksisuuntaisesti studiosta kuluttajalle (Steinby 2008, 45).

Rebusin vakiopubissa käydään vuoropuhelua tv-visailun juontajan, sihteerin ja osallistujien välillä. Pubin asiakkaat vastustavat viihteen yksipuolisuutta, sillä he antavat kilpailijoille esitettyihin kysymyksiin omia vastauksiaan. Yleensä he tietävät oikeat vastaukset ja pitävät kysymyksiä helppoina. Yksi pubin kanta-asiakas ei halua tyytyä vain vastaamaan, sillä hän haluaa keskustella kilpailun sihteerin kanssa. Hän huutelee ja vilkuttelee tälle terveisiä. (BB, 270.) Vaikka kulttuuriteollisuudella on valta tuottaa tietynlaisia tuotteita, se ei voi asettaa käyttäjiä haluamiinsa kaavoihin (Saaristo & Jokinen 2005, 227). Välineen eli television teho ja vaikutus muuttuu, kun se siirretään kontekstista toiseen. Usein tärkeämpää on television läsnäolo kuin se, mitä sieltä tulee. Muoto ja sisältö eroavat toisistaan, sillä nämä tiedotuksen välineet ovat joustavia. Niiden sisällön yhdentekevyys vaikeuttaa television roolia välittäjänä, sillä ihmiset eivät

oikeastaan katso ohjelmia, he seuraavat vain television tuottamaa virtausta. Televisio on toisenlaisen todellisuuden viitekehys. (Grossberg 1995, 88-90.)

Katselutapa on pubissa erilainen kuin kotona, sillä se on osa sosiaalista kanssakäymistä, joka synnyttää viestintää myös katsojissa. Katsojat voivat käyttää televisiota yhteisöllisyyden syntymiseen ja itsensä ilmaisuun, kuten he kirjassa tekevätkin. Ihmisen käyttämä viihde myös määrittelee häntä. Rebusin viittaus Uncle Joen poikaan Stanleyhin on kuvaava. Kun Rebus soittaa rikollispomon kotiin, taustalta kuuluu tietovisailun ääntä. Siitä Rebus tietää, että Stanley ei ole kotona, hän ei välittäisi tietokilpailuista, koska ei kuitenkaan osaisi vastata oikein yhteenkään kysymykseen. (BB, 350.)

Yhteiskunnan tiedotus toimii joukkoviestinnän avulla ja se kuuluu toimittajien ammattikunnalle. *Black and Bluessa* Rankin esittelee heitä useissa eri kohtauksissa, he tuntuvat olevan aina paikalla kun tapahtuu jotain. He toimivat ryhmänä tai yksin ja ovat sanomalehden tai television palveluksessa. Jopa sarjamurhaaja Bible John tekeytyy toimittajaksi, koska hän haluaa saada sisäpiirin tietoja kirjojen lainaajista kirjastosta:

The librarian was at the bar, alone. Bible John squeezed in beside him and ordered an orange juice. He nodded to the librarian's beer glass.

"Another?"

When the young man turned to look at him, Bible John leaned close, spoke quietly.

"Three things I want to tell you. One: I'm a journalist. Two: I want to give you £500. Three: there's absolutely nothing illegal involved." (BB, 58.)

Kirjastovirkailija ei epäile hetkeäkään, että näin outo pyyntö olisi jotenkin laitton tai epäilyttävä. Toimittajilla on ilmeisesti tapanaan hankkia tietojaan erilaisten väylien kautta ja heiltä saattaa odottaa mitä tahansa, sillä tarkoitus pyhittää keinot.

Mediaa edustavat toimittajat ovat hyvin pitkäjännitteisiä. He ovat sijoittuneet Rebusin asunnon eteen odottamaan, sillä he haluavat haastatella häntä eräästä vanhasta rikosjutusta. Saapuessaan Rebus antaa harkitsemansa lausunnon: "On behalf of the chip-eaters of Scotland, I'd like to thank you for providing our nightly wrappings." (BB, 137.) Toimittajien tärkein tuote on käytetty sanomalehtipaperi, joka kelpaa ranskalaisten ja kalojen kääreeksi. Toimittajista on sekä haittaa että hyötyä, kuten iilimadoistakin,

mutta toimittajien kanssa voi sentään käydä lasillisella, analysoivat poliisit (BB, 92). Poliisit seurustelevat toimittajien kanssa, mutta eivät tarjoa pubeissa heille juotavaa. Sanomalehdet levittävät myös poliiseille haitallista tietoa. *Black and Bluen* alussa murhia tunnustanut pikkurikollinen on saanut tekoihin liittyvät tietonsa sanomalehdistä.

Yksi Rebusin henkilökohtainen yhteys toimittajaan on naistoimittaja Kayleigh Burgessin omatoiminen vierailu hänen luonaan. Toimittaja tuo mukanaan viskipullon, jota he sitten yhdessä tyhjentävät, ja toimittaja nukahtaa Rebusin sohvalle (BB, 142). Rebus ei suhtaudu toimittajaan kuin naiseen, vaan kuin neutraaliin henkilöön ja ammattikuntansa tyypilliseen edustajaan. Rebus arvelee Burgessin olevan vierailullaankin lähinnä töissä, eikä tämä edes tunnu tarvitsevan vapaa-aikaa. Rebus onnistuu saamaan toimittajan avomieliseksi, mikä ilmeisesti ei ollut vierailun tarkoitus. Toisaalta toimittaja herää yöllä ja penkoo Rebusin salaisia arkistoja keittiössä. Hän onnistuu sittenkin saamaan etsimänsä tiedot.

Tv-uutisten valtakunnallisuus todistetaan, kun Rebus menee omin lupineen porauslautalle tutkimaan Allan Mitchisonin murhaa. Porauslautan luona on ympäristötietoisten mielenosoittajien vene, jonka ohjauksen he uskottelevat hajonneen. Mielenosoittajat autetaan porauslautalle, jossa he lukitsevat itsensä käsiraudoilla kaiteisiin kiinni. Paikalle tullut helikopteri kuvaa session uutisiin, ja Rebusin esimies näkee hänet televisiossa. (BB, 237.) Rebus kertoi olevansa sairaana ja nyt hän paljastuu. Medialla on siis pääsy minne tahansa, siltä ei voi piiloutua.

Poliisilla ja median ruumiillistumilla eli toimittajilla on kuitenkin pelisääntönsä. Rebus istuu lasillisella tutussa pubissa:

With newspapers offices nearby, the regulars were printworkers and subs, and there were always first editions available, the ink just dry. Rebus was known here, and no one ever bothered him. Even if a reporter was having a drink, they didn't hassle him for stories or quotes – it was an unwritten rule, never breached. (BB, 115.)

Toimittajilla on ammattimoraali, joka menee heidän tiedonhalunsa edelle, he noudattavat kirjoittamattomia lakeja. Heidän tulee pitää suhteita yllä muihin ihmisiin, jotta he saisivat tietoja jatkossakin.

Kun Rebusin kotiin murtaudutaan, hän epäilee jonkun toimittajan tehneen murron.

Keskustelu Kayleigh Burgessin kanssa selventää hänen käsitystään:

”Remember the Bible John stuff in the cupboard? Someone took a crowbar to my front door, and all they wanted was to rifle through it.”

She was shaking her head. ”Not us.”

”No?”

”Housebreaking? We’re journalists, for Christ’s sake.” (BB, 327.)

Toimittaja käyttää vakuutteluissaan jopa uskonnollista diskurssia, joten väitteen täytyy olla totta. Oikea murtautuja onkin rikollinen Bible John. Hän haluaa tietää, miten paljon Rebus tuntee hänen menneisyyttään, ja onko hän vaarassa joutua pidätetyksi.

Toimittajat arvostavat myös rahaa. Eräs amerikkalainen toimittaja ryhtyi omatoimisesti kirjoittamaan Major Weiristä elämäkertaa, mutta huhuttiin, että öljypohatta maksoi hänet hiljaiseksi (BB, 336).

5.4.3 Dialogi

Rankin kirjoittaa hahmoilleen kovaksikeitetyn dekkarin dialogin tyylistä keskustelua.

Sen osanottajat ovat pelaajia, jotka syöttävät lauseen toisilleen kuin tennispallon ja odottavat sille vastalyöntiä. Lauseiden vastaanottajan tehtävä on vastata syöttöön niin, että lause ylittää verkon ja mahdollistaa pelin jatkumisen. Vastapelaaja voi olla myös vastaamatta kysymyksiin, mutta viimeisen sanan ottanut on kunkin erän voittaja.

Kilpailun sijasta kyseessä voi olla myös lämmittely, jossa harjoitellaan ja pidetään taitoa yllä, ei niinkään kilpailla voitosta. (Alasuutari 2004, 78.) Dialogi on kuitenkin pelin tyyppistä, se on kuin kaksintaistelua. Kovaksikeitetystä dekkarissa etsivä vertautuukin lännentarinoiden sankareihin (Ruohonen 2008, 127). Aseiden sijasta nykyetsivät käyttävät sanan voimaa.

Rebus ja toinen poliisi Dod Bain naljailevat toisilleen. Rebus on joutunut ottamaan huolekseen rivirikollisen, joka tunnustaa milloin mitäkään. Bain yrittää todistaa, että kuulustelu on vain Rebusin parhaaksi ajateltu, mutta Rebus vertaa Bainia mattonaulaan:

”Craw’s notorious for grassing himself up, that’s why I left him to you.”
 ”You’ve as much heart as a carpet tack.”
 ”But I’m as sharp as one, too. Don’t forget that.” (BB, 7.)

Bain muistuttaa, että häntä ei kannata aliarvioida, hän ei kenties ole niin harmiton kuin miltä näyttää.

Rebus on tapaamassa rikollispomo Joseph ”Uncle Joe” Toalia, istuutuu ja alkaa puhutella tätä:

”Mr. Toal – ”
 ”Everybody calls me Uncle Joe.”
 ”As in Stalin?” (BB, 86.)

Toal tosin kertoo, että hän on kuullut vitsin jo aiemmin. Sinänsä vertaus on varmaan osuva, mitä Uncle Joe ei kiellä.

Rebus ja poliisi Jack Morton miettivät skottilaisuuden syvintä olemusta pubissa, jossa Morton yllättää juopottelevan Rebusin. Morton itse juo vain cokista:

”Two things the Scots are famous for, Jack: our sweet tooth and alcohol consumption.”
 ”Two more things we’re famous for,” Morton said.
 ”What?”
 ”Avoiding the issue and feeling guilty all the time.”
 ”You mean Calvinism?” Rebus chuckled. ”Christ, Jack, I thought the only Calvin you knew these days was Mr. Klein.” (BB, 79.)

Rebus naljailee Mortonille, mutta samalla ilmaisee arvostavansa tämän filosofian tuntemusta ja yrittää samalla keventää tunnelmaa.

Poliisi Siobhan Clarke on ollut lomalla ja palannut ruskettuneena. Hän ei pääse oikein selville, mitä toiset puhuvat, ja haluaa tietää lisää. He lupaavat kertoa, kunhan Clarke ei vain näyttäisi lomakuviaan:

”Excuse me,” Siobhan said, ”have I walked into a masonic meeting by mistake? Is this some code I’m not suppose to get?”
 ”Not at all, Brother Clarke,” Rebus said, getting to his feet. ”Maybe brother Holmes will tell you about it.”

Holmes look to Siobhan. “Only if you promise not to show me any holiday snaps.”
 “I wasn’t intending to.” Siobhan straightened her back. “I know naturist beaches aren’t your thing.” (BB, 106.)

Lomansa aikana ulkopuolisena ollut Clarke otetaan mukaan joukkoon ja häntä jopa kutsutaan veljeksi. Tämä viittaus liittyy kylläkin vapaamuurareihin joihin kukaan keskustelijoista ei kuulu, he eroavat siis omasta mielestään edukseen muista poliiseista. Clarke tuo väittelyyn mukaan naissukupuolensa, joka ilmeisesti olisi nähtävillä myös hänen ei-esittelemissään kuvissa. Ryhmän jäsenet kuuluvat yhteen, he muodostavat oman piirinsä, mutta myös eroavat toisistaan jollain tavalla.

Rebus ei malta pitää itseään irti rikostutkimuksesta mihin häntä on kielletty puuttumasta. Poliisi Charles Ancram kuulustelee häntä:

”We’ll have a break at...” checking his watch, ”eleven forty-five. Fair enough?”
 ”I’ll try to survive.”
 ”You’re a survivor, Inspector. Your record speaks for itself.”
 ”So talk to my record.” (BB, 282.)

Koska poliisit ovat kiinnostuneita hänen ansioluettelostaan, tai ainakin yrittävät mielistellä häntä sen erinomaisuudesta, Rebus kehottaa heitä keskustelemaan sitten sen ansioluettelon kanssa. Rebusin käytös ja puhe ilmaisevat hänen olevan tutkijoitaan ylempänä henkisesti ja moraalisesti, vaikka laillisesti hän on alakynnessä. Hän on tehnyt työnsä, mutta ylittänyt ammatilliset rajansa.

Dialoginen peli on myös osoitus sosiaalisen yhteisön kiinteydestä. Kun molemmat keskustelijat jakavat saman ymmärryksen tilanteesta, heillä on samat taustaoletukset koska he jakavat samat arkielämän käytännöt (Saaristo & Jokinen 2005, 55). He toimivat samassa keskustelun kontekstissa ymmärtäen toistensa vivahteita. Ihmisten muokkaama kieli on osoitus jatkuvasti käynnissä olevasta sosiaalisesta prosessista, johon he osallistuvat ja siten samalla sosiaalistuvat ja yksilöllistyvät. He käyttävät aktiivista sosiaalista kieltä, jonka avulla he tarttuvat omaan todellisuuteensa, joka heijastaa myös aktiivista ja muuttuvaa yhteiskuntaa. (Williams 1978, 37-38.) Kirjan keskustelut tuovat minulle lukijana tunteen siitä, että hahmot tietävät tarkkaan toisen keskustelijan tarkoituksen, ja osaavat tulkita lauseita oikein myös rivien väleistä.

5.4.4 Naishahmot

Poliisilaitokselle on tullut uusi naispuolinen komisario, joka on rikospoliisien esimies. Hän on Gill Templer, jota Rebus on tapaillut aiemmin. He uudistavat tuttavuutensa, sillä Templer soittaa hänen vastaajaansa ja tekee ehdotuksen:

”If your home, pick up, please. I hate these things.” Pause, waiting. A sigh.
 ”OK then, look, now that we’re not...I mean, now I’m not your boss, how about some socialising? Dinner or something. Give me a call at home or office, OK? While there’s time. I mean, you won’t be at Fort Apache for ever. Take care.” (BB, 41.)

Rebus katsoo itseään peilistä, näkee tärisyvät kätensä ja nuhrautuneen olemuksensa, ja päättelee pyynnön sisältävän jonkin palveluksen Naisilla täytyy siis olla jokin tavoite lähestyessään miestä. Rebus ja Templer tapaavatkin lounaan merkeissä ravintolassa:

”Cheers.” Gill took a gulp of her drink, exhaled afterwards.
 ”So,” Rebus said, ”niceties taken care of...to business.”
 ”Do you know how many women make chief inspector in the Scottish force?”
 ”I know we’re talking the fingers of a blind carpenter’s hand.”
 ”Exactly.” She paused, realigned her cutlery. ”I don’t want to screw up.” (BB, 107.)

Templer haluaa siis täyttää häneen kohdistuvat odotukset, koska on pystynyt rikkomaan vertikaalisen segregaaation, hän on pystynyt särkemään lasikaton ylennyksellään. Miespuolinen esimies voisi suhtautua saavuttamaansa asemaan ansaittua palkintona tyytyen lepäämään laakereillaan, sillä hänen näytönpaikkansa on saavutettu. *Black and Bluessa* kaksi miespuolista ylempää poliisia ottavat lahjuksia rikollisilta, he eivät ainakaan varo asemaansa, kirjan naisiesimies sen sijaan haluaa lunastaa paikkansa jokaisen jutun myötä uudelleen.

Rebus tapaa pubissa toimittajanaisen, joka vaikuttaa väsyneen tasa-arvon yrittämiseen:

She smiled: lip gloss, eye-shadow, tired face trying for enthusiasm.
 ”Jennifer Drysdale.” Rebus knew why she was tired: it was hard work acting like ”one of the boys.” Mairie Henderson had told him about it – the pattern was changing only slowly; a lot of surface gloss about equality sloshed over the same old wallpaper. (BB, 92.)

Naistoimittajan tulee siis olla yksi pojista ja käyttäytyä kuin mies, jotta voisi olla uskottava ja kelvollinen työhönsä. Asenteet muuttuvat hitaasti, tasa-arvo tuntuu olevan

vain pintakiiltoa. Nainen voi myös olla uhka maskuliiniselle maailmalle, jota toimittajien ja poliisien ammattikunnat edustavat.

Rebus on tuntenut yhden nykyisen sarjamurhaajan uhreista, prostituoitu Angie

Riddellin:

Rebus ran a finger over the biggest photo of Angie Riddell. He'd known her, had been part of the team that had arrested her and a lot of other working girls that night in Leith. The atmosphere had been good, a lot of jokes, jibes at married officers. Most of the prostitutes knew the routine, those who did calming those who were new to the game. (BB, 48-49.)

Prostituoituja kutsutaan työiksi, ja heidän pidättämisenä noudattaa jonkinlaista sovittua kaavaa, jota noudatetaan säännöllisin väliajoin. Tämä tuntuu jonkinlaiselta poliisin ja prostituoidun väliseltä sanattomalta sopimukselta. Se on kuin peliä, jossa molemmat tietävät, että se tehdään yhteiskunnan sääntöjen noudattamiseksi.

Toimenpiteellä ei ole pitkäaikaista merkitystä eikä se vähennä seksin myymistä.

Molemmat ryhmät tietävät paikkansa, ja prostituoidut tyytyvät silloin asemaansa. He tietävät poliisin tekevän vain työtään eikä toiminnalla ole heille henkilökohtaista merkitystä. Poliiseilla ei ole negatiivisia tunteita prostituoituja kohtaan, sillä he eivät näe heitä rikollisina.

Rikollispomo Uncle Joen vaimo Eve on ainoa, joka pääsee Rebusin suojauksen taakse, ja säilyttää hänet siten inhimillisenä hahmona. Eve on komea nainen ja kova kuin kivi. Hän tapailee salaa miehensä yksinkertaista poikaa rahan vuoksi ja huijaa tämän myös pidätetyksi murhasta. Rebus pitää Evestä ja hänen mielestään he ovat samanlaisia, hyviä ammattilaisia omilla aloillaan. Eve ja Rebus viettävät yhteisen yön hotellissa, jonka jälkeen Eve lähtee rahojensa kanssa, mutta lähettää Rebusille huoneeseen aamiaisen punaisella neilikalla koristeltuna (BB, 381). Tämä on Rebusille lopullinen siirtymä takaisin normaalielämään, mihin Bible Johnin pidättämiseen liittyvän pakkomielteen purkautuminen hänet lopulta saattaa (Nicol 2008, 17).

Rankin kuvaa naisia tasa-arvoisesti. Poliisi Siobhan Clarke on Rebusin luottoystävä eikä häntä tarvitse epäillä vehkeilystä. Kun Rebusia epäillään murhasta, Clarke tulee tutkimaan Rebusin kotia, mutta ajattelee, että Rebus ei pitäisi häntä uhkana itselleen (BB, 269). Myös Templer on nainen paikallaan. Molemmat naispoliisit vaikuttavat

tunnollisilta ja tekevät enemmän kuin parhaansa vaikuttaakseen päteville työhönsä. He ilmeisesti haluavat lunastaa paikkansa työyhteisössä jokaisen tapauksen yhteydessä aina uudelleen.

Rebus arvostaa naisia mutta ei suhtaudu heihin luonnollisesti. Hän kuvittelee aina, että häntä lähestyvä nainen haluaa sisäpiirin tietoa tai hyötyä, jota vain Rebusin hahmo voi antaa. Hänen lyhyt suhteensa Even kanssa on sekin tyypillinen: satunnaista seksiä josta ei seuraa ihmissuhdetta. Rebus säilyy kuitenkin inhimillisenä koska hänellä on sittenkin tunteita. Rebusin suhde vastakkaiseen sukupuoleen on aina ollut ongelmallinen. Vika on hänessä itsessään, sillä naiset kyllä tuntuvat pitävät hänestä, Rebus ajattelee (BB, 176). Hän erittelee naiskäsitystään elämäkokemuksensa kautta. Rebus eli nuoruutensa kaivoskylässä, jossa elettiin vanhakantaista aikaa ja sukupuolisuhteet eivät olleet todellakaan vapaita. Fyysisestä kosketuksesta tyttöön saattoi joutua tämän isän nahkavyön kanssa tekemisiin. Rebusin armeija-aikana naiset olivat poissaolevia, he olivat joko fantasiahahmoja, huoria tai muutoin saavuttamattomissa. Poliisintyönsä aloittaessaan Rebus oli naimisissa, mutta työ muodostui hänelle avioliittoa vahvemmaksi suhteeksi. Poliisille suhde työpariin onkin yleisesti läheisempi kuin suhde vaimoon (BB, 11).

5.5 Talous ja politiikka

5.5.1 Talouselämä

Yhteiskunnan elinkeinorakenteen muoto on tärkeää, koska tietyssä elinkeinossa työskenteleminen merkitsee myös olemista jossain fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä (Ruonavaara 1998, 59). Moderni yhteiskunta tarvitsee toimiakseen verotuloja, joita se saa palkansaajilta ja yrityksiltä. Öljynporauslautan työntekijä Mike Sutcliffe selvittää Rebusille teollisuusalan tärkeyttä: ”Know what we did? The oil industry, I mean? We kept Maggie Thatcher in power. Oil revenue paid for all those tax cuts. Oil revenue paid for the Falklands War.” (BB, 196.) Teollisuuden ajatellaan jopa

rahoittavan sotatoimia, jota se tietysti tekeekin, sillä se ei itse määrittele minne sen maksamat verorahat menevät.

Tuotantovoimien käsite on marxilaisessa tutkimuksessa tärkeää, mutta maailman muuttumisen myötä tuotantovoimienkin merkitys on muuttunut. Aineellinen tuotanto on edelleen abstrakti käsite, mutta materiaallinen tuotanto on muuttunut luonteeltaan paljon. Williams määrittelee tuotantovoimat todellisen elämän tuottamisen tai uusintamisen välineiksi yhdessä ja erikseen. Jokainen tuotannon laji on myös sosiaalisen tiedon tuottamista ja uusien tarpeiden määrittäjiä. Me tuotamme itsemme ja yhteiskuntamme omissa historiallisissa prosessissa. (Williams 1978, 90-92.) Nykyisin on selvää, että tuotanto muuttua sinne, missä sillä on parhaimmat toimintaedellytykset. Siihen eivät työntekijät tai ympäristöihmiset voi vaikuttaa, joten on syntynyt universaali totuus Williamsin käyttämän nimityksen mukaisesti.

Talouden pyörittäminen vaatii liiketoimintaa, ja modernissa yhteiskunnassa tämä on vielä teollisuutta. Perinteisin alkuteollisuus käyttää luonnonvaroja, kuten Skotlannissa hiiltä ja öljyä:

Oil: black gold. The North Sea's exploration and exploitation rights had been divvied up long ago. The oil companies spent a lot of money on that initial exploration. A block might yield no oil or gas at all. Vessels were sent out laden with scientific equipment, their data studied and discussed – all this before a single test well was sunk. The reserves might lie three thousand metres beneath the sea bed – Mother Nature not keen to give up the hidden trove. But the blunderers had ever more technical expertise; water depths of two hundred metres no longer bothered them. In fact, the latest discoveries – Atlantic oil, two hundred kilometres west of Shetland – involved a water depth of between four and six hundred metres. (BB, 223.)

Rankin nimittää öljyä luontoäidin omistamaksi tuotteeksi ja mustaksi kullaksi. Se on piilossa maan sisällä aivan kuin keltainen kultakin, se odottaa ihmistä poimimaan itsensä talteen. Öljy-yhtiöitä Rankin nimittää ryöstäjiksi, sillä ne ovat riistämässä tätä luontoäidin omaisuutta itselleen. Ekologisesti tämä pitääkin paikkansa, koska maasta tai merestä pumpattu öljy ei palaudu takaisin luontoon vaan muuttuu saasteeksi käyttönsä jälkeen. Tämä synnyttää ekohenkisten ihmisten vastustusta, mikä osaltaan vaikuttaa modernin yhteiskunnan lopun alkamiseen ja siirtymisen postmoderniin.

Rebus lukee pubissa lehteä jossa kerrotaan Aberdeenissa tapahtuvasta kansainvälisestä kokouksesta, joka käsittelee merien saastumista ja öljyteollisuuden roolia siinä:

The environmentalists were saying that there were over 200 oil and gas installations on the UK Continental Shelf, and they all had a finite production life. The government seemed to be backing an option which would leave the majority of the deepwater to be platforms in place, with only minimal maintenance. There was even talk of selling them off for alternative use – plans included prisons and casino/hotel complexes. The government and the oil companies were talking cost-effectiveness, and about striking a balance between cost, safety and the environment. The protesters' line was: the environment at *any* cost. (BB, 116.)

Mitchisonin työpaikka porauslautta on tullut taloudellisen käyttöikänsä päähän, ”useful economic life”. Tulossa on taas uusi rakennemuutos: teollisuuden tuotantolaitos aiotaan muuttaa viihdekeskukseksi. Tämä toistaa Frankfurtin koulukunnan käsitystä kulttuurista. Se on muuttunut massakulttuuriksi ja siten kaupalliseksi kuluttamiseksi (Koskela & Rojola 1997, 124). Tässä tapauksessa tuotantolaitos muuttuu kulttuurilaitokseksi eli vapaa-ajan kulttuurin tuottaminen syrjäyttää teollisuuden. Toisaalta kulttuuri itsessään on muuttumassa teollisuuden kaltaiseksi, siitä on tulossa massiivista liiketoimintaa.

Rebusin yhteiskunta ei ole vielä postmoderni vaan moderni, sillä teollisuudella on suuri merkitys ihmisten elämässä. Teollisuus on enemmän kuin vain työn antaja, se antaa palkan myötävaikutuksella myös kodin, asuinalueen ja työssäkävijän statuksen ihmiselle.

For all the associations with granite, Aberdeen had a feeling of impermanence. These days it owed almost everything it had to oil, and the oil wouldn't be there for ever. Growing up in Fife, Rebus had seen the same thing with coal: no one planned for the day it would run out. When it did, hope ran out with it.
Linwood, Bathgate, the Clyde: nobody ever seemed to learn. (BB, 151.)

Rebusin mukaan ihmiset eivät ole ottaneet opikseen ja varautuneet teollisuuden muuttumiseen tai tehneet suunnitelmia jälkiteollista yhteiskuntaa varten. Muutoksia on tapahtunut kaikilla paikkakunnilla, mutta jotenkin näihin muutoksiin ei ole osattu vielääkään sopeutua. Elämässä on tilapäisyyden vaikutelma, vaikka yritetäänkin rakentaa graniitista jotain pysyvää. Rebusin yhteiskunta on kuitenkin siirtymässä postmoderniin

palveluyhteiskuntaan. Tämä on suoraa jatkoa siihen kehitykseen, jonka hiilikaivosten sulkeminen on aloittanut.

Nykyaikana kaikkein vapaimpia liikkumaan ovat pääomat, ne voivat muuttaa sinne, missä tuotto on suurin. Pääoma ei ole sidottu alueen ihmisiin, vaan se levittää liikkumisensa mahdollisuuden myötä yleistä vapauden ja vaikutusvallan puutetta ihmisiin. Pääomista muodostuvista markkinavoimista on tullut toiminnan autonominen subjekti. (Steinby 2008, 41-42.) Konkreettiset ihmiset ovat vaikeammin liikuteltavissa. Rebus kysyy työsuhdetta öljyalalle käydessään Shetlannissa öljynjalostamossa:

”This looks like a cushy job,” he said. ”Can anyone apply?”
 Milne smiled. ”You’ll have to hurry, who knows how long the oil will last?”
 ” A while yet surely?”
 Milne shrugged. ”It’s down to the economics of retrieval. Companies are beginning to look west – Atlantic Oil. And oil from west of Shetland is being landed at Flotta.”
 ”On Orkney,” the woman explained.
 ”They won the contract from us,” Milne went on. ”Five or ten years from now, the profit margin may be bigger out there.”
 ”And they’ll mothball the North Sea?”
 All three nodded, like a single beast. (BB, 200.)

Tuotanto siirretään sinne mistä sillä löytyy paras tuottosuhde. Työntekijät eivät seuraa tuotantolaitoksiaan, eikä heidän tarvitsekaan, sillä uutta työvoimaa löytyy aina. Ihmiset jäävät kotiseudulle. Teollisuus kylläkin edistää talouden kehitystä yleisessä mielessä. Rebus on käymässä Shetlannin saarella: ”Nice road.” ”Paid for with oil money,” Forres said.” (BB, 392.) Kaukaisen saaret tiet on siis maksettu öljystä saaduilla rahoilla, eli öljyteollisuuden maksamien verotulojen avulla.

Black and Bluen öljyteollisuuden työntekijät puolustavat teollisuusalan luontoarvoja. Heidän mielestään se jopa saastuttaa vähemmän kuin perinteinen kalanjalostus:

”Klondikers,” he said. ”Factory ships. They’re busy processing fish. Probably doing more environmental damage than the whole North Sea oil industry. But the locals just let them get on with it, they don’t give a bugger. Fishing’s a heritage thing with them ... not like oil. Aah, fuck the lot of them.” (BB, 197.)

Näin Rebusille asioita selittää Shetlantilaisen öljynjalostamon työntekijä. Nämä työntekijät ovat hyvin sitoutuneet alaansa ja pitävät työtään tärkeänä. Heidän ajatusmaailmansa vastaa ammatin herättämää kuvaa, mutta se on voinut muotoutua sellaiseksi myös yleisen mukautumisen sanelemana.

5.5.2 Poliitiikka

Poliitiikka on brittiläisessä kulttuurintutkimuksessa tärkeässä asemassa, sillä sen toiminnot mahdollistavat kulttuurin tuottamisen. Ilman televisiota ja sitä ylläpitävää poliittista järjestelmää olisi vaikea levittää massakulttuuria. Isossa-Britanniassa tätä virkaa hoitaa valtiollinen BBC-yhtiö, ja omistusmuotonsa kautta se on sitoutunut poliittiseen elämään. Poliittisen toiminnan muodot ovat tilapäisiä, osittaisia ja keinotekoisia (Hall 1999, 13). Tämä välittyy *Black and Bluessa*, sillä siinä politiikkaa ei mainita, mutta se on kuitenkin olemassa.

Rebusille palkan maksaa poliisi-instituutio, joka kuuluu yhteiskunnan lakia valvovaan elimeen. Lakiin perustuva auktoriteetti onkin tyypillinen modernille länsimaiselle yhteiskunnalle, jossa vallankäyttö on legitiimiä nojautuen laillisessa järjestyksessä laadittuihin sääntöihin (Saaristo & Jokinen 2005, 187). Poliiseilla ei tunnu olevan *Black and Bluen* yhteiskunnassa kovin paljon kosketuspintaa poliittisten henkilöiden kanssa, mutta päätöstenteko ja laki ovat kyllä näkyvillä kirjassa. Poliisien mielestä poliitikot eivät huomaa vähäosaisia tai asunnottomia, koska heitä ei näy paikoissa joissa hyväosaiset poliitikot liikkuvat. Poliisit sen sijaan tuntevat nämä päivittäin näkemänsä ihmiset. Vaikka hallitus on rikollisuutta ja rikoksen pelkoa vastaan, esitetään televisiossa silti väkivaltaa. ”The government had pledged to combat ”the fear of crime.” It was reported on the TV news just before the latest Hollywood shoot-’em-up.” (BB, 299.)

Rebus vihjailee, että uudet asuin- ja liikealueet saadaan aikaiseksi lahjuksia käyttämällä.

Allan Mitchison’s flat was in a designer block in what wanted to be called ”the Financial District.” Scrapland off Lothian Road had been transformed into a conference centre and ”apartments.” A new hotel was in the offing, and an insurance company had grafted its new headquarters on to the

Caledonian Hotel. There was room for more expansion, more road-building. (BB, 22.)

Kaupungista löytyvä vapaa maa-alue on mahdollinen rakennuspaikka kaupalliselle sektorille, sillä maa on käyttöä varten. Eniten lainsäädäntö näkyy Rebusin arkielämässä pubien aukioloajoissa, sillä niiden tulee sulkeutua illalla jo puoliltaöin.

Politiikka ja teollisuus ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Rebus keskustelee öljy-yhtiön vuorohuoltopäällikön Mike Sutcliffen kanssa teollisuuden merkityksestä:

”You can’t separate oil and politics. The sanctions against Iraq, whole point was to stop him flooding the market with cheap oil.” He paused. ”Norway, the bastards.”
 Rebus felt he’d missed something. ”Norway?”
 ”They’ve got oil, too, only they’ve banked the money, used it to kickstart other industries. Maggie used it to pay for a war and a bloody election...”
 (BB, 197.)

Sutcliffe antaa ehkä liioitellun kuvan teollisuuden ja politiikan suhteesta, mutta teollisuudessa liikkuva suuri raha vaikuttaa tietenkin välillisesti moniin muihinkin asioihin. Tässä dialogissa Margaret Thatcherista käytetään nimitystä Maggie, hän on siis puhujan hengenheimolainen ja puhuja osoittaa olevansa ainakin henkisesti tuttava Maggien kanssa. Toisaalta lempinimen käyttö osoittaa, että puhuja on Maggien yläpuolella, hän ei tunnu kunnioittavan tätä niin kuin pääministerin asema edellyttäisi. Politiikka ei ole hänelle vieras instituutio.

5.5.4 Taloudellinen eriarvoisuus

Poliisit keskustelevat rikastumisesta. Heillä on yhteinen mielipide siitä, että rikkaus olisi yleisesti mukavaa, mutta palkalla ansaittuun varallisuuteen heillä ei ole mahdollisuutta:

Jack flicked through *Scottish Field* and kept reading out descriptions of estates for sale: ”seven thousand acres in Caithness, with hunting lodge, stabling, and working farm.” He looked up at Rebus.
 ”Some country this, eh? Where else could you lay your hands on seven thousand acres at knockdown prices?”
 ”There’s a theatre group called 7:84 – know what it means?”
 ”What?”
 ”Seven per cent of the population controls eighty-four per cent of the wealth.”

”Are we in the seven?”
 Rebus snorted. ”Not even close, Jack.” (BB, 325.)

Toinen poliisi Jack Morton kysyy Rebusilta, kuuluvatko he siihen seitsemään prosenttiin, jotka omistavat suurimman osan varallisuudesta. Brittiläisittäin he eivät kuulu, mutta globaalisti ajatellen kyllä. Länsimaiset ihmiset kuuluvat rikkaaseen vähemmistöön eli tuohon arvioituun seitsemään prosenttiin. Rebus haluaa vielä tietää Mortonilta ottaisiko hän vastaan lahjuksia saadakseen maistaa rikkaiden ja kuuluisien elämää. Poliisin ei tarvitse vastata tähän, sillä heidän odottamansa toimittaja saapuu paikalle. Mahdollinen vastaus jää lukijan moraalikäsitelmän varaan.

Osa *Black and Bluen* ihmisistä on siirtynyt vapaaehtoisesti taloudellisen ja tuotannollisen yhteiskunnan ulkopuolelle. He ovat ekoihmisiä, jotka järjestävät mielenosoituksia ja tapahtumia yhteiskunnan epäkohtia vastaan. He asuvat liikkuvissa yhteisöissä kuten entisaikojen paimentolaiset. Tämänkaltainen sosiaalinen liike on kollektiivista, ihmiset pyrkivät muutokseen vakiintuneissa tavoissa ja yhteiskunnallisissa suhteissa (Kantola 1998, 237). Heidän toimintansa on hyvin organisoitua, heillä on mediavastaava tutkimassa joukkoviestinnän antamaa kuvaa ympäristöasioista ja he tuntevat myös lakia. Monelle ympäristöasiat tuntuvat olevan kuitenkin vain puuttuvan palkkatyön korvike, ei varsinainen ideologinen intohimo. He ilmeisesti vain käyttävät työnteolta säästynyttä aikaa ja energiaa johonkin kohdennettuun toimintaan.

Black and Bluen ympäristöihmiset ovat kirjassa teollisuuden ihmisten negatiivi. ”He’s one of those Green bastards. You know, *ecology*.” He almost spat the word. ”What the fuck’s ecology ever done for us?” (BB, 193.) Puhuja on Stuart Minchell, joka vastaa öljyalan suhdetoiminnasta. Hän ei pidä ekoihmisiä tarpeellisina eikä näe heidän työssään mitään hyödyllistä. Toisaalta öljyteollisuus kuitenkin hyödyntää luontoihmisten osaamista ja pitää yhteyttä lintuharrastajiin. Nämä raportoivat luonnossa huomaamistaan poikkeavuuksista öljyteollisuudelle, sillä muutokset saattavat johtua teollisuuden aiheuttamista saasteista.

The Big Issue –lehden kaupittelijat ovat myös vaihtoehtoihmisiä. He ovat joukolla liikkeellä sateesta huolimatta. Rebus katselee heitä pubin ikkunasta. ”Despite the rain,

Big Issue sellers were out in force, not that anyone was buying: good-cause fatigue” (BB, 93). *The Big Issue* on viikoittain ilmestynvä lehti, jota asunnottomat tai alle virallisten standardien mukaan asuvat myyvät saadakseen laillisia tuloja. Myyjät eivät ole työsuhhteessa lehteen, vaan toimivat itsenäisinä yrittäjinä myyden lehteä silloin kuin haluavat. Suositus lehdellä on, että kukin myyjä ottaa kerrallaan viisi lehteä myytäväksi, Lontoossa luku on 10 kappaletta. Ostaja maksaa 1,70 puntaa, josta myyjä saa 0,85 puntaa itselleen. Myyjän tulee rekisteröityä, eli hänellä täytyy olla virallisen myyjän merkki mukanaan. (The Big Issue 2010.)

Lehden tarkoitus on tehdä asunnottomista aktiivisia kansalaisia tarjoamalla heille tilaisuus ansaita rahaa laillisesti. Kyseessä ei ole passiivinen hyväntekeväisyys vaan liiketoiminta ja opastus yrittäjähenkisyyteen. Rebusin katsellessa lehdellä ei ole juuri ostajia, ja hän päättelökin ihmisten väsyneen hyviin hankkeisiin. Rankin kuvaa lehden myyjät aktiivisiksi, he eivät välitä sateesta, vaan haluavat tehdä osuutensa toimeentulonsa eteen.

Ihmiset ovat eriarvoisia myös luokkatietoisuuden kautta. Perinteisesti Iso-Britannia on ollut luokkayhteiskunta, mutta kulttuurinen hajaannus on häivyttänyt luokkien merkitystä (Kallioniemi 2006, 28). Rankin kuvaa luokkia lähinnä asuinalueiden ja elämäntavan kautta. Työttömät ovat alemmaa luokkaa ja osa heistä asuu purettavissa taloissa haluamatta muuttaa pois.

Rebus climbed the next flight. Dog shit on the landing, a used condom: he tried not to connect the two. Felt-marker graffiti on the door – Wanker, HMFC, cartoon coitus. The occupier had given up trying to wipe it off. Rebus pushed the doorbell. No answer; he tried again.

A voice from within: ”Bugger off!”

”Could I have a word?”

”Who is it?”

”CID.”

A chain rattled, and the door opened two inches. Rebus saw half a face: an old woman, or maybe an old man. He showed his warrant card.

”You’re not moving me out. I’ll be here when they pull the place down.”

”I don’t want to move you out.”

”Eh?”

Rebus raised the voice. ”Nobody wants to move you out.”

”Aye they do, but I’m not moving, you can tell them that.” Rebus caught foul breath, a meaty smell.

”Look, have you heard what happened next door?”

”Eh?”

Rebus peered through the gap. The hallway was littered with sheets of newspaper, empty cat-food tins. One more try.

”Someone was killed next door.”

”Don’t try your tricks with me, boyo!” Anger in the voice. (BB, 98-99.)

Kyseessä on itsepintainen asukas joka haluaa asua kodissaan, vaikka se ei täytä asumisen perusstandardeja. Tämä henkilö on esimerkki ihmisten muutosvastaisuudesta, he ovat tottuneet tyytymään vähään. Toisaalta kyse voi olla itseidentifikaatiosta, jossa ihmiset tunnustavat väistämättömät tosiasiat ja elävät niiden mukaan. Ihmiset näyttävät hyväksyvän asioita ja vallitsevan olotilansa, johon he oikeasti vain ovat alistuneet. (Williams 1978, 118.) Erojen tunnustaminen on tärkeää, sillä yhteiskunnan jäsenet tulkitsevat yhteisöllisen maailmansa itselleen merkitykselliseksi ja ymmärrettäväksi sosiaalisten kategorioiden kautta (Saaristo & Jokinen 2005, 32).

Asukkaat eivät välttämättä edes tiedosta sosiaalisen nousun mahdollisuutta itselleen asuinympäristönsä vaihtamisen kautta, vaan he ovat staattisesti oman luokkansa edustajia. Toisaalta sosiaalinen nousu muuttamisen avulla voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta, sillä työttömän status ei poistu paremmalla osoitteella. Slummiasukkaan habitus voi lisäksi olla se olemisen tapa, johon asukas kuvittelee kykenevänsä. Hänellä ei ole uskoa siihen, että hän voisi omilla valinnoillaan vaikuttaa yhteiskuntansa ja siten elämänsä kulkuun. Hän ei halua joutua oletettuun konfliktiin uuden ympäristönsä kanssa.

Yksi ihmisiä jakavista asioista on työ tai ennemminkin sen puute. Rankin luonnehtii työttömät usein päivärahaa saaviksi, mutta pimeää työtä tekeviksi ihmisiksi. Rebus muistelee yhtä sarjamurhaajan uhria: ”Judith Cairns, ”Ju-Ju,” was on the dole, which hadn’t stopped her working in a chip shop late evenings, a pub some lunchtimes, and as a hotel chambermaid weekend mornings” (BB, 48). Päivärahaa saava ei siis ole oikeasti työtön, hän vain hankkii rahaa pimeästi. Näin tekevät myös rikollispomo Uncle Joe Toalin alaiset. He ajavat pimeitä takseja ja perivät velkoja. Näiden työttömien työläisten viralliset ehdot päivärahan saamisen täytyvät, sillä asioita tarkemmin tutkimaan ryhtyviä sosiaalitoimen toimihenkilöitä uhkaillaan. He saavat kotiinsa kirjeen, jossa kerrotaan heidän henkilökohtaiset tietonsa, myös lasten koulut. Heidän henkilöllisyytensä on asiakkaiden tarkassa tiedossa ja pian kyseinen toimihenkilö hakee

sairauslomaa ja siirtoa toiselle osastolle. Näin yhteiskunnan vaatimat lakisääteiset edellytykset ovat kirjaimellisesti kunnossa, koska kukaan ei uskalla todistaa mitään.

Asuminen on yksi ihmisen perustarpeista. Asuinpaikan sijainti ja kodin vertailu muihin saman alueen koteihin määrittelee myös niiden asukkaita. Rebus miettii asumisen kalleutta oman kotinsa sijainnin kautta:

Niddrie, Craigmillar, Wester Hailes, Muirhouse, Pilton, Granton... They all seemed to him like some horrible experiment in social engineering: scientists in white coats sticking families down in this maze or that, seeing what would happen, how strong they'd have to become to cope, whether or not they'd find the exit... He lived in an area of Edinburgh where six figures bought you a three-bedroom flat. It amused him that he could sell up and be suddenly rich...except, of course, that he'd have nowhere to live, and couldn't afford to move anywhere nicer in the city. He realised he was just about as trapped as anyone in Niddrie or Craigmillar, nicer model of trap, that was all. (BB, 100.)

Rebus on omasta mielestään samalla tavoin loukussa kuin ne ihmiset, jotka eivät ole vielä ostaneet asuntoa itselleen tai joilla ei ole siihen varaa taloudellisten ongelmien vuoksi. Omalla tavallaan Rebus on rikas, hän on ostanut asunnon itselleen halvempien hintojen aikana ja ilmeisesti jo maksanut lainansa. Tämä teoreettinen omaisuus on kuitenkin olemassa vain paperilla ja sitä on vaikea hyödyntää konkreettisesti.

Rankin luonnehtii asuinalueita niiden asukkaiden ja infrastruktuurin kautta. Kukin asukas on oman alueensa edustaja, sillä alueet ovat profiloituneet. Rebus vertaa yhteiskuntasuunnittelua laboratoriokokeisiin, on kuin asuntojen sijoittelulla suoritettaisiin ihmiskokeita. Ihmiset muuttavat standardiasukkaalle suunniteltuihin ja maankäytöllisesti ekonomisesti sijoitettuihin koteihin ja yrittävät viihtyä niissä. Rebus tutkii erään rikoksen uhrin kuolinpaikkaa, joka on kapeiden ja hiljaisten katujen muodostama alue, jossa on suuria taloja ja lehteviä puita, pieniä kulmakauppoja ja lapset leikkivät takapihoilla. ”A comfortable middle-class enclave” (BB, 239). Jo alueesta voi päätellä sen asukkaiden sosiaalisen aseman.

Kaikilla ei ole edes asuntoa:

”We've got more problems with the DNAs, Chick,” Eggleston was saying. He was tall, skinny, starched. He reminded Rebus of an accountant; he'd bet

he was good with paperwork, lousy on the street – every station needed at least one.

”They’re an epidemic,” Lennox snarled.

”Society’s problem, gentlemen,” Ancram said, ”which makes them our problem, too.”

”DNAs?”

Ancram turned to Rebus. ”Do Not Accommodate. The council’s been turfing out a lot of ´problem clients´, refusing to house them, even in the night shelters – druggies mostly, headers, the ´psychologically disturbed´ who’ve been returned to the community. Only the community’s telling them to fuck right off again. So they’re on the streets, making mischief, causing us grief. Kitting up in public, ODing on mainline Temazepam, you name it.” (BB, 77-78.)

Kaupunki on ulkoistanut asunnottomansa, ja heidän joukossaan on kaikenlaista väkeä. Asunnottomien ja muutoin ongelmallisten asioita ei hoideta, vaan heidät jätetään oman onnensa nojaan. Poliisit aikovat hoitaa tuota ongelman, he naurattavat toisiaan ajatuksella kerätä kaikki irtolaiset ja palauttaa heidät kaupungin hienostokaduille seuraavaksi viikonlopuksi. Näin he eivät olisi poissa silmistä, vaan suoraan päättäjien ja alueen asukkaiden katseiden alla. Poliisit tuntevat sympatiaa asunnottomia kohtaan, tai he ovat vain kyllästyneet asiaan ja haluavat jonkinlaista ratkaisua siihen.

Rebus etsii vanhan jutun todistajaa Mick Hinea, jonka kerrotaan asustelevan taivasalla. Hän menee puistoon sairaalan taakse etsimään miestä:

They were headed for the back of the Infirmary. There were benches provided just this side of the perimeter wall. Dossers, travellers, down-and-outs ... whatever you wanted to call them ... they used these benches as beds in the summer. There used to be one old guy, Frank, Rebus saw him every summer, and at the end of every summer he disappeared like a migrating bird, only to reappear the next year. But this year ... this year Frank hadn’t appeared. The homeless people Rebus saw were a lot younger than Frank, his spiritual children, if not grandchildren; only they were different-tougher and more frightener, wired and tired. Different game, different rules. Edinburgh’s ”gentlemen of the road”: twenty years ago you could have measured them in mere dozens. But not these days. (BB, 299-300.)

Myös kodittomien laji on muuttumassa, heitä on entistä enemmän, he ovat entistä nuorempia ja entistä enemmän pihalla kaikesta. Nuoremmat ovat Frankin henkisiä lapsia, eivät onneksi hänen biologisia lapsiaan. Asunnottomuus ei siis ole periytyvää, vaan valinnan tai epäonnen tulosta.

Black and Bluessa on kaksi maailmaa. Yhteiskunnan laillisen pinnan alla on toinen maailma, jota ei Rebusin kokemuksen mukaan huomaa, vaikka asuisi paikkakunnalla vuosia. ”I know you could live here for years without glimpsing what’s beneath the surface” (BB, 215). Tämä toinen maailma on alamaailma, jossa rikolliset ja varsinkin heidän pääkauppatavaransa eli huumeet liikkuvat. Huumediilerit ovat ulkoisesti saman näköisiä kuin lainkuuliaiset kansalaisetkin, vain heidän asiakkaansa ja mahdollisesti poliisit tunnistavat tämän ihmistyyppin. Tavallinen lakia noudattava ihminen ei erota heitä muista ihmisistä. Rebus etsiskelee huumekauppiaita pubissa:

No sign of any obvious dealers. But Willie Ford was right about that: what did dealers look like? Leave aside the junkies and they looked much like anyone else. Their trade was in eye contact, in a shared knowledge with the person whose eyes they were meeting. A cross between a transaction and a chat-up. (BB, 238.)

Huumekauppa ei käytä kaupallisia markkinointikeinoja tai massaviihteen väyliä levittääkseen tuotteensa ilosanomaa kuluttajalle. Raadollinen totuus onkin, että sen ei tarvitse markkinoida itseään, vaan yhteiskunta huolehtii tuotteen menekistä. ”You’ve got kids going mad with frustration, you’ve got a ready audience for dope and anything else that might give their life a kick” (BB, 215). Rebus tunnistaa huumekauppiaan öljykaupunki Aberdeenin pubissa, jonka ympärillä näkyi potentiaalisia asiakkaita vastaamassa tarjontaan. Nuorison turhautuminen työttömyyteen saa heidät haluamaan jotain potkua elämäänsä, jota huumeet ainakin voivat tarjota.

Huumeet voivat myös rauhoittaa käyttäjänsä. Rebus menee tapaamaan Mental Mintoa, jota hänen kollegansa Brian Holmes on pahoinpidellyt pidätyksen yhteydessä. Minto on rauhallinen, koska on juuri metadonihoidossa. Täysin selvin päin eli ilman huumeita Minto saattaisi olla hyvin vaarallinen. Nyt hän on hiljainen ja alistunut.

Minto’s face creased: not impressed. He was mid-thirties but looked fifteen years older. He’d done most of the major drugs in his time: Billy Whizz, skag, Morningside speed. He was on a meth programme now. On dope, he was a small problem, an irritation; off dope, he was pure radge. He was Mental. (BB, 12.)

Huumeet ovat läsnä myös öljynporauslautan rankassa maailmassa. Niitä käytetään rentoutumiseen, mutta ne eivät haittaa työtekoa, ainakaan erään Rebusin pubissa tapaaman entisen työntekijän mukaan (BB, 173). Työnteko lautalla on vaarallista normaalistikin, joten kukaan ei halua ottaa onnettomuuden riskejä työskentelemällä aineissa. Myös Allan Mitchisonin työtoveri Willie Ford on kuullut huumeista, mutta hän ei ole nähnyt niitä koska ei kuulu tiettyyn piiriin. Käyttäjät ovat omassa alakulttuurissaan joka ei näy ulkopuolisille:

”It’s a closed circle, Inspector. I don’t use, and no one’s offered me any. As far as I’m concerned, people could be shooting up round the corner and I’d never know, because I’m not in the loop.” (BB, 236.)

Toisaalta *Black and Bluen* yhteiskunta ei ole jakaantunut pelkästään hyvään ja pahaan osaansa. Rikolliset työskentelevät poliisin apuna, kun he etsivät sarjamurhaaja Bible Johnia 1960-luvulla. Poliisien tutkinta toi heidät häiritsevän lähelle rikollisten maailmaa ja liiketoimia. Etsityn murhaajan kiinnisaaminen oli siis kaikkien yhteinen etu. Toisaalta maailmassa tulee aina olemaan rikollisia. Yhden rikollisen kiinniottaminen ei hävitä laittomuuksia, vaan tilalle astuu uusi yrittäjä.

Rebus keskustele poliisi Charles Ancramin kanssa ja syyttää tätä lahjusten ottamisesta, mikä sitten myöhemmin todistetaan oikeaksi epäluuloksi:

”Wake up to reality. This isn’t a linoleum floor, big squares of black and white.”

”No, it’s grey silk suits and crisp green cash.”

”It’s give and take. People like Uncle Joe don’t go away: you get rid of him and a young pretender starts making claims.”

”Better the devil you know?”

”Not a bad motto.”(BB, 261.)

Ancram puolustelee käytäntöä, sillä hänen mielestään maailma ei ole mustavalkoinen. Myös poliisissa täytyy hänen mielestään liikkua lain rajoilla nähdäkseen sen toiselle puolelle.

Myös porauslautta on rajaseutua, sillä se sijaitsee merellä kolmen tunnin helikopterimatkan päässä. Siellä noudatetaan omaa lakia, joka on virallista lakia vähemmän kirjaimellinen. Poliisi ei ole tästä pahoillaan, sillä siltä säästyy kuuden

tunnin edestakainen matka, kun se ei mene selvittelemään varkauksia ja kahakoita. Poliisi luokittelee porauslautan rikokset lähinnä valituksiksi. Kaikki raportoidut rikokset tulisi tutkia, ja tämä menettely jossa niitä ei huomioida säästää aikaa ja vaivaa. Poliisi-instituutio ei vaikuta kaikkialla, ja tähän myös se itse tietoisesti suostuu, ilmeisesti resurssien riittämättömyyden vuoksi.

Yksi esimerkki rikollisten ja tavallisten ihmisten maailmojen leikkauspisteistä näyttäytyy, kun rikollinen Lenny Spaven kirjoitti muistelmiaan istuessaan elinkautista tuomiotaan vankilassa. Hän vakuutteli kirjoituksissaan olevansa syytön. Hänet oli oman kertomuksensa mukaan lavastettu syylliseksi murhaan, koska poliisit eivät saaneet kiinni oikeaa Bible Johnia. Aluksi Spavenin kirjoittamia fiktiivisiä tarinoita salakuljettivat ulos vankilasta hänen lahjomansa vartijat. Spavenin voitettua palkinnon hänen tekstejään alettiin julkaista oikealla nimellä ja hän saattoi kirjoittaa luvallisesti. Kun kirjoittajan olinpaikka eli vankila paljastui medialle, Spaven joutui suuren huomion kohteeksi ja hänestä tuli kuuluisuus. Pian hän siirtyi elämäkertansa kirjoittamisen pariin. Hän lupasi aina vain enemmän paljastuksia, kunnes teki yllättäen itsemurhan sellissään. Hän viilsi kurkkunsa auki niin suurella leikkauksella, että siitä olisi mahtunut käsi sisään. (BB, 37-38.)

Spavenin kohtalo tuo Rebusin mieleen monia ajatuksia. Hänet oli voitu tappa mahdollisten paljastustensa vuoksi. Yksi epävirallinen epäily oli, että toiset vangit olivat olleet kateellisia hänen kuuluisuudestaan ja ryhtyivät siksi toimintaan. Joku epäili, että vartijat eivät halunneet vankilaelämän yksityiskohtia julkisuuteen. Spaven on edelleen kuuluisa ja hänen kuvansa seuraa Rebusia menestyskirjoja myyvien kirjakauppojen ikkunoissa (BB, 38). Ne ovat yhä bestsellerlistoilla, vaikka murhasta ja Spavenin tuomiosta on jo 20 vuotta. Kaikki haluavat tietää minkälaista alamaailmassa on ja ostavat tuon median lemmikiksi ”a media darling” nimetyn vangin kirjoja.

Rebus tietää osan Spavenin rikolliseksi lavastamisen totuudesta. Hän oli auttamassa toista poliisia, Lawson Geddesiä, kun he menivät etsimään todisteita Spavenin autotallista ilman kotietsintälupaa ja muka nimettömän ilmiannon perusteella. Rebusin mielestä todisteet oli tuotu paikalle myöhemmin, mutta hän ei voi olla siitä varma. (BB, 36-37.) Toisaalta taparikollisten lavastamista harrastetaan ahkerasti, koska todisteiden riittävyys tai lain kirjaimen noudattaminen vaatii tarkkoja muotoseikkoja. Jos rikollista

ei saada kiinni siitä, mihin he ovat todennäköisesti syyllistyneet, voivat poliisit lavastaa heidät syyllisiksi jostain muusta. Lopputulos on kuitenkin sama: rikollinen joutuu tuomiolle ja telkien taakse, rikoksen nimike vain muuttuu.

5.5.4 Kohtauspaikat

Kirjan henkilöt tapaavat toisiaan pääasiassa pubeissa ja ravintoloissa. Pubeissa viihdytään varhaisesta aamusta puoleenyöhön, jolloin niiden pitää lain mukaan sulkea. Varsinkin nuoriso harrastaa kahtakymmentäneljää, he pyrkivät juomaan kellon ympäri kilpaillen siten keskenään. He aloittavat kuudelta aamulla pubissa, jatkavat niiden sulkeuduttua klubeihin ja kasinoihin ja lopuksi pizzapaikkoihin, jotka ovat auki aamuun saakka. Viimeinen lasillinen otetaan taas pubissa. Niissä istuu kuudelta aamulla paitsi päivätyöläisiä ensimmäisellä lasillisellaan, myös töistä tulevia yövuorolaisia ennen nukkumaan menoaan.

Aamulla pubissa ei ole auki edes hedelmäpeli, vaan siellä kunnioitetaan hiljaisuuden perinnettä. Arkielämän kohtaamisiin liittyykin aina säännönmukaisuuksia ja normeja. Kun ihmiset käyttäytyvät odotusten mukaisesti eli noudattavat rutiineja, vuorovaikutus on joustavaa ja toimivaa. Se on moraalisesti välttämätöntä ja perustuu molemminpuoliseen luottamukseen. (Saaristo & Jokinen 2005, 58.)

Varsinkin miehet istuvat pubeissa, sillä työväenluokan naiset ovat kotona lasten kanssa. Keskiluokan edustajat, joilla on virka ja parempi asema, käyvät paremmissa paikoissa. Niissä soitetaan päivällä lounasaikaan kovaa musiikkia, asiakkaat istuvat epämuikavilla jakkaroiden ahtaasti, ja hinnat ovat korkeat. Rebus on käymässä Glasgowissa poliisiasemalla, ja poliisit menevät lounaalle trendikkääseen paikkaan:

There was a chalkboard menu behind the bar. Three staff were busy with the lunchtime crush; more perfume than alcohol in the air. Office girls, screeching over the slam of the music, nursing gaudy drinks; sometimes one or two men with them, smiling, saying nothing, older. They wore suits that said "management": the banshees' bosses. There were more cellphones and pagers on the tables than there were glasses; even the staff seemed to carry them. (BB. 75-76.)

Jopa lounaalla on tavallista juoda drinkkejä, mutta Rebusin kanssa olevat rikospoliisit juovat vettä, niin ainakin Rebus epäilee. Hän ei viihdy paikassa, siellä on liian ahdasta ja meluisaa. Myöhemmin hän menee pubiin. Siellä on hiljaista musiikkia, ja ainoa paikalla oleva nainen on tarjoilija. Miehet keskustelevat hiljaa keskenään, tai vain istuvat vaiti. Tässä ympäristössä Rebus viihtyy, hän käyttää pubeja myös työskentelypaikkoinaan. Tämä on niin tunnettu tosiasia, että halutessaan piiloutua hän ei voi mennä pubiin soittamaan, vaan käyttää sen sijaan läheisen pesulan yleisöpuhelinta (BB, 145).

Gill Templeria tavatessaan Rebus istuu hänen kanssaan intialaisissa ravintoloissa, joita on Edinburghin keskustassa joka kadulla. Niissä hinnat ovat kohtuulliset, varsinkin ruoka on halpaa. Juomavesi saattaa maksaa enemmän kuin ruuan kanssa juotu viini. Yleisesti ruokaravintolat ovatkin ulkomaalaisten omistuksessa ja niissä tarjoillaan etnisiä ruokia. Amerikkalaiset omistavat lähinnä yökerhoja, kuten joka paikassa ympäri maailmaa.

5.5.5 Esimerkkinä Aberdeenin kaupunki

Rebus vierailee Aberdeenin kaupungissa monen vuoden jälkeen. Hän voi nyt tarkkailla kaupunkia, sen olemusta ja varsinkin sen muuttumista ulkopuolisen näkijän silmin. Hänen tätinsä on asunut siellä, mutta nyt hän tuntee kaupunkia tuskin entisekseen. Aberdeen on rakennettu graniitista, mutta Rebusin mielestä siinä on silti tilapäisyyden leima. Kaupungin kasvu on öljyteollisuuden kehityksen ansiota, mutta öljy ei riitä enää pitkäksi aikaa. Rankin vertaa Aberdeenia oman kotipaikkansa Fifen kehitykseen (BB, 151). Fife oli alun perin hiilikaupunki, mutta hiilen loppuessa alkoi suuri muutos. Sama tulee olemaan edessä muuallakin, myös Aberdeenissa.

Varhaisina öljyteollisuuden vuosina kaikki ryntäsivät Aberdeeniin, sitä pidettiin öljyteollisuuden Eldoradona. Myös amerikkalaiset saapuivat paikalle, sillä he halusivat kaupungista kansainvälisen suurkaupungin, ja heidän toimintansa oli sen mukaista. Lahjonnalla saatiin aikaan suuria muutoksia, ja töitä saavat brittiläiset eivät panneet sitä pahakseen. Mutta innostus ei kestänyt kauan, sillä kova työtahti otti veronsa ja muualta Iso-Britanniasta tulleet palasivat takaisin koteihinsa. (BB, 151-152.)

Rankin avaa *Black and Bluessa* brittiläistä taloudellista historiaa. 1960-luvulla vallitsi täystyöllisyyden aika, lähes utopistinen optimismi, joka toisaalta ilmeni kaipuuna menneeseen. Työväenluokka ei ollut pelkästään iloinen maailman muuttumisesta, sillä kova työtahti supisti myös vapaa-aikaa. Vuoden 1979 ns. tyytymättömyyden talvi, jolloin Margaret Thatcher sai suuren vaalivoiton, muutti työväenluokkaa omistavan luokan suuntaan. Tuolloin kuluttaminen ja yksilöllisyys nousivat perinteisten yhteisöllisten arvojen rinnalle. (Kallioniemi 2006, 31-32.)

Rebus recalled the early oil years, the sound of Lowlanders scurrying north looking for hard work at high wages: unemployed shipbuilders and steelworkers, school-leavers and students. It was Scotland's Eldorado. You sat in Saturday afternoon pubs in Edinburgh and Glasgow, the racing pages folded open, dream horses circled, and spoke of the great escape you could make. There were jobs going spare, a mini-Dallas was being constructed from the husk of a fishing port. It was unbelievable, incredible. It was magic. (BB, 151.)

Taloudellinen nousu näyttäytyi aikalaisilleen suoranaisena taikuutena. Todellisuus ei kuitenkaan ollut niin ruusuista miltä näytti:

It took only weeks for the switch: fit men came back shaking their heads, muttering about slavery, twelve-hour shifts, and the nightmare North Sea (BB, 152).

Muutos oli liian suuri monelle, pelkkä työnteko ei riittänyt elämänsisällöksi.

Rebusin, kuten muidenkin ulkopaikkakuntalaisten mielestä, Aberdeen on ”full of teucters, fish-gutters with funny accents” (BB, 152). Muut ilmeisesti kadehtivat kaupungin taloudellista menestystä ja yrittävät lieventää tätä itselleen. Paikalliset poliisit selittävät Rebusille, että vaikka väki vaikuttaa saidalta, on Aberdeenin pääkatu maan vilkkaimpia ostoskatuja (BB, 153). Ihmisillä on siis rahaa käytössään ankeasta yleisilmeestä huolimatta. Teollistuminen on synnyttänyt myös lieveilmiöitä, kaupungin laidoilla on suuria lähiöitä.

Aberdeenilaiset ovat tottuneet taloudelliseen kasvuun ja loistavan tulevaisuuden odotukseen. Nyt tämä ei enää pidä paikkaansa, sillä öljyalan kehitys on pysähtynyt. Tulevaisuuden hahmottamattomuus heijastuu ihmisiin: ”Union Street on a Saturday night can be like downtown Saigon. There are a lot of frustrated kids around. They've

grown up with money and stories of money. Now they want their share, only it's not there any more.” (BB, 157.) Tämä on ylikomisario Lumsdenin raportti Rebusille, kun he istuvat pubissa ja keskustelevat öljyteollisuudesta riippuvaisen Aberdeenin kaupungin tilanteesta. Nuorten tilanne on hankala, he ovat tottuneet rahaan ja kuvitelleet aikuistuessaan saavansa sitä, mutta huomaavat tulleensa petetyiksi, sillä rahaa ei olekaan liikkeellä entiseen tapaan. Omien vanhempien työnteolla saatu raha, joka on nähty luonnollisena muotona perheen elättämiseen, on muuttunut tavoittamattomaksi. Yhteiskunta on muuttunut, sillä töitä ei enää ole tarjolla. Jatkuva muutos vaatii sopeutumista jokaisessa sukupolvessa. Tätä muutosta lievitetään massakulttuurilla ja vapaa-ajanvieton eri tavoilla.

6 PÄÄTELMÄT

Kun suunnittelin tutkimustani ajattelin keskittyä *Black and Bluessa* esiintyviin suuriin asioihin: öljyteollisuuteen, luonnonsuojeluun ja laajasti rikollisuuden olemukseen. Huomasin kuitenkin kirjan koostuvan yksittäisten ihmisten kertomuksista, joita olisi parasta tarkastella heidän tasoltaan käsin. Lukijana saatoin helposti samastua sen henkilöihin ja heidän näkökulmiinsa. Dekkarikirjallisuus on juuri yksilöiden elämän kerrontaa, sillä rikos tapahtumana koskettaa yksilöä henkilökohtaisesti. Uhriksi joutuessaan hän kokee sen omassa kehossaan, rikollisena hän vastaanottaa rangaistuksensa henkilökohtaisesti, ja tapahtumia todistava sivustakatsoja tuntee omaa empatiaansa.

Modernin dekkarin juoni on monipolvinen ja kaikki asiat liittyvät toisiinsa, joten standardilukijana tarvitsin useita lukukertoja tehdäkseni itselleni selväksi kuka oikein on syyllinen ja mihin, ja mitä kaikkea seuraa. Tämä monimutkaisuus ja -alaisuus kuvastaa todellista elämää, jossa mikään ei tunnu olevan itsestään selvää, ja tapahtumilla voi olla ennalta arvaamattomia seurauksia. Rikokset saattavat olla yhtä sattumanvaraisia kuin onnettomuudetkin. Toisaalta dekkarigenren yleisten tunnusmerkkien eli syyllisen, motiivin ja rangaistuksen vaikea havainnointi *Black and Bluessa* johtuu osittain siitä, että modernissa dekkareissa ne eivät enää ole sen tärkeimpiä ominaisuuksia. Tapahtumien tausta nousee kulisseista esiin tarinaa merkittävämmäksi osaksi. Modernin dekkarin alussa maailma ei ole rauhallinen kuten perinteisissä dekkareissa, vaan maailma on jo kertomuksen alussa monimutkainen ja kompleksinen. Sitä se on myös kirjan lopussa, sillä rikoksen ratkaisu ei selvitä yhteiskunnan ongelmia. Syyllisen selvittäminen tuo nämä ongelmat lukijan tietoisuuteen, ja samalla kirjoittaja voi esittää aikalaisdiagnoosia ja näyttää yhdenlaisen sosiaalisen todellisuuden kuvauksen.

Rikoksia tutkiva yksittäinen poliisi, joka *Black and Bluessa* on John Rebus, on suuren instituution pieni osa. Hän pidättää prostituoituja, etsii tuotevääreännöksiä ja siirtelee asunnottomia, koska ammattinsa vuoksi hänen tulee tehdä niin. Hänen työnsä ei poista varsinaisia ongelmia, mutta hän antaa oman panoksensa maailman parantamiseen. Hän ei voi poistaa nuorisotyöttömyyttä, hidastaa öljyn loppumista tai vähentää

eriarvoisuutta. Hän noudattaa kuitenkin omaksumaansa poliisin roolia, sillä hän on sisäistänyt sen identiteetin itselleen. Hänen henkilökohtainen missionsa on syyllisten etsiminen, sillä hän tuntee itsensä osalliseksi uhrien epätoivoon. Usein hän ei tunne oikeasti olevansa olemassa, vaan hän on ulkopuolinen tirkistelijä, joka kaiken lisäksi haluaa sekaantua asioihin. Rebus toistaa dekkarien kaupungistumisen ideaa, hän ja dekkarit ovat kaupungin omaa kertomusta. Shetlannissa maaseudulla ollessaan ei Rebus usko selviytyvänsä siellä, hän on yhtä kotonaan kaupungissa kuin dekkaritkin ovat.

Rebusin hahmo ilmentää yhteiskuntatutkimuksen malleja. Sosiologinen tutkimus ja dekkarit voidaan rinnastaa toisiinsa, sillä dekkarien etsivät käyttävät sosiologisen tutkimuksen menetelmiä ja päinvastoin. Rebus on tyypillinen aikansa edustaja, ja tätä ajatusta Rankin ylläpitää käyttäessään dokumentaarista kerrontaa. Hän mainitsee paikkoja, maantieteellisiä ja biologisia faktoja sitouttaen siten kerronnan realismiin. Rebus on kehittyvä hahmo, joka oppii, kypsyy ja vanhenee. Hän on myös sopivasti ulkopuolinen voidakseen tehdä havaintoja ympäristöstään. Kirjan alussa hänellä on alkoholiongelma ja itsetuhoisen epäsosiaalinen elämäntyyli, mutta kirjan tapahtumat saavat hänet luopumaan pakkomielteestään löytää etsimänsä Bible John. Hän pystyy luovuttamaan tutkimuksen tunnettua mahdottomalta ja keskittymään omaan elämäänsä epäonnistumisista huolimatta. Hänessä on klassisen dekkarin itsenäistä salapoliisia, kovaksikeitetyn dekkarin lainsuojatonta kapinallista ja modernin dekkarin analysoijaa, nämä kaikki jalostettuna yhteen henkilöön. Dekkarit ovat alusta asti käyttäneet materiaalinaan genrensä perinteitä, niin myös Rebus etsivänä toistaa edeltäjiensä ominaisuuksia.

Varsinainen *Black and Bluen* edustaman genren leimallinen piirre eli yhteiskuntakritiikki on kirjassa irti kertomuksesta ja sen kulusta, varsinainen dekkarin juoni toimii ilman kritiikin ilmaisujakin. Kertomuksen rikos, sen selvittäminen ja syyllisen saama rangaistus ovat kaikki mahdollisia esittää realistisella kerronnalla, mutta dekkari genrenä näyttää sopivan hyvin erilaisten mielipiteiden esittämiseen tarinan kerronnan myötä. Yhteiskunnan toiminnot kehystävät tapahtumia ja antavat ihmisten teoille motiiveja. Rankinin esittämä yhteiskuntakritiikki on lähinnä asioiden ja ilmiöiden taustojen kertomista ja niiden vaikutuksien näyttämistä. Rebusin silmin lukijan annetaan katsoa sekä paikkoja että ihmisiä, ja lukija joutuu itse tekemään johtopäätöksensä. Modernin dekkarin mukaisesti lukija joutuu asettautumaan osalliseksi

syihin ja seurauksiin, kertomuksen olosuhteiden kautta hän voi ajatella omia mielipiteitään ja kannanottojaan. Voisinkin nimetä modernin yhteiskuntakriittisen dekkarin lyhyemmin yhteiskunnalliseksi dekkariksi, sillä yhteiskunta on se näyttämö, jossa rikokset tapahtuvat ja josta ne näyttävät johtuvan. *Black and Blues* työttömyys ja kaiken katoavaisuuden tuntu aiheuttaa huumeidenkäytön, joka taas aiheuttaa omaisuusrikokset ja prostituution, joka aiheuttaa väkivaltaa, ja nämä aiheuttavat turvattomuutta. Kaikki liittyy kaikkeen, ja yksilö ei voi suoranaisesti vaikuttaa mihinkään.

Black and Bluen maailmassa yhteiskunnallinen eriarvoisuus on sitoutunut paikkoihin, siinä alue määrittelee asukastaan ja päinvastoin. Mitä ei voida nähdä, sitä ei voida todistaa olevan olemassa, ja näkymättömät ongelmat eivät edes kiinnosta ihmisiä. Rikospoliisit ovat tavallisiin kansalaisiin verrattuna välitulassa, he huomaavat asioita, joita rivikansalainen ei näe. He näkevät huumekaupan, lahjonnan ja sosiaalisen elämän kirjon liikkua eri alueilla ja erilaisten ihmisten parissa. Joka paikasta, myös öljynporauslautalta, löytyy kahden kerroksen yhteiskunta, jossa toiset ovat sisäpiirissä ja toiset sen ulkopuolella.

Black and Bluen ihmiset vastustavat kaikkia yhteiskunnan instituutioita. He tuntuvat vihaavan poliiseja ja vertaavat heitä sikoihin. Toisaalta poliisitkaan eivät ole kovin innokkaita hoitamaan kansalaisten asioita. Asukkaat vastustavat myös muutosta. He eivät halua muuttaa uusiin taloihin, vaikka elämästä tulisi helpompaa. Ihmiset ovat paikkasidonnaisia, he eivät ole halukkaita muuttamaan työn perässä, varsinkin jos työ vie liikaa vapaa-aikaa. Toisaalta työnteon mahdollisuutta ei välttämättä ole tarjolla. Skotlantilaiset lainaavat Pohjois-Irlannin käyttämiä iskulauseita yleisen vastustuksen osoitukseksi, sillä muuriin maalattu lause on näkyvä kannanotto. Ihmiset tuntuvat ajattelevan, että hyvinvointia ei voi saavuttaa rehellistä työtä tekemällä. Siksi sääntöjen noudattamisesta ei ole heille hyötyä, eivätkä he näytä uskovan mahdollisuuksiinsa vaikuttaa. Asunnottomilla ei ole edes asuinalueita tukenaan, he ovat todellisia yksilöitä, ja heitä tulee koko ajan lisää. Brittiläisen työväenluokan perinteinen yhteisöllisyys on kirjan ihmisissä vielä näkyvissä, he liikkuvat ja toimivat laumoina. Asiat nähdään miesten näkökulmista, josta Rebuskin niitä katsoo. Tasa-arvo on nimellisesti toteutunut, mutta käytännössä se ei toimi.

Black and Bluessa ihmiset ovat jakaantuneet kahtia myös työssäkäynnin mukaan, he joko tekevät töitä intohimoisesti tai eivät ollenkaan. Palkkatyö on usein vaativaa, kuten vaarallinen työ porauslautalla kahden viikon jaksoissa. Rankka työ vaatii myös rankat hovit, ne ovat huumeita ja kovaa pornoa. Palkkaa nauttivat voivat ostaa kodin itselleen, jossa he tosin eivät ennätä viettää aikaansa. Toinen puoli ihmisistä eli työttömät asuvat ankeissa lähiöissä, mutta niissäkin on eroja. Osa asukkaista asuu viihtyisissä ja satelliittilautasin koristelluissa paritaloissa. He saattavat tehdä työtä harmaassa taloudessa ajaen taksia tai työskennellen osapäiväisesti kaupoissa. Usein tällaisen työn tarjoaja on rikollisliigaa pyörittävä alueen asukas, jonka toimia poliisi ei ennätä tai halua rajoittaa. Ihmisten, kuten myös rikollisten, selviäminen on jokaisen henkilökohtainen asia.

Osa työttömistä saa pientuloja lehtimyynnillä, jonka kautta heitä koulutetaan yrittäjähenkisyyteen. *Black and Bluessa* työttömyys näyttää jonkinlaiselta valinnalta, se on joko-tai elämää. Ihmiset saavat valtion tukia, mutta käyttävät aikaansa myös tekemällä osapäivätyötä tai pimeää työtä. Vakituista työtä voi tarjota vain kunkin aikakauden mukaan vaihtuva tuotannollinen teollisuus, jonka käyttämä materiaali oli aiemmin hiili. Nykyinen öljyteollisuuskin on murroksessa, sillä jalostaminen tulee halvemmaksi muualla. Vakituinenkin työ on siis väliaikainen. *Black and Bluen* ihmiset ovat matkalla postmoderniin yhteiskuntaan, jonka työpaikat suuntautuvat tuotannon sijasta palveluihin. Myös porauslautasta kaavaillaan viihdekeskusta.

Muiden ihmisten tavoin poliisitkin ovat jakautuneet kahtia. Osa heistä elää vain työlleen. He uhraavat avioliittoonsa ja ihmissuhteensa uralleen, joka ei kuitenkaan johda tyydytykseen. Osa poliiseista noudattaa työaikojaan. He eivät vie töitä kotiin edes mieleensä, vaan pystyvät irrottautumaan niistä päivän päättyessä. Rebus kuuluu työlleen omistautuneeseen puolikkaaseen, sillä hän on ottanut rikokset henkilökohtaiseksi missiokseen. *Black and Bluessa* ei yleisestikään esitellä poliisien perhe-elämää, he toimivat ammatillisen roolinsa puitteissa. Osa poliiseista on lahjottu, mutta kirjassa heidät paljastetaan. Yksittäisten poliisien tekemä loppuunsaatettu rikoksen ratkaisu yhdistää poliisilaitoksen, keskinäiset epäluulot haudataan saavutuksia juhliittaessa.

Poliisien työmoraali on luottamuksellista ja salaisuuksia säilyttävää, toisin kuin toimittajilla, jotka jakavat tietonsa toisilleen ja median välityksellä ihmisille. Toimittajiin ei voi luottaa. Heidän työnsä vaikuttaa pelkältä norkoilulta, mutta on oletettavasti tehokasta tarkkailua ja tietojen vaihtamista. Myös kanssakäyminen on faktojen kalastelua. Toimittajat ovat aina töissä kuten poliisitkin. Poliisi tutkii asioita vapaalla ollessaan tarkkailemalla ympäristöä, ja toimittajilla on mukanaan oma kannettava toimistonsa eli tietokone ja kännykkä. Toimittajat ja poliisit ovat jalkautuneet ihmisten keskuuteen, toisin kuin poliitikot, joita ei kirjassa edes näy.

Black and Blue sekoittaa myös rikollisten ja poliisien rooleja. Poliisista tulee pidätettynä epäilty rikollinen ja sarjamurhaajasta etsivä, joka selvittää seuraajansa henkilöllisyyttä. Kirjan henkilöt ovat vahvasti tyyppinsä mukaisia, he edustavat roolissaan omaa ryhmäänsä. Nämä ryhmät ovat hierarkkisia, poliisit ovat esimiestensä alaisia, ja nämä esimiehet ovat puolestaan poliittisen vallan alamaisia. Aina tyyppi ei ole tunnistettavissa. Bible John näyttää tavalliselta ihmiseltä, hänellä ei ole rikollistyyppin ulkoisia tunnusmerkkejä, hänellä vain on jostain tuntemattomasta syystä tarve tappaa. Kirjan rikolliset eivät ulkoisesti eroa muista. Pahuus olla kenessä tahansa, se ei ole sidoksissa ihonväriin, uskuntoon tai ulkonäköön. Varsinkin Bible John on hyvin moderni rikollinen, hän on paha hahmo hyvän henkilön valepuvussa. Modernin dekkarin osallisuuden mukaisesti me kaikki olemme samanlaisia, jokaisessa asuu potentiaalinen murhaaja, sillä ihmisten ajatukset ovat pahuutta täynnä, ainakin Rebusin uskomuksen mukaan.

Kirjan kertomus ei lopu rikollisen kiinnisaamiseen perinteisen dekkarin tyyliin, joissa tutkiva salapoliisi kerää tapahtumiin osalliset henkilöt ympärilleen suureen finaaliin ratkaisten ongelmat ja palauttaen maailman entiselleen. *Black and Bluessa* rikoksen ratkaisu eli sarjamurhaajan paljastuminen on antiklimaksi, sillä varsinainen rikoksen ratkeaminen on vain yksi etappi kerronnassa, se ei pysäytä tapahtumia. Poliisiasemalla tutkinnan päättäminen on aihe juhlaan, mutta kertomus ei lopu siihen. Rebusin elämän kohokohta on tavallisuuden uudelleenlöytäminen: päiväkävely Gill Templerin kanssa, ja hyvin nukuttu yö ilman painajaisia. Yhteiskunnallisessa dekkarissa ei sulkeumaa voisi ollakaan, sillä yhteiskunta jatkaa olemassaoloaan hahmojensa maailmana ollen kertomuksen etsivää suurempi instituutio.

Käyttämäni kulttuurintutkimuksen menetelmät elävät ajassa, ja niiden painopiste muuttuu koko ajan kulttuurin ja yhteiskunnan muuttuessa. Siten paras lopputulos mielestäni on saavutettavissa kun teorioita yhdistellään ja muokataan kulloisellekin ajalle sopivaksi. Sijoitin tutkimukseni melko laajalle alueelle: yhteiskunnan rakenteisiin, sosiologian kysymyksiin ja dekkarigenren konventioihin. Näistä asioista heräävät kysymykset ovat suuria asioita, ja johonkin niistä tarkemmin keskittyen voisi tehdä erilaisen ja syvällisemmän tutkimuksen. Myös henkilöhahmojen tarkasteluni on yleisluontoista, tutkimalla vain yhtä kirjan henkilöä tai tapahtumaa voisi luoda tarkemman kuvan muuttuvasta yhteiskunnasta. Myös identiteettiin ja tyyppiin keskittymällä voisi saada aikaan mielenkiintoista aikalaisanalyysia, sillä niiden kautta voi tarkkailla yhteiskuntaa ja sen muutoksia.

Myös Rebus-sarjan laajempi tarkastelu voisi tuoda uuden näkökulman päähenkilön muuttumiselle, sillä dekkarisarjat elävät hahmojensa kautta, ja muutoksia voisi tarkastella laajemmassa perspektiivissä. Rebus-sarjan tapahtumat sijoittuvat kolmelle eri vuosikymmenelle, joten maailman muuttuminen on uskoakseni havaittavissa. Dekkareissa on mielenkiintoista se, että niille ominaisten vahvojen konventioiden sisälle ja oheen voidaan rakentaa toinen maailma, ja murhamysteerien sivutuotteena voidaan näyttää myös yhteisön tai luonnon ongelmia. Ihmisten arki, tai se mitä kirjallisuus representoi heidän arkenaan, on mielestäni kiinnostava aihe minkä tahansa tutkimuksen kohteeksi.

7 LÄHTEET

Primäärilähde

Rankin, Ian (2009): *Black and Blue*, Minotaur Books: New York (1997)

Sekundäärilähteet

Alasuutari, Pertti (2001): *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*, Gaudeamus: Helsinki

Alasuutari, Pertti (2004): *Social Theory and Human Reality*, Sage: London

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1979): *The Social Construction of Reality*, Penguin Books: Harmondsworth

Bew, Paul & Gibbon, Peter & Patterson, Henry (1996): *Northern Ireland 1921 – 1996, Political Forces and Social Classes*, Serif: London

Cawelti, John G. (1977): *Adventure, Mystery and Romance*, The University of Chicago Press: Chicago

Eagleton, Terry (1976): *Marxism and Literary Criticism*, Methuen: London

Grossberg, Lawrence (1995): *Mielihyvän kytkennät, risteilyjä populaarikulttuurissa*, (suom. ja toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Ensio Puoskari ja Timo Uusitupa) Vastapaino: Tampere

Haapaniemi, Juha (1994): Ympäristöongelmista rikoskirjallisuuteen teoksessa Matero & Riikonen (toim.): *Murhaava miljö, tutkielmia dekkarikirjallisuuden ympäristökuvauksista*, Turun yliopisto: Turku

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*, suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman, Vastapaino: Tampere,

Kallioniemi, Kari (2006): *Blitzistä Blairismiin. Englantilainen populaarikulttuuri ja yhteiskunta toisen maailmansodan jälkeen*, Gummerus: Jyväskylä

Kantokorpi, Mervi (2005): Proosan runousoppia teoksessa Kantokorpi & Lyytikäinen & Viikari: *Runousopin perusteet*, Yliopistopaino: Helsinki

Kantola, Ismo (1998): Yhteiskunnalliset liikkeet sosiaalisten ongelmien esiinnostajina teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): *Sosiologisia karttalehtiä*, Vastapaino: Tampere

Kellner, Douglas (2003): *Media Culture, Cultural studies, identity and politics between the modern and the postmodern*, Routledge: London

Koskela, Lasse & Rojola, Lea (1997): *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*, SKS: Helsinki

Koskinen, Juha-Pekka (2009): *Harkittu murha, kohti täydellistä rikosromania*, BJT Kustannus: Helsinki

Kunnas, Tarmo (1983): Yhteiskunnallisesti suuntautunut kirjallisuudentutkimus teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.): *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*, SKS: Helsinki

Kyntäjä, Timo (1998): Rikollisuus ja rangaistusjärjestelmä teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): *Sosiologisia karttalehtiä*, Vastapaino: Tampere

Lehtonen, Mikko (1994): *Kulttuurintutkimus modernin kritiikkinä*, Filosofinen aikakauslehti *Niin & Näin*, 1994 (1) s. 13-19

Lehtonen, Mikko (1998): *Tutkainta vastaan, kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksen dialojeja*, SKS: Helsinki

Lyytikäinen Pirjo (2005): Mitä kirjallisuus on teoksessa Kantokorpi & Lyytikäinen & Viikari: *Runousopin perusteet*, Yliopistopaino: Helsinki

Nevala, Maria-Liisa (1983): Kirjallisuudentutkimuksen tarkoituksesta ja merkityksestä teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.): *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*, SKS: Helsinki

Nicol, Christopher (2008): *Ian Rankin's Black & Blue*, Association for Scottish Literary Studies: Glasgow

Pyrhönen, Heta (1999): *Mayhem and Murder, Narrative and Moral Problems in the Detective Story*, University of Toronto Press: Toronto

Rankin, Ian (2006): *Sinistä ja mustaa*, suom. Ulla Ekman-Salokangas, Gummerus: Jyväskylä

Ruohonen, Voitto (2008): *Kadun varjoisalla puolella*, SKS: Helsinki

Ruohonen, Voitto (2005): *Paha meidän kanssamme. Matti Yrjänä Joensuun romaanien yhteiskuntakuvasta*, Otava: Helsinki

Ruonavaara, Hannu (1998): Yhteiskunnan rakenteet ja rakennemuutokset teoksessa Koskinen, Keijo (toim.): *Sosiologia karttalehtiä*, Vastapaino: Tampere

Ryan, Michael (2007): *Literary Theory, A Practical Introduction, Second Edition*, Blackwell Publishing: Oxford

Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2005): *Sosiologia*, WSOY: Helsinki

Steinby, Liisa (2008): *Ryöstelijät ammutaan: moderni minä ja mitä sille sitten tapahtui* teoksessa Ojajärvi, Jussi ja Steinby, Liisa (toim.): *Minä ja markkinavoimat*, Avain: Helsinki

Symons, Julian (1986): *Murha, murha, (Bloody Murder, suom. Leena Tamminen)* WSOY: Helsinki

Tani, Stefano (1984): *The Doomed Detective, The Contribution of the Detective Novel to Postmodern American and Italian Fiction*, Southern Illinois University Press: Carbondale Illinois

Wellek, Rene & Warren, Austin (1969): *Kirjallisuus ja sen teoria (Theory of Literature* suom. Vilho Viksten ja Matti Suurpää), Otava: Helsinki

Williams, Raymond (1978): *Marxism and Literature*, Oxford University Press: Oxford

Painamattomat lähteet

The Big Issue

<URL: <http://www.bigissue.com/> Viitattu 3.12.2010

Ephron, Hallie (2007) "Inspector Rebus takes the crime novel to a new level: for Ian Rankin, a flawed, cynical detective and a gritty, vivid sense of place have been the keys to success." *The Writer* Dec. 2007: 18. *Literature Resource Center*.

<URL:

<http://go.galegroup.com.ezproxy.jyu.fi/ps/i.do?&id=GALE%7CA169870334&v=2.1&u=jyva&it=r&p=LitRC&sw=w> Viitattu 22.10.2010

HOLMES -tietokanta <URL: <http://www.holmes2.com/holmes2/whatish2/>

Viitattu 28.2.2011

Ihonen, Markku (2000): *Miten kirjallisuus puhuu yhteiskunnasta*, alustus seminaarissa ”Kaiken voi sanoa toisinkin” Tampereen yliopistossa 31.3.2000
<URL: <http://www.uta.fi/~tlnaih/Jutut2/kirjpuhe.htm>, Viitattu 26.9.2010

Salokangas, Raimo (2003): *Miksi rikoskirjallisuutta kirjoitetaan ja luetaan?* Julkaisussa *Kirja tietoverkkojen maailmassa*, toim. Inkeri Salonharju, verkkojulkaisu, Helsingin yliopiston kirjasto
<URL:
<http://www.kansalliskirjasto.fi/extra/verkkonayttelyt/kirjatietoverkkojenmaailmassa/salokangas1.html>, Viitattu 30.10.2010